

teológia

A TARTALOMBÓL

KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGUNK HATÉKONY JELE: AZ UNNEPLÉS

Az ünneplő ember — A végső ünnep reménye — Az ünneplés a Biblia tanításában — Ünnep és kultikus történés — Ünneplésünk modellje: az Úr napja — Szabadidő és lelkipásztori feladat — Szombat és az „Úr napja” — Életünk és az ünneplés — A vasárnap — Az ünnep mint feladat — Az egyetemes és szolgálati papság — A keresztény felnőttnevelés

Boda László — Cselényi István Gábor — Gál Ferenc — György Attila — Gyulay Endre — Gyürki László — Kerényi Lajos — Koncz Lajos — Pákozdi István — Schmatovich János — Szennay András — Széll Margit — Tüskés Gábor írása

XVII. évf. 1983. 2. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1983. JÚNIUS

TANULMÁNYOK

GÁL FERENC: Az ünneplő ember — — — — —	67
BODA LÁSZLÓ: A végső ünnep reménye — — — — —	71
SCHMATOVICH JÁNOS: Ünnep és ünneplés a Biblia tanításában —	77
TÜSKÉS GÁBOR: A keresztény ünnep középpontja: a kultikus történés	83

KORKÉP

Ünnepsünk modellje: az Úr napja (<i>Széll Margit</i>) — — — — —	89
A szabadidő mint lelkipásztori feladat (<i>Cselényi István Gábor</i>) — —	93
A szombat és az „Úr napja” (<i>Gyürki László</i>) — — — — —	97

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Élhetünk-e ünneplés nélkül? (<i>Gyulai Endre</i>) — — — — —	102
A vasárnap ünneplésének mai problémái (<i>Pákozdi István</i>) — — —	106
Ünnep keresztény módra (<i>György Attila</i>) — — — — —	109
Tanuljunk meg ünnepelni (<i>Kerényi Lajos</i>) — — — — —	111
Az egyetemes és szolgálati papság szembeállítás (Koncz Lajos) — —	116
A keresztény felnőttnevelés néhány problémája és feladata (<i>Szennay András</i>) — — — — —	121

A „Holy days” — szent napok — korunkban egyre inkább „holidays”-szé — szabadnapokká, szabadságnapokká válnak. Ezzel a gondolattal fejezi be tanulmányát Alfons Auer tübingeni morálteológus (*Freizeit als Anliegen des Glaubens*, in: *Schöpferische Freizeit*, Wien 1974). E megállapításához még hozzáfűzi: ideje lenne a keresztyén emberek figyelmét újra a Tízparancsolat ide vonatkozó előírására felhívni: szenteld meg az Úr napját! Auer írásában az evangélikus lelkészt, H. Asmussent idézi, aki egyik könyvében a 3. parancsolatot így értelmezi: ez az isteni előírás ma is megköveteli, hogy Istent továbbra is az idő Urának ismerjük el, továbbá, hogy az ünnepnapok újra ünneplő napokká, Istennel összefűző ünnepi órákká váljanak számunkra. Isten ma sem elégszik meg azzal, hogy a még szabadon maradó időnkől néhány órát, esetleg csak percet adjunk számára. Az idő Ura — változatlanul az Isten, aki javunkat akarja, amikor megköveteli, hogy életünket ne csak a munka, esetleg a szórakozással egybe ötvözött munka szürke egyszínűségében töltsük. Nem Isten „nyer rajta”, hanem mi gazdagodunk, ha újra valóban szép, megszentelt ünnepnapjaink lesznek. Azok tehát — vallja Asmussen —, akik nemcsak élnek, de vissza is élnek az egyre több szabad idővel, mert abban nem juttatnak semmi időt Isten számára, vétkeznek. Mindazok, akik csakis dolgozni akarnak, legyen bár ez a munka olykor szórakoztató emberi kedvtelés, hobby, és nem hagynak időt az imádságra, — családjukkal, barátaikkal, hittestvéreikkel nem akarnak már ünnepelni, vétkeznek. Azok, akik az élet terhéől megfáradtan vonszolják önmagukat, és nem törődnek azzal, hogy szívüket-lelküket ünnepi órákon Istenzhez emeljék, vétkeznek. — Azok viszont, akik az ünnepnapokon valamit „visszaadnak” Istennek, helyesen járnak el. Akik megfelelő harmóniát teremtenek az élet munka- és ünnepnapjai között, jól, kiegyensúlyozottan élnek. Azok, akik nem engedik, hogy a munka, a szórakozás-örület rabszolgaságába jussanak, akik örülni tudnak az Istentől ajándékozott élet szépségének, — az ünneplés „művészetét” is el fogják sajátítani. Az ilyenek lelkük mélyén ma is tisztelik és szeretik Istent, az idő és örökkévalóság Urát (*Einübung im Christentum*, Ein Laienbrevier, Hamburg — id. A. Auer).

Nem kétséges, az ünneplés és szabad idő ma egyre inkább problematikusává válik. Tudunk-e még valóban ünnepelni? Vagy már csak „munkaszüneti napunk”, „szabad időnk” van? Esetleg annak a „modern betegségnek” lettünk áldozatává, melyet így jellemezhetünk: „sem mire sincs már időm!” Mint sok mindenben, úgy e vonatkozásban is „átmeneti időket” élünk. Újra át kell formálnunk, az élet rohanása közepette is meghitté kell tennünk ünnepnapjainkat, az ünneplés óráit. Tudunk-e valamit tenni? — A bibliai nézést, szempontokat nem túl nehéz felsorakoztatni. Számunk néhány szerzője el is végzi ezt a munkát. Már nehezebb és igényesebb feladat előtt állnak a lelképásztorok: mit tegyenek, mit javasoljanak, hogy a „holy day” valóban szent legyen, megmaradjon az „Úr napjának”. Hogy az ünnepnapok továbbra is megőrizzék ősi jelentőségüket és értéküket. Nem kis erőfeszítést igényel, hogy a híveket (és önmagunkat) újra rávezessük az ünneplés szépségének feltárására, az ünneplő magatartás „begyakorlására”. Hogy újra képeseké váljunk az ünnep során figyelni, odafigyelni, olvasni, imádkozni, játszani és örülni, egy szóval: ünnepelni. Hogy észrevegyük és megláttassuk: a szabad idő modern „megszállottsága”, program-hajhászása nem felszabadítja, hanem sajátos rabszolgaságba dönti az embert; hogy az ünneplésre — tartalmi és hangulati vonatkozásokban egyaránt — fel kell készülnünk, arra valóban „szabaddá” kell tennünk önmagunkat.

A TEOLÓGIA jelen száma némi segítséget kíván nyújtani ahhoz, hogy olvasóink előtt egyre világosabban álljon: az ember „nemesei okmányában” nemcsak a munkára küldő teremtői felszólítás szerepel, hanem az idő Urának parancsa is — Gondolj rá, hogy az Úr napját megszenteld (vö. Kiv 20,8). Amikor a számunkban közölt írások — kifejezetten vagy bennfoglaltan — erre utalnak, egyszersmind arról sem feledkeznek el, hogy segítségére legyenek mindazoknak, akik mai, munkában és szórakozásban hajszolt életüknek értelmét keresik. Az a keresztyén, aki az „örömhírt” már hallotta, bizonyosan talál a közölt írásokban is egy-két gondolatot, melyeket szívesen „izlelget” szívében-lelkében és oszt meg családtagjaival, barátaival, a reá bizottakkal. Mindenekelőtt azért, hogy az „Úr napját” azok is az Istennel és egymással való örömteli találkozásként tudják újra megélni. Hogy megtanuljanak, vagy esetleg újra tudjanak ünnepelni.

VÁRKONYI IMRE

1983. április 25-én elhunyt dr. Várkonyi Imre prépost, kanonok, az Actio Catholica országos igazgatója, aki a TEOLÓGIA folyóiratnak fennállása óta, 17 évig volt a felelős kiadója.

Beszterelési szertartásán Bíró Imre kanonok többek között így emlékezett meg az elhunytáról: „A zsinat szellemében kiteljesedő katolikus újságírás irányítója volt... Hatékonyságának kulcsa a béke szolgálata.” Gondolkodását Szent Pál teológiája hatotta át, főleg az Efezusiakhoz írt levélből merített erőt, hogy a „békét hirdesse a távol állóknak és békét a közel lévőknek” (2,17).

Pethő Tibor, az Országos Béketanács alelnöke XXIII. János pápa szavaival jellemezte az elhunytat: „Egység és béke, mindkettőnek az ember részéről az egyetlen feltétele a jóakarát.” — Várkonyi Imre meggyőző erővel hirdette, hogy a II. Vatikáni zsinatban megújult egyház kész a dialógusra, mert küldetése tudatában szükségesnek tartja és keresi azt. A dialógus követelménye a korforduló parancsa, és megfelel az ember erkölcsi magatartásának, a boldogabb emberi jövő iránti elkötelezettségének... Lapkiadói munkájában jelentős szerepe volt abban, hogy a katolikus lapok eredményesen hirdessék az együtt munkálkodás eszméit...

Eletét, munkája értelmét Pethő Tibor befejezésül a Zsoltár szavaival foglalta össze:

„Lépteim alá széles utat adtál,
S lábam nem botladozott.”

Ijjas József kalocsai érsek imájával búcsúzik a TEOLÓGIA felelős kiadójától: Közös áhitattal imádkozva ajánljuk őt megváltó Jézusunk irgalmas szeretetébe, és így vegyünk búcsút tőle szent reménységgel, bízva a viszontlátásban, a túlvilági élet boldogságában. Együttérző végtisztesség adásunk értékét hitünk szerint üdvözítő Jézusunk remény adó ígérete biztosítja, ki a közös imádság értékéről így nyilatkozik: „Azt is mondom nektek: ha ketten közületek valamiben egyetértenek a földön, és úgy kérik, megkapják mennyei Atyámtól. Ha ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.” — Az így közöttünk is lévő Üdvözítőnk szavait vonatkoztatjuk arra, aki Hozzá tért mint fölszentelt papja, aki nek az ajka a földön elnémult, de az örök Főpapnál örökké Őt fogja dicsőíteni.

TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

AZ UNNEPLŐ EMBER

Az ünnep az élet ősi adottsága. Mondhatnám azt is, hogy az élet követelménye, hiszen a kultúra minden fokán és a közösség minden rétegében megtalálható. Két lényeges vonást találunk benne: az egyik az, hogy kivezet a hétköznapok egyhangúságából. Ezt a vonást Horst J. Helle bibliai nyelven „exodus”-nak, kivonulásnak nevezi. Az ünnep másik jellemzője pedig az, hogy valamilyen kapcsolatot teremt a „szent”-tel, a „numinozum”-mal. A magyar nyelv is ezt szemlélteti az id-nap, szent-nap szóban. Az európai nyelvek nagyrészt a latin *festum* szót vették át, amelynek gyökere a „ferire” leölni, feláldozni ige. Ott már az ünnep tartalmához tartozott a vallási cselekmény, az áldozat. A vallástörténet különben is mutatja, hogy az ünnep nemcsak változatosság volt, nemcsak menekülés a megszokottól, hanem valamilyen fokban meghúzódtott mögötte az ember szellemi, transzcendens igénye. Az ember ráeszmélt eredetének titkára, vágyainak végtelenbe nyúló lendületére, és ennek adott kifejezést. Az idő azért szent, mert benne van a magasabb hatalmak megnyilatkozásának és a hősöknek az emléke. A primitív vallások ilyen mitológiai ősidőt idéznek fel és elevenítenek meg elbeszéléssel, táncsal, utánzással. A mi fogalmainkkal kifejezve az időben keresnek valami időfelettit, örök értékűt, ami értelmet ad az életnek. Ugyanakkor a primitív szertartásoknak mágikus jellegük is van. Az ember töltekezni akar különleges erővel, hatalommal, el akarja hártani az ártalmakat, gyógyítani akarja a betegségeket. Magasabb fokon, az úgynevezett misztérium-vallásokban a szertartások az istenek, az ősök és a kozmosz újjáéledését is szimbolizálják.

Az ünnepek be vannak ágyazva a közösség életébe, és az élet nagyobb eseményeihez kapcsolódnak: születéshez, nagykorúsághoz, házassághoz, halálhoz, eredményes munkához, győzelemhez, uralkodók megjelenéséhez. Máskor a kozmikus jelenségeket vagy a föld termékenységét követik, pl. újjhold, vetés, aratás, állatok ellése stb. Akárhányszor viszont a természet ciklusait megszemélyesítő istenek születése, halála és újjáéledése fejeződik ki bennük. Az ember tehát nem akar szűk korlátok között élni. Kiszélesíti szellemi világát, magyarázatot keres a titkokra, és magát többnek akarja érezni a körülötte levő tárgyaknál. Mircea Eliade a mitológiák vizsgálata alapján állítja, hogy az ünnep valamiképpen az örökkévalóság vetülete akar lenni. Az ünnep burkoltan vagy nyíltan az élet végső kérdéseit érinti: a lét titkát, a jó és a rossz ellentétét, az élet értelmét és célját. Megfigyelhető benne egy felülről lefelé irányuló vonal, vagyis annak értékelése, amit az ember a magasabb hatalmaktól vár vagy kap; továbbá egy alulról fölfelé irányuló törekvés, hogy az ember adjon valamit az istenségnek, engesztelje haragját, vagy hogy egyenesen magát a környezete fölé emelje. Mindezt azonban a közösségben viszi végbe. Az ember magában nem tud ünnepelni. Nemcsak azért, mert az ünnep alaphangulata az öröm, az öröm pedig megosztást, közlést követel, hanem azért is, mert az ünnep igazi témája az emberi sors megélése, s ez pedig a közösség minden tagját érinti.

Az ünnep a kinyilatkoztatott vallásban

A Bibliához kapcsolódó vallások Isten személyes, történeti megnyilatkozását nevezik kinyilatkoztatásnak, amit az ember mint természetfölötti jelenséget fog fel hitével. A mítoszról abban különbözik, hogy itt nem a természet erőinek és ciklusainak felidézéséről van szó, hanem Isten történetileg rögzített tetteiről. Itt az ünnep és a szertartás már nemcsak az ember vágyát fejezi ki, hanem azt a misztériumot és újdonságot, amit Isten szabad, személyes közbelépése hozott. Az Ó- és Újszövetség közötti különbségre a Zsid 1,1 így mutat rá: „Azelőtt Isten a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban Fia által szólt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett, hiszen a világot is általa teremtette.” A többféle mód arra vonatkozik, hogy Isten azelőtt jelképeket használt, s azokból kellett kiolvasni megnyilatkozását. A hívő azonban megbizonyosodott, hogy a

jelképeken keresztül Istennel találkozott, s a találkozás megadta az újszerűség és a természetfölöttiség élményét. Az ilyen megnyilatkozás ünnep volt, mint ahogy azt a Kiv 19,10 is megőrizte. Mózes ezt mondja a népnek: „Ma és holnap készüljétek elő, mossátok ki ruhátokat és harmadnapra legyetek készen. Holnapután az Úr az egész nép szemeláttára leszáll a hegyre.” A jelenet azt hirdette, hogy Isten belépett a nép életébe, és határozott jövő felé akarja vezetni. A hívő nép ráébredt, hogy története az üdvösség története lett. Ettől kezdve az ünnep Isten nagy tetteinek a felidézése. Isten tettei és szavai az ő elkötelezettségét hirdetik, s az emlékezés napján is ugyanazzal az erővel és irgalommal van jelen, mint amellyel eredetileg megnyilatkozott. Az ószövetségi ünnepben már határozott formát ölt az, amit Hans-Georg Gadamer az ünnepről általánosságban megjegyez, hogy sohasem nélküli a tartalmat és nem merül ki pusztán negatívumban. Egy tiltakozás vagy egy veszteség felidézése soha nem válik ünnepé.

A régi szövetségben Isten jelenléte és megnyilatkozása még erősen jelképekhez van kötve. Közelségének szemléletes jele a szent sátor, majd később a jeruzsálemi templom. Igazán ünnepelni csak ott lehet, mert az emberi ott járul „Isten színe elé”. Amikor a templom romokban hever és nem mehetnek oda áldozatot bemutatni, úgy érzik, hogy nincs örömük és ünnepük. Hárfaikat felakaszthatják a fűzfákra a folyó partján. Érdekes még az is, hogy az üdvörténetet felidéző ünnepek, mint az Egyiptomból való kivonulás, a szövetségekötés és a pusztai vándorlás emlékezete a régi természetes ünnepek helyére lépnek: a bárány-ellés, az aratás és a szüreti ünnep helyére. A nomád-földműves kultúrában még könnyű volt az ilyen átmenet, hiszen ott a természet áldása mögött is az istenség állott. Az ipari társadalom már nehezen tudná a természet és az üdvösség rendjét így összekapcsolni. Mi már az eredményekben saját tehetségünket és leleményességünket látjuk tükröződni, s legfőképpen magunkat ünnepeljük. Ebben pedig nincs misztikum, talán csak a fogyasztói társadalom tipikus megnyilatkozása marad (Jürgen Rausch: Konsumgelegenheit.)

Minden bizonnyal eredetileg a szombat is a hold-hónap négy részre osztásából keletkezett, mint pihenőnap. A mózesi vallásban azonban már Isten népének sajátos napja. Arra kellett gondolniuk, hogy Isten az ember számára teremtette a világot, azért joga van megkövetelni, hogy időnként is áldozzunk valamit az ő tiszteletére. Sőt ahogy Isten a teremtésben a kegyét mutatta meg, úgy kell az embernek is kegyet gyakorolni szolgájával és állataival a hetedik napon, és azokat sem szabad dolgoztatni. Itt tehát már egészen kiütközik, hogy az ünnep az Isten előtti hódolatnak és az emberek közötti örömeinek a kifejezése. Kétségtelen, hogy később a farizeusi törvénytudomány ezeket a szellemi tartalmat mellőzte, és a szombati nyugalmat öncélú kazuisztikává fejlesztette, azért szükség volt arra, hogy valaki visszatérjen az eredeti elvhez: a szombat van az emberért és nem megfordítva (Mk 2,27).

Jézus Krisztus és az ünnep

A kereszténység és az egyház nem olyan értelemben valakinek az alapítása, hogy szerzője elgondolt egy tanítást és rendszert, amelyet aztán átvittek a gyakorlatba. Az apostolok és az első keresztények magát Jézust fogadták el, mint az Atya küldöttjét, Fiát, mint üdvösségünk szerzőjét. A keresztény hit és élet annak a lelkületnek az átvétele volt, amelyet ők megtapasztaltak Jézusban (Fil 2,1). Ő maga lett a hit tartalma, ahogy kifejeződött benne Isten kiléte és az emberre vonatkozó szándéka. Az erkölcsi magatartás sem törvények megtartásából tevődött össze, hanem az ő követésében fejeződött ki. Őbenne megvalósult az az üdvösség, amelyet az ószövetségi jóvendölések előre hirdettek és jelképeztek. Ezért az egyház nem érezte többé kötelezőnek a mózesi törvény előírásait, és ez vonatkozott az ünnepekre is. A keresztények nem a szombati munkaszünetet és ünnepet tették át vasárnapra. Krisztustól valami újat tanultak, s az egész terjedelmében úgy hatott rájuk, hogy „az új bor új tömlőbe való”.

Jézus külsőleg még nyilvános működése idején is benne állt az ószövetségi vallási közösségben. Saját életében nem elővételezte azt a korszakot és üdvörténeti helyzetet, amelyet halála és feltámadása hozott. Ellenben kimutatta, hogy a prófétai ígéretek szellemi és lelki síkon kell értelmezni, s azokat az ember végső céljára, az örök üdvösségre kell vonatkoztatni. Rámutatott arra, hogy a vallásosság lényege a belső lelkület, és a külsőségeknek ezt kell tükrözniük. Ezért ostromozta környezetének felületes, lélek nélküli vallási gyakorlatait. Ha pedig viselkedéséből ki akarjuk olvasni, hogyan kristályosodott ki benne az emberi ünneplés, a következő szempontokat kell figyelembe vennünk.

Úgy határozta meg az ember vallásosságát, mint a mennyei Atyával való kapcsolatot, ami nem más, mint az ő fiúi magatartásának átvétele. De az ember ehhez az átvételhez megkapja a Szentlélek segítségét. A vallásosságban tehát benne kell lenni egy felfelé

irányuló, bensőséges, bizalmas és felemelő mozzanatok. Jézus nem határozott meg követői számára semmiféle ünnepet vagy szent időt. Ellenben példát adott arra, hogy az Istennel fennálló kapcsolatot kellő összeszedettséggel, mával kell kifejezni. Az imát nem kötötte helyhez és időhöz. Ehelyett a „lélekben és igazságban való” imádkozást ajánlotta. Végül félreérthetetlenül kinyilvánította, hogy életén át vonul valamilyen bensőséges ünnepi hangulat, amit így írhatnánk körül: tudatában volt annak, hogy felülről való, hogy mindent az Atyától kapott, az ő akaratát teljesíti, őt dicsőíti meg küldetésével, s hogy élete olyan küldetés, amelyből az emberiség üve ered. Tudta azt is, hogy földi pályáját az Atya gondviselése kíséri, és hogy élete kiköt az Atyánál a mennyi dicsőségben. Őrá, mint fiúra ez az örökség vár. Jézus életének tehát vannak ünnepi színei, s ezeken keresztül az örökkévalóság ragyog bele a jelen életbe. Előbb az ünnepről általánosságban szólva megállapítottuk, hogy abban még a primitív népeknél is az ember szellemi, transzcendens törekvése fejeződik ki. Jézus életében ez a transzcendencia kézzelfoghatóvá válik, ugyanakkor nem mint idegen vagy ijesztő jelenség áll előttünk, hanem mint az Atya és a Fiú bensőséges kapcsolatának egy-egy mozzanata. Az újdonság tehát nyilvánvaló. Itt nem külső események, nem a természet titokzatos erői ébresztik fel az ünnepi hangulatot, hanem a lét mélységére és szentségére való ráébredés. Jézus az Isten Fiának tudja magát, s azt is tudja, hogy az Atya szereti ezt a világot, amely az ő küldetésének és kiteljesedésének munkatere. Számára a földi élet nem a siralom völgyében való botladozás. Igaz, hogy a „szolga alakjában” jelent meg, de éppen ebben a mienkkel azonos emberi életben élte meg azt a felszabadultságot, békét és örömet, ami az ünnep lényege.

Ha azt vesszük alapul, hogy Jézus számára az ünnepi hangulatot az Atyával való kapcsolat megélése adta, akkor legünnepibb tettének azt kell tartanunk, amellyel legjobban megdicsőítette az Atyát és amely az ő megdicsőüléséhez vezetett. Ez pedig szenvedése és kereszthalála volt (Jn 13,31; 17,1). Itt fejezte ki leginkább az Atya iránti engedelmisségét és bizalmát, s itt gyakorolta felülmúlhatatlan fokban a türelmet, a megbocsátást, az ellenség szeretetét és a küldetéséhez való hűséget. Az ő életének és halálának tehát volt egy elhomályosíthatatlan, világos oldala, amely nem engedte, hogy napjai lesüllyedjenek a szürkességbe. Az ő példája nyomán megértjük, hogy az ünnep nem külső adottság, nem önmagunktól való menekülés vagy önmagunkról való elfeledkezés, hanem az Isten világával való érintkezés és az örök javak reménye. Nem a tárgyak szokatlansága és újdonsága adja az ünnep légkörét, hanem a másik személy vagy személyek üzenete és jelenléte, szeretetének hatása vagy emléke. Olyan személyé, aki nem lefelé húz, aki előtt nem zárkózunk be, hanem aki felé kitérünk, akitől várunk valamit, illetve akinek mi is tudunk adni valamit. Ezért nem tudunk lemondani az örök szeretetközösségről, ott ünnep várásáról. Vörösmarty felkiáltásának sokkal mélyebb értelme van, mint ahogy első hallásra gondoljuk: Lesz még egyszer ünnep a világon! Jézus a maga örök ünnepét ebbe a mondatba sűrítette bele: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok, és lássák dicsőségemet, mivel már a világ teremtése előtt szeretél” (Jn 17,24). Ez a végső ünnep a szeretet győzelme lesz: az Atya Krisztusnak adja mindazokat, akiket ő szeret, s ezek hálával viszonzózzák az ő kitérülését. Csak ilyen örökkévalóságban állhat meg az idő, csak ilyet lehet az élet teljességének nevezni.

A keresztény ünnep

Az apostoli egyház semmiféle ünnepet nem vett át az ószövetségi vallásból. A kereszténység nagy napja a vasárnap lett, Krisztus feltámadásának napja. Ebben meglátták Isten üzenetét, hogy megváltást készít az embernek, s egyben tudatosították az örök ünnep ígértét, hiszen Krisztus már bement az örök nyugalomba, hogy helyet készítsen övének. Az első századokban nincs kötelező munkaszünet ezen a napon, s a vasárnap ebben is különbözött a szombattól. Az egyház csak arra buzdította híveit, hogy a misén való részvétellel ünnepeljék meg ezt a napot, s már Tertullianus említi, hogy ennek kedvéért megszaktították napi munkájukat. A munkaszünetet csak Nagy Konstantin idejétől kezdik bevezetni, s azóta is valljuk, hogy az ünnep lényege nem a pihenés, hanem a szellemi tartalom, amely az embert kapcsolatba hozza Istennel. A szombat visszatekintés volt a teremtésre, a keresztény vasárnap is a múlt eseményében, Krisztus feltámadásában gyökereszik, de azt a hitbeli meggyőződést fejezi ki, hogy az Atya Krisztus feltámadásában örök hazát, örök lakomát készített gyermekeinek. Az egyház kezdettől fogva a jövőnek, a feltámadásnak reményében élt. A történelem folyamán sok egyházi ünnep alakult ki, de a vasárnapról ma is ez a hivatalos vélemény: „Az egyház minden hetedik napon megünnepli a húsvéti misztériumot az apostoli korból származó hagyomány alapján. Ezt a napot joggal nevezik az Úr napjának. Ezen a napon ugyanis az Úr ígéjének megvallásával és az eukarisztiában részesedve megemlékezünk az Úr Jézus szenvedé-

séről, feltámadásáról és dicsőségéről, továbbá hálát adunk Istennek, aki minket élő reményre szült újjá Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által" (1Pt 1,3; II. Vat. zsinat, Liturgia 106). Az apostoli egyház Jézus feltámadásának napját évenként is ünnepelte, de a vasárnapot ezt a húsvéti örömet állandósítani akarta.

A húsvét állandósítását azonban nem érthetnék meg az eukarisztia alapítása nélkül. Jézus az utolsó vacsorán a kenyér és a bor színe alatt jelképekben ránk hagyta áldozati testét és véréit, hogy abban az ő szenvedésének, halálának és feltámadásának emlékét megüljük. Ugyanakkor kifejezzük hitünket az ő második eljövételében is (1Kor 11,26). Az eukarisztiában a megváltás nem egyszerűen történeti múlt, hanem jelenlé válik, mint a mi megváltásunknak és feltámadásunknak a záloga. Ha előbb arról szoltunk, hogy Krisztus számára az ünnepi hangulat az Atya állandó jelenléte volt, akkor ezt alkalmaznunk kell az egyházra és minden hívőre. Az eukarisztia annak a bizonyítéka, hogy Isten, az Atya szerette a világot és egyszülött Fiát adta érte (Jn 3,16). De egyben bizonyítéka annak is, hogy Krisztus szerette övéit és mindvégig szeretni akarta (Jn 13,1). Ami csak vágy volt a pogány misztériumokban, hogy az istenség közel jöjjön hozzájuk, az itt természetfölötti valóság. Erre nincs elevenebb bizonyíték, mint az egyház kétezeréves hite. Az utolsó vacsora emlékét nem lepte be a történelem pora. A hívő közösség Krisztus valóságos jelenlétét hirdeti, ahogy őt az Atya a világnak adta. Ha a szentmise csak Krisztus keresztdíszatának emléke lett volna, akkor nem mondana többet, mint akárhányszor más történelmi esemény. Az eukarisztiában az a Krisztus van jelen, aki meghalt értünk és feltámadt a megigazulásunkra (Róm 4,25), vagyis aki él, velünk van, és a megváltás misztériumát a mi számunkra hordozza. Ő úgy van köztünk és bennünk, mint a megdicsősülés reménye (Kol 1,27).

Az egyházban a húsvét megünneplése és állandósítása után kialakult az egyházi év a maga ünnepeivel, amelyeken keresztül igazában az üdvösség története elevenedik meg. De az üdvösség története csak előzmény és magyarázat a húsvéti misztériumhoz. Hasonlóan ahhoz, hogy a négy evangéliumban is a döntő mondanivaló a szenvedéstörténet és a feltámadásról szóló bizonyágtétel, a többi inkább csak bevezetés. A keresztény ünnepről az igazi mondanivalót csak ezeknek az előrebocsátásával fejthetjük ki.

A kereszténység tudja, hogy olyan emléket és olyan misztériumot hordoz, amely az emberi létet emeli fel természetfölötti, szellemi, ünnepi magaslatra, s mindez Krisztus halálából és feltámadásából folyik. Aki megkeresztelkedik, az Krisztust öli magára (Gal 3,27), aki Krisztusban van, az új teremtmény (2Kor 5,17), az osztozik halálában és feltámadásában (Róm 6,4), ezért meghalt a bűnnek, hogy Istennek éljen. Ha Krisztussal együtt feltámadt, akkor arra legyen gondja, ami ott fönt van (Kol 3,2), s megvan a reménye, hogy egykor gyarló teste is hasonlóvá válik Krisztus megdicsősült testéhez (Fil 3,21). Tehát Krisztus nemcsak tanítást hozott, hanem emberi létünket változtatta meg. Nemcsak úgy ígerte meg az üdvösséget, mint jövőt, hanem úgy adta meg, hogy azt már rejtett módon magunkban hordozzuk. Létünknek tehát van egy ünnepi oldala, amelyet a hitben bármi tudatosíthatunk. A tudatosítás már ott volt az apostoli igehirdetésben: „Örömmel adjatok hálát az Atyának, aki arra méltatott benneteket, hogy részetek legyen a szentek örökségében, a világosságban: kiragadott minket a sötétség hatalmából és helyet adott szeretett Fia országában... Ugy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség, és hogy általa békiítsen ki magával mindent a mennyben és a földön, minthogy ő a kereszten vérével békeséget szerzett. Nektek is, akik azelőtt távol jártatok, megszerzte a kiengesztelődést emberi testében a halál árán, hogy szentté, szepítőelenné és feddhetlenné tegyen benneteket színe előtt" (Kol 1,12—22).

A hitben tehát elérhetjük, tudatosíthatjuk a létnek azt a többletét, amit Krisztus hozott. Valahogyan már ebben is benne van a személyes találkozás Istennel. De az igazi emberi ünnephez ez még kevés. Isten a kinyilatkoztatásban jelképekben keresztül közeledett, s azt akarta, hogy mi is jelképeken keresztül érhük el őt. Jézus Krisztus a megváltás misztériumát állandósította a szentségekben és az eukarisztikus áldozatban. Ezért tartozik hozzá a keresztény ünnephez a szent szertartás, elsősorban a szentmiseáldozat. Az ilyen ünnep nemcsak érzelem és hangulat, hanem az élet gazdagítása. A felvilágosodás kora óta szólnyegen van az a kérdés, hogy az egyház misztériumai valóban természetfölöttiek-e vagy csak a pogány vallások elemeinek az átvétele és továbbfejlesztése. A racionalista vallástörténészek (Bousset, Reizenstein, Loisy) messzemenő párhuzamot véltek találni a kettő között. A kiindulásnál azonban elkövették azt a hibát, hogy a pogány misztériumokat a keresztény vallás fogalmaival írták le, s így természetesen könnyű volt a hasonlóságra rámutatni. Az igazságnak akkor felelünk meg, ha a primitív vallások ünnepeit és szertartásait az ő világképükbe, gondolkodás módjukba és kultúrájukba állítjuk bele. Katolikus oldalon először Odo Casel foglalkozott a problémával, s ő úgy gondolta, hogy a pogány misztérium előkészület volt a kereszténységre. Az ember ott kifejezte vágyát, transzcendens

hajlamát, s a krisztusi misztérium erre adott választ. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. A legnagyobb különbség az, hogy a pogány vallásokban maga a szertartás a misztérium, attól várják a varázserőt. Az ilyen szertartás nem az imádás kifejezése, hanem törekvés arra, hogy az ember felvértezze magát földöntúli erővel. Ott az ember az istenek riválisa lesz, és maga csinál ünnepet magának.

A keresztény misztérium azonban nem varázserő, hanem Isten kitárulásának a képe, s a kép az ő személyes szeretetét, irgalmát tükrözi. Itt Isten készít ünnepet az embernek: ő jön, ő keresi a találkozást, tőle van a meghívás. A szentségekben az elevenedik meg, amit ő véghezvitt üdvösségünk érdekében. Ezért érthető, ha az egyház az üdvösség egész történetét bele akarja szorítani ünnepeibe. Az az igazi ünnep, amelyre meghívunk bennünket, ahol vendégnek érezzük magunkat, ahol megosztják velünk örömeiket és javukat. Az ilyen ünnepre az ember szívesen szabaddá teszi magát. A munkaszünet tehát szükséges kísérője és kerete a liturgikus ünnepnek, de önmagában nem ad vallásos élményt. A gépesítés fejlődésével és főleg az automatizálás bevezetésével a szabadidő felhasználása egyre nagyobb szociológiai probléma is lesz. Amikor a vallási ünnep felhívja figyelmünket az emberi lét mélységére és örök távlatára, akkor ösztönzést adhat arra is, hogy minden szabadidőt mérjünk hozzá elidegeníthetetlen személyes igényeinkhez.

Irodalom:

A liturgikus ünneplés feltételeivel foglalkozik az *Internationale katholische Zeitschrift* 1978/6. száma, a vasárnap megszentelésével pedig az 1982/3. szám. — J. Müller, Feiern der Gemeinde, a Liturgia, Koinonia, Diakonia-ban, Herder, 1980. — Louis Bouyer, Lesturgical Piety, Notre Dame Press, 1954. — Horst J. Helle, Das Fest als Exodus, in: Kunst und Kirche 34, 1971. 69—72. — Hans Jürgen Schultz, Was der Mensch braucht, Stuttgart, 1977. — Theodor Schneider, Zeichen der Nähe Gottes, Mainz, 1979. — W. Kasper—K. Lehmann, Die Heilssendung der Kirche in der Gegenwart, Mainz, 1970.

Boda László

A VÉGSŐ ÜNNEP REMÉNYE

Az „ünnep” a nyelvi elemzés szerint az „üdv- nap” szóból ered, amelyhez az üdülés, fülledés és az üdvösség képzettársításai tapadnak. Lényege szerint tehát vallási eredetű és vallási asszociációkat keltő szó. Nem csupán eredetében, hanem jövőre való vonatkozásában is megőrzi ezt a vallási jelleget. Az emberiség ősi vágyát fogalmazza meg ugyanis: életünknek a fölszabadult örömben való olyan beteljesülését sejteti, melyet a jövő reménye foglal magában. Ez a nem hívő számára talán csak utópia, a keresztény hívő számára azonban a beteljesült Isten Országának elővételezett alapélménye, az eszkaton* ígérete. De ha a végső ünnepre való egyetemes várakozást az utópia oldaláról közelítjük is meg, tiszteletben tartva a szekularizált emberiség érdeklődését, akkor sem azonos ez a várakozás a merő illúzióval. Nem azonos a marxista számára sem. Ez Ernst Bloch-nak a Prinzip Hoffnung-ban kifejtett gondolatai óta aligha lehet kétséges.¹ Bloch ugyanis az emberi remény marxista szemszögből való elemzése során rehabilitálta az utópiát. Az utópia eszerint nem pusztá vágykivetítés a jövőbe, nem hagyománytiszteltetből elfogadott közös illúzió, hanem inkább profétai sejtés. Az utópia „nappali álm”, de valaminek a megálmodása.

Az örülettel hadakozó Vörösmarty profétai sejtése is erre mutat. A vén cigány c. vers a világ sorsát, jövőjét latoló, szikrázó agyvelőnek az örök reménybe kapaszkodó végső fellobbanása egzisztenciája éjszakájában: „Lesz még egyszer ünnep a világon...” Ez a sorsunkba írt várakozás ad teljes értelmet az „ünnep” szónak. Mert egy fogalom jelentését csak kifejlett egyedeinek fényében tárhatjuk fel. Hogy mi a „virág”, arról keveset árul el a virágmag, s a megtermékenyített petesejt még kevesebbet arról, hogy mi az „ember”. Az „ünnep” szó értelmezését is inkább megzavarja, jelentésében félrevezeti, ha csupán primitív formáit idézzük meg.

* Az „eszkaton” görög eredetű szó, melynek — a dogmatikába tartozó — teológiai tudományága az „eszkatológia”. A szó a teremtés és a történelem végállapotára, beteljesülésére utal, tehát a megvalósult Isten országára.

Kísérletezés az ünneppel

Ha embervoltunk még üdvőtörténeti dimenziójában is a kísérletezés stádiumában van, az ünneplést is úgy kell tekintenünk, mint a végső Ünnepre előkészülőt, azt próbálgatót, annak ízeibe kóstoló kísérletezést. Vannak ennek ősidőktől fogva gyermek, de ez egyesesen vásott formái. És vannak többé-kevésbé sikeres kísérletek is. A gyomor és az érzékek orgiájába fulladó szaturnáliákból igazában véve hiányzik a remény és az emberi méltóság.² Bennük az ember nem a fölszabadult örömet tapasztalja meg, hanem inkább valamilyen kétségbeesést. El akarja hitetni magával, hogy merőben biológiai lény, de ez sohasem sikerülhet neki. A lét önfelelt igenlése helyett ezekben az eltévedt ünnepekben az öntudat bódulata s az ösztönök elszabadulása a jellemző. A jó ételek és italok, meg az emelkedett hangulat hozzá tartozik az ünnepléshez, de ahol az ünnep ebben merül ki, ott joggal lehet kételkedni annak hiteles jellegében — mondja Häring.³

Az emberiség ünnepei az Ószövetségben már határozott üdvösségtörténeti jelentést hordoznak, bár a kapcsolatot az ún. profán vonatkozású, ősi keletű és sok helyen ma is megtalálható ünnepekkel megtartják (pl. az aratási ünnep). Igazában azonban a megszabadulás gondolata és élménye az, amely Isten jelenlétében az ünnep üdvösségtörténeti lényegébe világít. Így az ószövetségi húsvét az Egyiptomból való megszabadulásra utal (Mtörv 5,12—15; 16,11). „A jövő örvendező elővételezése”. A Biblikus teológiai szótár megfogalmazásával: „Az ünnep hiteles reményben jeleníti meg az üdvösség végső idejét.”⁴ — Az üdvösségtörténetbe szőtt ünnep tehát lényege szerint mutat a jövőbe. Pál apostol a Kolosszeiekhez írt levélben azt mondja az ünnepre vonatkozó dolgokról, hogy „ezek csak árnyékai a jövődönék” (2,17).

Az ünnep szembetűnő jellemzői

Az ünnep egész lényegével a jövőbe utal, mint azt a Vörösmarty-idézet is kifejezi: „Lesz még egyszer ünnep a világon”. A „még egyszer” ugyanis nem múltbeli esemény jövőben való megismétlésére céloz, hanem a várva várt igazi Ünnepre; arra, amit a beteljesülés ígér. Földi létünk múltjában és jelenében mi csupán „ünnepeket” ismerünk, liturgikus vagy elvilágiasodott ünnepeket. Nem ismerjük azonban még „az” Ünnepet, amely a jövő titka, reményeink ígérete s a legősbibb emberi várakozás kérdőjele. Történelmi tapasztalataink azonban lehetővé teszik az ünnep jellemzését, amely egyúttal feltárja annak dialektikus jellegét is.

a) Elsőként — ismert értelmezéstani eljárással — *negatív jellemzőjét* rögzíthetjük, összegezve a vele kapcsolatos felismeréseket. Az ünnep eszerint a hétköznap ellentétes fogalma. Ünnepi tehát az, ami nem hétköznap, ami nem szürke, nem sablonos, nem az élet megszokott sémái szerint való. Úgy tűnik, hogy ez a negatív jellemzés minden kétséget kizár. De nem. Az alexandriai iskola pneumatikus irányzata az őskeresztény korban úgy tanította, hogy a keresztények állandó ünneplésben élnek.⁵ Ujabbban pedig korunkbeli szempontokkal kiegészülve jelentkezik bizonyos tiltakozás az ünnepek mint „jeles napnak”, mint kiemelt, kivételezett időkeretnek értelmezése ellen (főként protestáns teológiai megfontolásból).⁶ Az értelmezés szembeállítás azonban nem azt célozza, hogy az ünnepet különítsük el mereven a hétköznapoktól. Nem volna jó, ha nem volna jótékony hatással a hétköznapokra. Az emberiség élete azonban olyan egyértelműen állítja elének ünnepléseivel ezt a kiváltságos jellegét, hogy vitatkozni legfeljebb csak az árnyaltabb értelmezésen lehet. „Az ünnep feltétele az, hogy kivételes” — mondja Josef Pieper.⁷

b) Az ünnep továbbá emberi *magatartásunk megváltozásával* jár. Sajátos szerepváltás ez amelyben az ünneplés alapvetően dialektikus jellege különösképpen megnyilatkozik.⁸ Mert egyfelől az ünneplő ruha még jobban kihangsúlyozhatja a közösségben fölvet szerepet, másfelől az ünnepi asztal vagy a táncos karnevál legmélyebb énünket képes felszínre hozni. Az például, hogy a farsang ünneplése boházatos álruhák és álarcok felöltésével jár — s meg-megújuló szokás korunkban is —, jól jellemzi a megszokott társadalmi szerep levétközését. A dialektika ebben az, hogy igazabb valónk, hitelesebb jellemünk épp az álarcban, ill. az álruhában képes megmutatkozni. Voltaképpen karakterológiai tanulmányt lehetne írni arról, hogy egy elképzelt farsangi ünnepi mulatságon ki milyen álruhát választ s vesz magára. Az ünneplésnek mindig van ugyan ünneppélesen komoly közössége s gyakran vannak ünneppélyes felvonulásai. Ezzel együtt azonban hozzátartozik a fölszabadult életöröm legkülönfélébb megnyilvánulása is, amelyben az ünnep igazi jellegével kibontakozik. S az etiketben előirányzott magatartási formák levétközésének ez a fölszabadult szituációja egyúttal az emberi egzisztencia határhelyzetét is jelenti számunkra, melyen legbelsőbb énünk a közösség forgatagában spontán kinyilvánulhat. Buytendijk már a harmincas években arra következtetett, hogy az — olykor fergetegesen

felszabadult — játékos ünneplés lehetőséget ad az egzisztenciális önmegtapasztalásra.⁹ Igaz, erre inkább a mások megfigyelése alkalmas. Saját lényünkkel kapcsolatban az utólagos önvizsgálat segít hozzá. Hiszen a felszabadult életöröm irracionális elragadtatása nem alkalmas az önelemzésre. Häring megállapítása jogos és egyben összegező, amikor azt mondja, hogy „Az ünnep és az ünneplés jelentős szerepet játszik személyiségünk formálásában.”¹⁰

c) Jellemzője az ünnepnek a felszabadult, *irracionalis lobogás*, amelynek külső és belső jelei vannak. S a külső ebben is a belső visszhangja, égre, földre való kivetülése. Benne a fölfokozott életkedv érzelmi emelkedettsége, olykor elragadtatása zászlok és kibontott hajak lobogásával kapcsolódik össze. Az „ünnep” szó felidézi bennünk a színes öltözetek és változatos arcok forgatagát, a robbanó petárdák szikraesőjét, a tánc, az ének és a zene ígétetét. Az ünneplésben kikapcsol a számító szerkelem, ledobja feszes öltözetét a kimért illendőség. Mégsem a freudi „kilengés”, az „ex-lex” törvényenkívüli állapota az, amely az ünnep lényegéhez tartozik. Az irracionálisnak „felszabadulnia” kell, nem „elszabadulnia”. A két szó pontosan jellemzi a különbséget. Mert az a tény, hogy az ünnep irracionális színvallásra készíti az emberi lélek mélységeit, a „tudatalattit” vagy „tudattalant”. S nem lehet ott önfeledt ünneplés, ahol elszabadul a kívágy és az agresszió. Szent Ágostonnal úgy lehetne megfogalmazni ennek ellentétét, hogy aki szeret, az elengedheti magát az ünnep sodrában. Azt nem fenyegeti a veszély, hogy az alkalom kínálta lehetőségek között ne lelkes együttünneplővé, hanem leselkedő fosztogatóvá váljék (a szó reális és jelképes értelmében). Az ünnepben az érzelmek túláradása és a felcsapó ujjongás elnyomja az olyan aggodalmaskodó kérdéseket, hogy „Mire való ez a pazarlás?”, vagy hogy „Mennyiben célszerű ez?”. Az ünnepnek ugyanis az utilitarista célszerűséget tekintve „nincs célja, de van értelme” — mondhatjuk Guardinival (aki ezt szűkebb értelemben, a liturgiára vonatkoztatta).¹¹ Hiszen Isten teremtett világa maga is telve van célszerűtlenségekkel. Egészében „célirányos”, apró részleteiben azonban nem úgy „célszerű”, ahogyan azt buzgó és komolykodó apologéták vélték századunk elején. Häring azt írja: „A természet tele van céltalan örömmel.”¹² Szabó Lőrinc „a teremtés örült költészetéről” beszél, s nemcsak egy tudós akad, akit nem az élőlények „célszerűsége” hat meg, hogy a Teremtőt juttassa eszébe, hanem az élővilág pazarló és villodzó változatossága; vagyis a teremtés költészete, a fajok sokféleségében tobzódó ünnepe.

d) Végül az ünnep *közösségi jellegét* kell kiemelni mint lényeges vonást. Különbéle nyelvi kifejezések utalnak erre, melyek mintegy rögzítik a térben és időben egyetemes emberi tapasztalatot: „ünneplő közösség”, „ünnepi ülés”, „ünnepi körmenet” stb. Az ünnep ebben a tekintetben átfogja a különböző emberi közösségeket a családtól az emberiségig. Amint tehát „Egy fecske nem csinál nyarat”, úgy egyetlen ember nem ülhet valódi ünnepet. Legfeljebb az ünnepi hangulat sokszínűségének és a megnyilvánulási formák dialektikájának következtében beszélhetünk arról, hogy az ünneplő személy egy elmélyült meditációban önmagába merül. Ez a közösségi jelleg jelentésénél fogva valamilyen bensőségebbé összetartozást tételez föl. „Az ünneplő közösség” tehát lényegesen több, mint az „ünneplő tömeg”. A kettő azonban nem zárja ki egymást. Mert lehet, hogy az egybeült tömegeből maga az ünneplés formál „ünnepi közösséget”, ha az összetartozás tudata s érzése egyre mélyebben áthatja a résztvevőket. — S persze a közösségben átélt ünneplés is jellemző elővételezése a végsőnek, amely még csak reményeinkben él, amely a legteljesebb összetartozást ígéri. Mert a keresztény remény „előre tekint az új Ég és új Föld örök Ünnepe felé, amelyben mindannyian testvérek és társak leszünk” — fogalmazza meg Häring. A német nyelvben találékonyan utal erre egy újkéletű szó: „Festgenosse” (= ünneplőtárs).¹³ Josef Pieper Platón idézi, aki már felismerte, hogy az ünneplés új közösséget formál s benne az ember megtapasztalja a szoros összetartozás élményének ajándékát. — Az igazi ünnep tehát — kísérleti stádiumában is — az emberi összetartozás emelkedetten átélt megnyilvánulása és tanúságtétele. A legfőbb ünneppapok valamilyen módon az ember felszabadulásával, megváltásával függenek össze. Ezzel kapcsolatban joggal jegyzi meg A. Heussling, hogy „közös a sorsunk a veszélyeztetettségben, de a lehetséges szabadságban is.”¹⁴ Az igazi ünnep voltaképpen az emberi együttlét fölfokozott formája családban, egyházban, társadalomban, sőt a fajok és kontinensek találkozásában is. A vasárnap, a karácsony, az újév és május elseje egyetemesen elfogadott ünneppap az egész világon, még ha sajátos tartalommal is. A sport kultúrájában pedig az olimpiai játékok számítanak „világünnepnek”, mely óriási embertömeget kapcsol össze a tömegkommunikációs eszközök jóvoltából. Az összetartozás tudata és élménye főként három szinten fokozható. Alapfoka, hogy „egymás mellett vagyunk”, középfoka, hogy „együtt vagyunk”, felsőfoka, hogy „egymásért vagyunk”. Az ünnep teljesebb és szabatosabb neve eszerint az „együtt-ünneplés”.¹⁵ Teológiai értelmezésben azonban nem csupán emberközi kapcsolatot jelent ez, hanem kapcsolatot Istennel s a keresztények számára kapcsolatot megváltásunk szerzőjével, Jézus Krisztussal, sőt a Szentlélekkel. Ez azonban külön elem-

zést igényel, éppúgy, mint az ünnepi tánc és játék, mely Moltmann szép megfogalmazásával kifejezetten vagy legalább rejtetten „A létezés örömeinek demonstrációja Isten dicsőségére.”¹⁶

Ünnepi játék, ünnepi tánc

Az ünnep fogalmától elválaszthatatlan a játék és a tánc. Az elsőt sokak tudatában a komolytalanság, a másodikhoz hosszú időn át a kísértés, ill. a bűnalkalom asszociálódott. Häring a Frei in Christus-ban mindkettővel kapcsolatban törekszik érvényre juttatni a megújuló erkölcssteológia tágasabb értékhorizontját. A művészetben ez a fordulat már régebben végbement. A műalkotások többségén rangja van Juan Miro vagy Weöres Sándor gyermeki ihletű, mégis magas kultúrájú játékoságának. A teológiában még tart a rehabilitáció és a restaurálás művelete.¹⁷ Az eredmény azonban imponáló. A történelmi korok ízlésének és szokásainak rétegeit eltávolítva, feltárul előttünk az ünnep eredeti szépsége, melyhez a játék és a tánc is szervesen hozzátartozhat, bár az utóbbi nem egyetemes jelleggel. Häring közismert igazságot fogalmaz meg, amikor azt mondja: „A játék és a tánc eredetileg éppúgy a vallásosság szférájába tartozott, mint az ünnep.” A játék és a tánc közösségi formáiban mintegy kicsordul a személyből a túlradó életkedv. A pásztor-emberek játékos birkózása és ritmusos táncra testet-lelket nemesítő emberi megnyilvánulás, mely úgy pazarolja az energiát, hogy közben energiát halmaz föl a személyben. Szinte spontán módon képes a szakadatlan és egyhangú munkába ünnepet varázsolni. A katonánál a játék és a tánc pihentető felüdülés, a fegyverek nyomasztó jelenlétének ellensúlyozása, az ember méltóbb rendeltetésének egy sugara. Benne ugyanis létünket, mint „játékos létezést” éljük át, mondhatjuk J. H. Henriottal.¹⁸ Shakespeare és Calderon „színháznak” nevezi a világot. Ennek a „világszínháznak” azonban nem csupán a dráma vagy a komikum a műfaja, hanem a táncjáték, a balett is. Guardini magát a liturgiát értelmezi ebből a szemszögből úgy, hogy az megszentelt „játék, Isten színe előtt”.¹⁹ S az ember ebben a nagyléptékű koncepcióban nem csupán „munkatársa” a Teremtőnek, hanem egyúttal „partnere” is a játékban, „Mitspieler Gottes” — ahogy Häring fogalmazza.²⁰ A játék földoldás keserűségéből, a teremtett világ jókedvének visszhangja bennünk. S bár a játék és a tánc története nem mentes a bűnös kilengésektől sem, nem ez a jellemző. Kísértés és bűnre vezető alkalom? Inkább annak ellenszere. Humanizált ösztön, létezésünk emelkedett formája. Érték, amellyel lehet javunkra, üdvösségünkre élni, és lehet vele visszaélni.

Az ünnepi játék dogmatikai értelme: Isten dicsőségére és az ember javára játszani. A liturgia üdvösségünk színjátéka. A Példabeszédek könyve a teremtő Bölcsesség megnyilatkozását látja meg benne s így jellemzi:

„napról napra csak bennem gyönyörködött,
mindig ott játszottam színe előtt.
Játszottam az egész földkerekségen,
s örömmel voltam az emberek fiai között” (8,30—31).

A játék dogmatikai, liturgiai és biblikus értelmezéséhez az erkölcssteológia is szervesen csatlakozik, hogy újra fölfedezze annak jelentőségét. Mert aki a kozmikus Ünnep fényében értelmezi az emberi és a keresztyén erkölcsöt, az kezében tartja az újraértelmezés kulcsát. Itt derül ki, hogy az erkölcsi törvények és normák nem arra valók, hogy gúzsba kössék és megfojtsák a játékot s vele az ünnepet, mint a farizeusok betűragó törvénymagyarazatai. Az erkölcs ebből a szempontból „játékszabály”, amely a játékért van s nem a játék ellenére. Itt derül ki teljes világossággal, hogy nem a freudi értelmezésű „kilengés”, a „szabálytalanság” jelenti az ünnep lényegét.²¹ Az ünnep túlradó vidámsága és fölszabadult öröme levetkőzheti az etikettet, de nem mellőzheti az etikát. Az erkölcs — legalábbis a hiteles — olyan játékszabály, amely kiküszöböli az alattomoságot és az erőszakot. Ezért nem ellensége, fölmeredő tilalomfája a játéknak. Olyan szabály, amely épp az igazi játékot, a sportszerű, a fair vetélkedést teszi lehetővé. Az erkölcsstelen viszont az, ami tönkreteszi a játékot s vele az ünnepet. Ma például sokat beszélnek a labdarúgás válságáról. Ez azonban összefüggésben van az erkölcs és az ünnep válságával. Az „erőfutball” hovatovább „erőszakfutball” válik. A sérülések statisztikája riasztó. Növekedik a gátlástalanság, a minden eszközzel való győzni akarás. A pályán már tervszerű fegyvernek számít a „technikai szabálytalanság”. A „Csak gólt ne kapni!” jelmondat feltűnően hasonlít a „Csak bűnök ne!” szemlélet negatív és hatástalan erkölcsiségéhez. A pénz felfokozott szerepe, orloma, a doppingszerek, vagy a gladiatori szemlélet megöli a játék szépségét és annak felszabadult örömét — nézőben és játékosban egyaránt. Nem az okos és egészséges játékszabály veszélyezteti tehát az ünnepet, hanem az alattomos szabálytalanság. Magatartásunk értelmes és bensővé tett normái az igazi ünneplés alapfeltételét

jelentik. Övják a játék tisztaságát s ugyanakkor lehetővé teszik a spontán mozgás felszabadult örömet, a kreatív vonások érvényesülését. „Ünnepi játékká” avatják a variációkban gazdag testmozgást.

A végső Ünnep reménye ebben a tekintetben is korrigálja a jövő társadalmáról és a beteljesült Isten Országáról való régebbi elképzeléseket. Előbbire jellemző, hogy a jövőt megálmodó első tudományos-fantasztikus filmek, írások még jobbra gépies észlelőnek ábrázolják az űrutasokat. Később egyre feloldottabbá válik az emberi képzelet, amikor a jelen esélyei alapján a jövőt kutatja. Az emberiség „kozmosz korszakában”, a teilhardi „nooszférában” megjelenik a humor, a tánc, a játékos elem. S a robotok képére és hasonlatosságára elképzelt űrutasok újra emberivé válnak, akik — hátuk mögött az átélt veszélyekkel — éppúgy megünneplik egy-egy sikeres űrexpedíció befejezését, mint őseink egy mammut elejtését. — Hasonló jelenségre, „fordulatra” figyelhetünk föl a mai dogmatikában, amikor a kinyilatkoztatás futurológiai Isten Országának beteljesült életformáját latolgatják. A régi elképzelések ebben a tekintetben is kiegészítésre szorulnak. Az üdvözült létben a nehézségi erejét elveszített, vértől és veritéktől fölszabadult munka mellett a játékot és a táncot is beiktathatják. Az éneklők kórusa hiteles kép, de inkább ünnepélyes, mint ünnepi. Csak részlet abból a kimeríthetetlen teljességből, amire a keresztény remény irányul, s aminek nyelvi kifejezése az „örök boldogság”. Mindannak, ami hitelesen emberi, szerepe kell legyen az üdvözült létformában is, az új Ég és új Föld „kivirágzott kozmoszában”.²²

Az ünneplés teológiai dimenziói

Az elvilágiasodott ünnep legfeljebb rejtetten őrzi vallási vonatkozását. A keresztény ünneplés eszkatologikus irányvétele és teológiai dimenziója a Szentháromság életébe kapcsolja be az ünneplőket.

a) *A teremtés síkján* a teremtő Atya képmása bontakozik ki általa bennünk. Az ünnepi öröm játékos felszabadultsága személyiséget újjáteremtő felüdülés, latin szóval „re-kreáció”. A hiteles ünnep újra feltölti az ünneplő személyt és közösséget életkedvvel. Ha tehát valaki igazi ünnepnek volt részese, nem kezdheti a hétköznapokat kimerülten, elcsigázottan, elhasználtan. Az ószövetségi szentíró olyan értelemben utal a „hetedik nap” felüdítő pihenésére — bár antropomorf módon —, hogy abban a teremtő Isten képmása éled föl bennünk az ünnepen (Ter 1,30; 2,3). Istenben ugyan nem választható el időbeli kereteken a tevékenység és a nyugalom. De végül is a vasárnap és az ünnep sem különíti el a kettőt egymástól. S ezt a megújuló erkölcszociológia Haring vezérletével kifejezetten hangsúlyozza. Az ünneplés kultikus „nyugalma”, „pihenése” nem jelent tértelenséget. Inkább jelenti Isten teremtő tevékenységének egy másik — de a rekreációval szervesen összefüggő — kinyilvánulását: a *kreativitás keretét*. Ez azért időszerű, mert „A technika uralma alatt az ember elveszíti igazi önmagát. A technokrácia eszközt akar formálni az emberből” — fogalmazza meg a probléma lényegét Haring.²³ Ez közelebbről azt jelenti, hogy a technika világában igen sokan már alig képesek egyéni invencióikat megvalósítani. Ennek lehetőségét — még az ötnapos munkahét egyre szélesebb körű bevezetése mellett is — a vasár- és ünnepnapok biztosítják. A technika világában Bergson az emberi tudat elmechanizálódásától tart. Az intuíciónál kialvó lámpához hasonlítja, melyet újra föl kell éleszteni.²⁴ Ma ezt úgy fogalmazzuk, hogy az emberi kreativitás szorul újjáélesztésre. S erre jó alkalom az ünnep. A festegetés, a kedvünkre való írás, az ötletesen megrendezett kirándulások, kis összejövetelek, a felszabadult humor, a játék, a tánc vagy a felüdüléssel szolgáló, gyönyörködtető kerti tevékenység felszabadítja kreatív erőinket. Sokan éreznek magukban rejtett képességeket s szeretnének valamit alkotni pusztán a saját gyönyörűségükre. Nem nyomasztja őket ebben a megelhetés gondja. Mentések a hivatások alkotói megszállottságától és gyötrelmeitől. Pihentető, játékos jellegű kreativitás ez, mégis méltó az ünnephez és Istentől kapott jellemvonásokat kölcsönöz az embernek. Együttal pedig eszkatológiai előrejelzés.

b) *A megváltás síkján* az ünnep húsvét misztériumát idézi meg; a feltámadt test súlytalansági állapotát, a szellem diadalát a megkötöttségeken, Magdolna és az emmausziak felszakadó örömet. A keresztény ünneplés azonban úgy idézi fel a múltat, az üdvösségtörténet középpontú eseményét, húsvétot, hogy ezzel egyúttal a jövő felé nyílik meg. Hiszen a feltámadt Jézus jelenti számunkra az eszkatologikus jövő legmegrendítőbb előzetes megtapasztalását s vele a keresztény remény fedezetét. Ezért minden vasárnap és minden ünnep Húsvétból kapja ragyogását. Mert Jézus életében az előzmények — Betlehem és a Golgota között — Kána és a Tábor-hegy kivételével nem utalnak még az üdvözült lét ünnepi örömére. Jürgen Moltmann jelképes megállapítása igaz: „A Golgota végül is nem Oberammergau.” Vagyis a valódi passió nem passiójáték. De aztán maga igazítja ki a képet: „Húsvét, az egészen más. Valójában itt veszi kezdetét a megváltottak nevetése.”²⁵

c) *A világ megszentelésének síkján* pedig azt mondhatjuk, hogy a Szentlélek a keresztény ünneplés Melke is. Van Acken a keresztény ünneplés lényegéhez veszi hűsvét öröme mellett a „pünkösti kegyelem napját”.²⁶ Amit a teológia megalapoz, azt a keresztény lelkiesség tanúi belső megtapasztalás alapján vallják: igazán örülni és felszabadultan ünnepleni csak a tiszta lelkiismeretű, a kegyelemben élő tud. Gyomorrontással nem lehet ünnepi asztalhoz ülni. Ha a szívet megüli a bűn, az megrontja az ünnepet is. A Lélek által érezzük és éljük át a teremtett és megváltott ember örömét, háláját. A Lélek által ihletetté ennek liturgiai kifejezésére: imában, énekekben, zenében, táncban. A Lélek által valósul meg az ünnep katarzisa, hogy az ünneplő személy és közösség lényünk önfeledt elengedtségében is humanizált formában tudjon ünnepelni. A megtisztító jellegű ünneplés megment bennünket attól, hogy érzékeink szabadsága szabadossággá váljék és utat engedjen az erőszaknak, meg a rombolásnak. A Lélek általi katarzisz megajándékozza az embert Isten fiainak szabadságával és kimentti őt a bűn szolgaságából, a züllés törvénye alól. Aki ennek hiteles tanúja, azt akár „az ünnep karizmatikusának” is tekinthetjük. A Lélek által az ünnep liturgiájában nemcsak azt tudjuk szívből kimondani, hogy „Ábba”, „Mi Atyánk” (vö. Róm 8,15), hanem a hála és öröm belső túlszordulásával képesek vagyunk arra is, hogy személyiségünk mélyéből felszakadva mondjunk, énekeljünk „Alleluját”. Az „Alleluja” (= dicsérjétek Istent) ószövetségi keletű, de a liturgiában, Händel világviszhangú kórusművében vagy a mai fiatalok szenténekeiben is mindig időszerű, egyetlen szóba sűrített dicsőítő ima, mely a jövő Ünnepe felé mutat.

A jövő ünnepe

Vörösmarty idézett költeménye — a legmegrendítőbb vers, amit írt — világirodalmi rangú és egyben teológiai jelentőségű. A „Lesz még egyszer ünnep a világon” attól kapja súlyát, hogy nem elméleti, hanem egzisztenciális vallomás. Értékét tovább növeli, hogy magányában és súlyosbodó depressziójában írja le. Akkor jut el benne a reményig, amikor emberileg már minden reménytelen. Sikerei kezdetek, amikor ünnepezték és ő is ünnepezt, megírta a Csongor és Tündében az Éj monológját s benne korának talán legpesszimistább sorait, a „sötét és semmi” kilátástalanságát; öregedő fejjel pedig a „Nincsen remény! Nincsen remény!” kétségbeesését. A vén cigány prófétai tanúságtétel a „vihar hevében” megtisztuló, békét ígérő jövő Ünneperől:

„És hadd jöjjön el Noé bárkája,
mely egy új világot zár magába”.

Ez a remény egyszerre társadalmi és teológiai. Eszünkbe juttatja Ernst Blochot, aki a Prinzip Hoffnung-ban az utópiákban megálmodott boldogabb jövő társadalmi várakozását fogalmazza meg marxista alapon, de termékeny párbeszédben a teológiai reménnyel, melynek kontúrajait már az Ószövetség prófétái megfogalmazták. A két várakozás megegyezik abban, hogy nem tétlen s hogy a békében, meg az igazságosságban a jövő Ünnepeinek alapfeltételét látja. Sorsunk reményvesztett szemlélői és krónikásai talán csak a gyötrő szomjúságban menetelők hallucinációját ismerik el ebben a makacs reményben. De az utópiáknak reális magjuk van. Ez a történelem már többször bebizonyította. A jelen titka mindenesetre az, hogy mennyire képes elővételezni a jövőt.

A nagybetűvel írt Ünnepet tehát még nem ismerjük. Még nem tapasztaltuk meg, legfeljebb többé-kevésbé sikerült előzeteseiben. Úgy vagyunk vele történelmi utunkon, mint azzal a tudományos fölfedezéssel, amely még csupán a kísérletezés szakaszában van. Minden ünneplésünk egyúttal tanúságtétel. A megrontott vagy félresikerült ünnep emberlétünk hamis tanúja s a jövő Ünnepeinek rossz propagandája. Az ünnepet is hatásaiból lehet megismerni; „gyümölcseiről”, mint a fát. Ahol az ünneplés után könny, vér, letörttség, hányadékok szégyenfoltjai és halottak maradnak, ott a kísérlet sikertelennek bizonyult, sőt kudarcba fulladt. Ezzel szemben minden hiteles ünneplés egy-egy sikerült kísérletnek tekinthető, amely ízelítőt ad a jövő Ünnepeiből és felé mutat. Annak titkába avatja be a résztvevőket, annak lesz reményt keltő előzetesévé, arra készít föl, annak válik embervoltunkat fölemelő, közösséget teremtő, még időhöz kötöttségében is fölszabadító és boldogító ígérétevé.

Megjegyzések:

1. A Prinzip Hoffnung (Frankfurt, 1959) a jövő reményének neomarxista elemzése, amely komolyan veszi a keresztény reménnyel való párbeszédet. Ennek visszhangja J. Moltmann Theologie der Hoffnung-ja (München, 1965). — 2. A szaturnália Babilon újévi ünnepe kez-

detben „Az istentisztelet napja, a szív öröme”. Szerves része az ima és áldozat, sőt a társadalmi igazságszolgáltatásnak egy különös módja is. A király nem csupán az elmúlt év eseményeiről számolt be, hanem bűneit is megvallotta. „Az újévi ünnepség idején megszűnt minden társadalmi különbség, a rabszolgákat uraik szolgálták ki.” (Vö. E. Klengel-Brandt: Utazás az ókori Babilonban, Bp. 1973. Corvina, 166—171.). A prostitúciónak vallási jellege volt. Később elfajultak az újévi ünnepek is, és orgiákba fulladtak. — 3. Frei in Christus II. 138. — 4. Ld. „Ünnep” címszó, 1400. — 5. Ld. A. Heussling: A terminushoz kötött ünnep (Régi és új a liturgia világából, Bp. 1975. Szt. István Társ.) 158. — 6. Vö. Jörg Knoll: (elsősorban Lutherre hivatkozva mondja, hogy a szent élet fontos és nem a szent nap. S az ünneplésben az a cél, hogy „a jobb hétköznapot előkészítsük.”) „Megg-szenteljük-e még a vasárnapot” c. tanulmányát a Mérleg részletesen, szemelvényes fordításban közli (1973/2. 165—176.). — 7. Zustimmung zur Welt. Eine Theorie des Festes. München, 1963. 16. — 8. Hugo Rahner az ünnep dialektikus jellegét érzékelteti a „komolyan vidám” jelzővel. (id. Nyíri Tamás: Homo festivus c. tanulmányában; in: Régi és új a liturgia világából, 139.). — 9. Vom Wesen und Sinn des Spieles. Berlin, 1933. 146. (id. Häring i. m. II. 144.). — 10. i. m. II. 144. — 11. Vom Geist der Liturgie, Freiburg i. Br. 1957. (magyarul is) — 12. i. m. II. 149. — 13. i. m. II. 137. — 14. i. m. 81. — 15. i. h. 160. — 16. id. Häring i. m. 149. — 17. Vö. R. Bleistein: Der Christ und das Spiel (in: Stimmen der Zeit, 1978. 196. sz. 108—116.) — 18. id. Häring II. 145. — 19. i. m. 102. — 20. i. m. II. 147.; Ld. még H. Küng: Existiert Gott? München, 1978. 713. — 21. Id. Nyíri T. tanulmánya, i. h. 140. — 22. A hagyományos egyházművészet és a teológia egyoldalúan vilá-gította meg a megdicsőült létformát, amely a gyermekek és felnőttek katekézisében szüntelenül az unalom kérdését vetette föl. A szemlélődés, a „színelátás” vagy az imádkozó, éneklő kórus fogalma, képe ma már nem kielégítő. Az új megközelítés Teilhard üdvözült kozmoszának képéhez kapcsolódik. Az „új Ég és új Föld” Izsajas által (66,17) megrajzolt prófétai előrejelzése így kap modern tartalmat. Benne nem csupán a szenvedés szűnik meg, hanem a hétköznapok is ünneppé válnak. Isten boldogító jelenlétében ugyanis minden igazán emberi helyet kap majd, ami az átszellemült testtel összhangba hozható. — 23. i. m. II. 143. — 24. Ld. Kecskés P.: A bölcsélet története. Bp. 1943. Szt. István Társ. 547. — 25. id. Häring i. m. II. 147. — 26. Konvertiten Kathekismus, Paderborn, 1964. 17. kd. 312.

Schmatovich János

UNNEP ÉS UNNEPLÉS A BIBLIA TANÍTÁSÁBAN

Korunkban probléma lett a megnövekedett szabad idő hasznos kitöltése. Milyen tájéko-zódási segítséget nyújthat ezen a téren a Biblia? Természetesen közvetlen „modelleket” a szabad idő gyümölcsöző felhasználásához aligha kaphatunk. Ezért, amikor a követ-kezőkben rámutatunk az ünnep és az ünneplés bibliai szellemére, célunk csupán a gon-dolatébresztés, a szellemi horizont kitágítása.

A munka és a szabadidő ritmusa

A biblikus teológia messzemenően antropológia. Ez a tétel félreérthetően „modernül” hangzik. Pedig egyáltalán nem az, különösen ha különbséget teszünk a teológia antropoló-giai fordulata és egy talaj nélküli antropocentrizmus között. Az antropológia bibliai hang-súlyozásának legmélyebb oka teológiai jellegű: Isten, aki létében és cselekvéseiben világ-feletti, abszolút szabadságában leereszkedett a világhoz és mint Jahve, azaz mint a világ és az ember felé forduló Isten mutatkozott be. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy aki a Biblia Istenéhez fordul, annak Jahvéval és Jahvéban szintén a világ és az ember felé kell fordulnia. Ez a Biblia egyik alaptanítása. A keletiszemita mítoszok az embert kifejezetten „vallásos lénynek” írják le. Hivatása az, hogy étel-, ital-, és illatáldozatokkal kedveskedjen az isteneknek (vö. „Enuma elis” kezdetű babiloni mítosz 6. tábláját). Ezzel szemben a Biblia egy pillanatra sem hagy kétséget arról, hogy az ember egyenesen a világban való szolgálatra kapott meghívást. A Ter 1 szerint az ember istenképiségéből fakad az a ha-talma és feladata, hogy „uralma alá vonja a Földet” (Ter 1,26—28).

Hogy azonban a világ felé való tevékeny odafordulás ne taszítsa az embert rabszolga-sorba, azért Isten népének szövetségi okmánya meghirdeti a szombat-parancsát: „Tartsd meg a szombatot, szenteld meg, ahogy az Úr, a te Istened parancsolta neked! Hat napig dolgozz...! A hetedik nap azonban a nyugalom napja, az Uré, a te Istenedé. Akkor hát

ne dolgozz...!" (MTörv 5,12—15). Ez a vallástörténetileg egyedülálló utasítás Izrael élet-ritmusában bizonyos „kihasználatlan időt" ír elő. Minden hetedik napot annak a Jahve-nak (= Úrnak) kell szentelnie, aki pontosan mint Jahve, azaz mint a világ és az ember felé forduló Isten állt népe elé. Ez az „emberszerető" Isten határozottan óhajtja az ember kiteljesedését. Éppen ezért szabadidőt biztosít mindazoknak, akiket élethelyzetük munkára és szolgálatra kötelez.

Izraelben eredetileg a szombat egyáltalán nem volt kultikus előírásokkal teletűzdelt, különleges liturgikus nap. Miként Oz 2,13 és Iz 1,13 szövegeiből kitűnik, a szombat megünneplésének — különösen a fogság (587) előtti időkben — kimondottan ünnepélyes, vidám hangulata volt. Még a szentélyek körül megrendezett ünnepi összejöveteleket is első-sorban az *ünnepléesség* jellemezte. Csak a fogság alatt és után működő papi körök adtak a heti szabadnapnak erőteljes *vallási* színezetet. A papok egyre fokozódó érzékenysége minden „cselekedettel" szemben, magával hozta a szombat rituális szempontból történő körülírását. Ezen túlmenően a papi teológia a szombatot egyre inkább a világmindenséget teremtő és irányító Istennel hozta összefüggésbe (Kiv 20,11; 31,17), ezért Isten a munka és a pihenés ritmusában is felsőbb norma az ember számára. Eszerint az ember „munkaszünete" (Kiv 23,12) nem más, mint Isten „megpihenésének és fellelegzésének" (Kiv 31,17) utánzása, de egyúttal — az Istennel együtt megtett életút végén — az emberre váró örök és teljes megnyugvás előképe is. Az ilyen perspektíva végérvényesen elhárítja annak veszélyét, hogy a szombat kizárólag az erőgyűjtés napja legyen az újabb munkakezdés és a fokozottabb teljesítmény számára. A szombatnak önmagában van értelme. Pontosabban az embernek szombaton, a heti ünnepnapon — Istenhez hasonlóan — önmagára kell reflektálnia, önmagára kell találnia. Ez természetesen nem valósulhat meg a Biblia szellemétől eltávolodott önkeresésben, hanem csakis Jahve—Izrael szövetségkapcsolatában, a gazdagító „Másik" felé történő nyitottságban. Az ember tehát csak úgy talál önmagára, ha párbeszédben él Jahvéval és embertársaival. Ebben a kettős „TE"-dimenzióban válik az ember egyre inkább emberivé.

A szombatnak ez az „embertformáló" szelleme húzódott meg Jézus meglepő, de teljességgel az ószövetségi előzményeken nyugvó szavában: „A szombat van az emberért, nem az ember a szombatért" (Mk 2,27), és a szeretet kötelessége előbbre való, mint a munkaszünet fizikai megtartása (Mt 12,5; Lk 13,10—16; 14,1—5). Amikor Jézus szombaton jót tesz, pontosan az Atyját utánozza, aki a teremtést követő nyugalomban is tovább kormányozza a világot és élteti az embereket (Jn 5,17).

A *kereszténység* a *beteljesedésből indult el*, azért minden vonalon a teljességet kereste. Ez a szemlélet mutatkozott meg — többek között — a heti istentisztelet és munkaszünet idejének megváltoztatásában. A kibontakozó egyházban rövidesen nem a hét vége, hanem a hét kezdete lesz az istentisztelet időpontja. Az apostoli igehirdetés ugyanis kiemelte, hogy Jézus feltámadásával ténylegesen belépett az isteni nyugalomba, sőt megígérte nekünk, hogy ő utána mi is beléphetünk oda (Zsid 4,1—11). Ez lesz majd az igazi szombat, amikor az emberek — Istenhez hasonlóan és részesedve Benne — megpihennek fáradalmaitól. Így lett azután a hét első napja, Jézus feltámadásának napja, a heti ünnepnap az Egyházban, mint az Úr (= Krisztus) napja (ApCsel 20,7; Jel 1,10).

Főünnep: szabadság és kreativitás átélése

A Biblia tanításában a „teremtés" és a „megváltás" rendje szorosan összefonódik. Izrael hitében a kozmosz nem más, mint Jahve, az üdvözítő Isten világ és ember felé fordulásának első és hatalmas megnyilatkozása. E hitbeli meggyőződés szerint már a természet ajándékai is az ajándékszerző Isten adományai. S ezért már a Föld ajándékai is jogcímet adnak az ajándékozó Isten és adományainak hálás megünneplésére. Ez történt az évi főünnepken is. Ezekre az ünnepekre minden izraelita férfi ajándékkal zárandokolt a szentélyhez, részt vett az áldozatok bemutatásán, énekkel, zeneszóval és korábban táncokkal is ünnepelt. Az évi főünnepnek tehát elsősorban a választott nép természeti adottságainak talajában gyökereznek. Amikor pedig az évenként visszatérő ünnepek megtartását kapcsolatba hozták a szent történelemmel, azaz a hívő népnek Istenével átélte üdvőtörténeti tapasztalataival, akkor ezeket az emléknapokat egyáltalán nem fosztották meg eredeti, kozmikus-természeti gyökereiktől, hanem csupán tartalmilag gazdagították őket.

a) *Húsvét ünnepe* (héber: *pesach*; arám: *pascha*). Ez az eredetileg nomád pásztorünnep visszanyúlik a Mózes előtti időkbe. A tavaszi holdtöltekor a pásztorok előkészítették a nyájat a nyári legelőkre. Az indulás előtt nyájuk zsongejéből családjáról családára áldozati lakomát rendeztek. Az áldozat vére azonban istenségnek fenntartott „tabu" volt. Ezt a vért a sátorrudakra kenték, védelmiül a démoni befolyások ellen. Az áldozati lakomában pedig közösségre léptek (*communio*) a termékenységet biztosító istenséggel, aki itt — mint látha-

tatlan asztalfő — áldó módon szintén jelen volt. Ilyen jellegű áldozatbemutatás lehetett az is, amelynek megtartására a mózesi csoport fáraótól engedélyt kért (Kiv 5,1). Kézfekvő, hogy a vándorló nomádoknak ez a ritusa különösen is alkalmas volt arra, hogy felhasználják az Egyiptomból való szabadulás előkészítésénél, majd pedig később a sikeres kivonulás emlékeztetésére (Kiv 12,21—27). Hiszen Izrael, az Igéret Földjén történő letelepedése után, életét továbbra is történelmi vándorlásának tartotta. Ezért a minden évben megrendezett pesach-ünnepén, melyet a zsidók „szabadságuk ünnepének” is neveznek, megjelenítették a *szabadságba vezető útjuk* kezdetét. Ugyanakkor a húsvéti *lakoma* során az ünnepelő közösség újra meg újra átélte szabadító Istenével való *közösséget*. A lakoma elköltése azonban nemcsak a Templomban történt, hanem elsősorban magánházaknál és családi körben. A honfoglalás után az ünnepélyes húsvéti cselekményhez azután hozzácsatolták a kánaáni földművesektől átvett árpa-aratási háláünnepet. Ilyenkor hét napon át új gabonából készült, kovásztalan (mazzót) kenyeret ettek.

Istennek minden múltbéli beavatkozása Izrael életébe ébren tartotta azt a reményt, hogy a *jövőben egyszer döntő módon beavatkozik*. A *végleges* (= eszaktológikus) *szabadság* úgy jelenik meg, mint új teremtés (Iz 65,17), visszafordíthatatlan kivonulás (Iz 65,25), teljes győzelem a rossz felett, újra megtalált paradicsom (65,25). Ez az örvedetes fordulat a *messiási korszakban* következik be. A zsidók ezért minden húsvét éjjelén a nemzeti-szabadító Messiás eljvetelét is várták (vö. Iz 11,1—9).

A Messiás valóban eljött. Kezdetben Jézus mint a törvény alattvalója vesz részt a zsidó húsvéton. Nyilvános működése alatt azonban olyan szavakat mond és olyan cselekedeteket hajt végre húsvét idején, amelyek lassanként megváltoztatják az ünnep értelmét. Így előtűnik áll az egyetlen *Fiú* húsvétja, aki elidőz a szentek Szentjénél, mert tudja, hogy Atyjánál tartózkodik (Lk 2,41—51). Húsvétkor tisztítja meg Jézus az ideiglenes szentélyt és jelenti be a véglegeset: az *új templom* (= feltámadt testének) húsvétját (Jn 2,13—23; vö. 1,14,51; 4,21—24). A húsvét ünnepe előtt megsziporított *kenyér* pedig az ő áldozatul felajánlott teste lesz (Jn 6,51). Végül elérkezik az *új Bárány* húsvétja, amikor maga Jézus foglalja el a húsvéti áldozat helyét, megalapítja az új húsvéti lakomát és végrehajtja saját kivonulását, „átvonulását” ebből a bűnös világból az Atya országába (Jn 13,1).

Jézus tanítványai meglátták Mesterük nem-várt húsvéti életrekeltésében az Isten nagy tettét. Erről az üdvörténeti eseményről elsősorban a *vasárnapi húsvét* ünneplése során emlékeztek meg (ApCsel 20,7; 1Kor 16,2). Ezenkívül van a keresztényeknek egy *évenként* visszatérő *húsvéti ünnepük* is, amely új tartalmat ad a zsidó húsvétnek. A zsidó pesach-ünnepből a keresztény húsvét-ünnepig vezető út számos részletére — az élénk kutatás ellenére — még homály borul. Mindenesetre a „pascha” név tovább él a — II. században már kialakult — keresztény húsvét liturgiájában is, bár tartalma szerint kizárólag Jézus Krisztus feltámadását jeleníti meg. Itt lenne azonban az ideje annak is, hogy a húsvéti vigília szokásos ószövetségi olvasmányain túlmenően elmélyítenénk az izraelita pesach-ünnep és a keresztény húsvét-ünnep közös gondolatananyagát is. Annál is inkább, mert az újszövetségi Szentírás világosan utal arra, hogy az első keresztények már tettek erőfeszítéseket ezen a téren (pl. 1Pt 1,17—21; 1Kor 5,6 kk.; Róm 6,3—11; Kol 2,12). Elsősorban a *szabadság* és a *közösségre-lépés* (communio) gondolata lehet az, amelyet mi is kiemelhetnénk húsvéti ünneplésünk során. Jézus Krisztus feltámadása ugyanis meghozta számunkra a végleges felszabadulást minden ellenség (ti. a bűn, a halál és a Sátán) elnyomó hatalma alól. Jézus rendeléséből a *kenyér* és a *bor* szintjére leegyszerűsített kultikus lakomában pedig újszerűen is felülmúlhatatlan módon élhetjük át szabadító és megváltó Istenünkkel való közösségünket, ahol éppen ő, „legidősebb Testvérünk” lesz a mi húsvéti Bárányunk (vö. 1Kor 5,7). De hozzátehetjük, hogy a „húsvét” szó számunkra egyúttal azt a *menyiei lakomát* is előre vetítheti, amely felé mindannyian tartunk. A Jelenések könyve ugyanis tekintetünket a Bárány felé irányítja, aki még magán viseli kivégzése nyomait, de elevenen áll ott; dicsőségbe öltözködve magához vonzza övéit (Jel 5,6—11; vö. Mt 26,29).

b) A „*Hetek ünnepe*” (= *Pünkösöd*). Az ünnep Izraelben a földműves életéhez kapcsolódik. Ünneplése ezért csak a honfoglalás után kezdődhetett, valószínűleg kánáenus mintára. A későbbi zsidóság a Sinai-hegyen elhangzott törvényhozás emlékét is e napon ülte. Nevét az árparatás kezdetétől (ti. a pászka és a kovásztalanok egyesített ünnepétől) a búzaaratás befejezéséig tartó hetes hétből kapta. Isten népének a Másodtörvény-könyv leírása szerint a következőképp kellett megülnie ezt az aratási háláünnepet: „Számolj hét hetet. A hetek számolását attól kezd, amikor a sarlóval az első vágást teszik a gabonában. Aztán üld meg a hetek ünnepét az Úr, a te Istened tiszteletére, *önkéntes ajándékkal*, amelyet aszerint ajánljon fel kezéd, ahogy az Úr a te Istened megáldott. *Örülj*, az Úr, a te Istened színe előtt, te, fiad és leányod, szolgád és szolgálód, valamint a városodban lakó levita, a köztetek élő idegen, árva és özvegy — azon a helyen, amelyet az Úr, a te Istened kiválaszt nevének hajlékául. Emlékezz vissza, hogy rabszolga voltál Egyiptom földjén, s ügyelj e parancsok pontos megtartására!” (MTörv 16,9—12).

A szóban forgó ajándékok Jahvénak szánt adományok. De ő visszaadja azokat az embereknek, hogy a kultikus lakoma keretében közösen, társadalmi rangra és állapotra való tekintet nélkül, vidám hangulatban elköltsék. Ennek az egymásratalálásnak különös kiteljesedését hozta meg a keresztények *pünkösd-ünnepe*: annak a Lélek-kiáradásnak lett az emléknapja, amelyről Joel próféta így jövendölt: „...kiárasztom Lelkemet minden testre... sőt még a szolgákra és szolgálókra is kiárasztom Lelkemet azokban a napokban” (3,1 kk.). A kereszténység később nagyfokú spiritualizálást és szemléleti beszűkítést hajtott végre a Lélekkel kapcsolatban. A régi Izraeltől még megtanulhatnánk, hogy nemcsak az emberiség életében, de a természet világában is minden életmegnyilvánulás Jahve éltető Lelkének kiáradásából fakad (vö. Zsolt 104,29 kk.). Ez az „Éltető Lélek” nemcsak az üdv-történet karizmatikus eseményeiben és megnyilvánulásaiban (pl. a próféták kiválasztásában) működik, hanem az ő műve a világmindenség életre hívása (Zsolt 33,6), ő hatja át az emberi értelmet és annak képességeit (Job 32,8.18; Iz 11,2), s ő ajándékozza meg az embert művészi alkotóképességgel is (Kiv 28,3; 31,3 stb.). Ennek az „életadó Léleknek” csendes ereje oly hatékony, hogy még a holttesteket is életre tudja kelteni (vö. Ez 39,9—10). Ha a „Teremtő Léleknek” ezt az egész teremtést átfogó szemléletét mi, keresztények is jobban elmélyítenénk, életközelségbe hozhatnánk a keresztény pünkösdöt is.

A Lélekkel kapcsolatos gazdag ószövetségi tanításon túlmenően milyen új és sajátos tanítást kapunk az *újszövetségi iratokból*? Maga az a tény, hogy az őskeresztények szívesen vettek részt Jeruzsálemben a zsidó pünkösd-ünnepén, kétségkívül sokatmondó (vö. 1Kor 16,8; ApCsel 20,16). Ennek magyarázata csak az lehet, hogy ez a nap valóban jelentős fordulatot hozott a Krisztus-követő csoport életében. Nem férhet kétség ahhoz, hogy a kezdet Egyháza mélyen meggyőződött arról, hogy a feltámadt és megdicsőült Krisztus által ténylegesen részesült a Szentlélek adományaiban. Az *apostolok* — Jézus húsvétját követő pünkösdön — a Szentlélek jelenlétét elsősorban *szellemi munkaerejük és kezdeményező képességük* felfokozódásában tapasztalták meg (vö. ApCsel 4,13.31). Azt is megállták, hogy a Szentlélek erejében végzett igehirdetésük felébreszti az emberekben a Krisztusba vetett hitet, előmozdítja a megtérést és hozzájárul a keresztység őszinte felvételéhez (ApCsel 1,37—41). A Lélek tevékenységének átütő erejét mutatja, hogy már Jézus mennybemenetelét követő pünkösdkor létrejött Jeruzsálemben az apostolok tanítása iránt fogékony és az Eukarisztia asztalánál testvéri szeretetben összekovácsolódott zsidókeresztény anyaközösség (ApCsel 2,42 kk.). Nemsokára a keresztények belevihették pünködsdi ünnepsükbe azt a hívő tapasztalatot is, hogy az *Egyház*, a minden nép számára nyitva álló közösség, a Szentlélek irányító és kezdeményező munkálkodása révén mind *belsőleg*, mind *külsőleg tovább növekszik*. A „pogányok pünkösdje” (Ap Csel 10,44 kk.) véglegesen rámutat erre. Ugyanakkor a zsidó pünkösdhöz fűződő *Mózes-tipológia*, aki felment egykor az „Istenhez” (Kiv 19,3), és visszatért a törvény ajándékával (Kiv 24,12), szintén elevenen élhetett még az első keresztények gondolatvilágában. Ez a kép inspirálhatta az ősi palesztinai keresztény közösségnek azt az elképzelését, hogy Jézus mennybemenetelét összekapcsolják a Lélek pünködsdi ajándékával, az új szövetség „törvényével”. A mennybemenetel és a pünkösd társítása nagyon régi keletű; a legősibb források valóban a két eseményt ugyanarra, húsvét utáni 50. napra helyezik (vö. G. Kretschmar, Himmelfahrt und Pfingsten, Zeitschr. f. Kirchengesch. 66, 1954—55, 209—253). Ezért a palesztinai keresztények — később az egyházatyák is — a „Szentlélek pünködsdi leszállásában” (ApCsel 1,8) az egyháznak szóló *új törvény* ajándékozását (vö. Jer 31,33; Ez 36,27) és az *új teremtést* (vö. Ter 1,2) látták. Bár ezek a gondolatok kifejezetten nem találhatók meg az ApCsel 2-ben, a „zsidókeresztény pünkösd” leírásában, de teljességgel megfelelnek a valóságnak: a Lélek ugyanis bensőleg mozgatja meg az emberek gondolatvilágát és ennek eredménye az újjáteremtés.

c) A *Sátoros ünnep*. Ez az ünnepkör zárta le a gyümölcsszedés és a szüret idejét. Ha eredetét Izraelen kívül kell keresnünk, akkor azt minden bizonnyal a kánaáni környezetben találjuk meg. Mindazonáltal Izraelben ez a főünnep is „Jahve ünnepe” lett (Bir 9,27; 21,19), tehát igaz ünnepévé vált (vö. Ez 45,25). Ünneplésére vonatkozóan a Másodtörvénykönyv a következő utasításokat adja: „A sátoros ünnepet hét napig üld, akkor, amikor betakarítod szérúd és sajtód termését. Örülj ünnepeden, te, fiad, és lányod, szolgád és szolgád, a városodban lakó levita, idegen, árva és özvegy. Hét napig ünnepelj az Úr, a te Istened tiszteletére azon a helyen, amelyet az Úr, a te Istened kiválaszt. Mert az Úr, a te Istened minden termésedben s kezded munkájában megáld, légy hát valóban boldog!” (MTörv 16,13—15).

A gallyakból és falombokból készült lombsátrak szinte „kézzelfoghatóan” emlékeztettek a tágas gyümölcsös- és szőlőskertekben eltöltött szüreti napokra. Keretet adtak a termés betakarítása után megrendezett vidám hangulatú hálaünnepségnek. A hívő közösség hálát adott mindazokért a javakért, amelyekkel Jahve, a maga jóságában, megkoronázta a gazdasági évet (így a Zsolt 65,12). Hálát adtak elsősorban a borért, amely a Zsolt 104,15 szerint „vidámítja az ember szívét”, s ezért mint különleges Isten-ajándék egyetlen kultikus

lakománál sem hiányozhatott. Miként a húsvét és pünkösd esetében történt, úgy ez az ünnep is később mélyebb vallási értelmet kapott. A pusztai vándorlás idején nyert jótétemények emlékünnepe lett. A lombsátrak pedig egyúttal Izrael „jegyeségének idején” (vö. Jer 2,2) felállított pusztai sátrakra is emlékeztettek. Az is egészen bizonyos, hogy a Zsoltárok könyvének ún. Jahve-király himnuszai (Zsolt 47,93; 96—99) ebben az először hét-, majd nyolcnapos ünnepkörben fontos helyet foglaltak el. Ezekben a zsoltárokból a Jahve-közösség nemcsak Jahve múltbeli és jelen királyságáról emlékezett meg, hanem örvendező szívvel előre ünnepelte és megjelenítette Jahve jövődőlő és végleges uralmát is. Ezért nincs semmi különös abban, amikor Zak 14,16 kk. szövege meghirdeti, hogy a jövőben a föld összes népei leborulnak majd Jahve-király, a Seregek Ura előtt és megünneplik a sátoros ünnepet. Ez a nézőpont számunkra is gyümölcsöző lehet. A kinyilatkoztatás szellemében megült ünnepnek egyúttal *esztakológikus kicsengésük* is van: magukban hordozzák a *jövő örvendező elővételezését* is. Megjegyezzük, hogy a sátoros ünnepnek, az „ünnepnek ünnepének” nincs közvetlen folytatása az Újszövetségben. Legfeljebb a „terménybetakarítási hálaünnepségünk” rokon vele.

Az öröm megnyilvánulása

Az Ószövetség hitén élő ember nemcsak a földi élet örömeiért volt hálás, hanem a *közöségi kultusz örömeiért* is lelkesedett. A kultuszban Izrael megtalálja Isten dicséretének örömet (Zsolt 33,1), aki Királya lett (Zsolt 149,2), és aki arra hívja meg, hogy jelenlétében örvendezzék (MTörv 12,8). „*Örvendezés az Úr színe előtt*”, ez az ószövetségi liturgia egyik jellemző vonása. A „hetek” és a sátoros ünnep tárgyalása során már találkoztunk ezzel az ismertetőjeggyel (MTörv 16,11—15). De ez az öröm minden olyan kultikus összejövetel közös vonása, amelyhez *áldozati lakoma* kapcsolódik. Isten népének nem az „egészen eléggé áldozat” volt a tulajdonképpeni „szövetség áldozata”. A szövetség gondolata elsősorban a „béke-áldozatban”, vagy másik nevén a „közöségi áldozatban” fejeződött ki, amelyet mindig *lakoma* követett. A Kív 24 végén, az első „szövetségkötés” megjelenítésekor azt olvassuk a kultusz résztvevőiről: „Láthatták az Istent. Ettek és ittak” (11. vers; vö. továbbá Kív 18,12). Itt kapjuk meg a kulcsszót Izrael összes áldozati lakomáihoz. Ez az „*Isten-látás*” tulajdonképpen az átélt istenközelség boldogságának körülírását jelenti. Az ilyen *istenélmény* öröme pedig az „isteni vendéglátónak” és az „emberi vendégnek” az oltár lakoma-asztala körül történő egymásratalálásából fakadt. De ez az öröm horizontális vonalban is továbbugrázott. Az áldozatbemutatónak — mint Isten békeséges asztaltársának — az áldozati lakomára családján kívüli a szolgákat és a szegényeket, az özvegyeket, árvaakat és az idegeneket is meg kellett hívnia. Így vált az „Isten előtti öröm” a *vendéglátás szeretetszolgálatává* és a testvériség jegyében álló vallási étkezés pedig az öröm forrásává. Izrael tehát a kultikus ünnepelése során az istendicséret öröme mellett megízlelte a *testvéri közösség eddességét* is (Zsolt 133).

Isten népének kultikus öröme szóban is kifejeződött. Itt, Jahve előtt azután minden dicsőítő szó egyúttal *dallá* változott, melyhez *hangszeres kíséret* is társult. Ezt a tényt illusztrálják pl. a 150. Zsoltár felszólításai: „Dicsérjétek az Urat trombitaszóval...!” Izrael nemcsak a hangszer minden lehetséges formáját ismerte a szentélyek körül, hanem a *vallásos táncot* is, miként ez a Zsolt 42,5; 68,26; 2Sám 6,14; Iz 30,29; Jer 31,13 stb. szövegekből kitűnik. Itt is megmutatkozik, hogy Izraelben milyen mélyen élt az ember „test-lélek egységének” tudata.

Ha a fentebb vázolt nézőpont (a „Jahve előtti örvendezés”) alapján az *Újszövetség liturgiájára* tekintünk, csakhamar felfedezzük benne azt, hogy milyen erőteljesen tárgyalja ez is az öröm témáját. *Jézus utolsó vacsorája*, a szövetség jegyében álló eukarisztikus áldozati lakomája, minden búcsúszói hangulata mellett sem volt halotti tor, hanem ünnepi örömlakoma. Erre utal az is, hogy Jézus ünnepi — pászka — lakoma keretében alapította az új szövetség új áldozatát (Mk 14,12—16 és par.). Jézus már nyilvános működése idején is szívesen vett részt vendégségben. Sőt számos példabeszédben éppen a lakoma képéből indult ki. Ez a háttér szintén aláhúzhatja az utolsó vacsora örömhangelatát. Az egyúttal boldogságot tanúsítja az az esztakológikus perspektíva is, amelybe a szinoptikusok beállítják Jézus utolsó vacsoráját (vö. az ünnepi bor „újrafogyasztását” a végső idők országában, Mt 26,29; Mk 14,25; Lk 22,16—18). Még Jézus halálának — vacsora közben történő — felidézése sem csorbítja annak örömjellegét, mert a halálban itt a teljes és biztos jövőt feltárázó üdvöseményt látták. Ezért ünnepelhetette az *ősegyház* is „örömmel” (ApCsel 2,46) ezt az emlékvacsorát. Bizonyára azok a dicsőítő énekek, amelyekről az 1Kor 14,26; Ef 5,19; Kol 3,16 szövegek beszélnek, szintén az Eukarisztia ünnepelése során születtek meg. Igaz ugyan, hogy *Szent Pál* az Oltáriszentség ünnepelésében, az eukarisztikus szeretetlakoma-összejöveteleken a *kereszt-halál* emlékezetére tette a hangsúlyt, de éppen az ő mondata — „... hirdetitek, amíg el nem jön” (1Kor 11,26) — világosan rámutat az eukarisztia esztakológikus dimenziójára.

A mai szekularizált gondolkodás a vallásban csak az emberi szabadság megterhelését látja. A Biblia viszont határozottan rámutat a hívő ember lelki-érzelmi felszabadultságából és az egész létéből fakadó öröme. Ezért kell törekednünk ma is arra, hogy az istentiszteleten és az ünnepnapokon az *örömtől kifejezésre juttassuk. A szentmise*, melynek egyike főeleme az áldozati lakoma, mindig az „öröm lakomája” is. Előmozdítja a testvéri örömszerzés „szeretet-szolgálatát”, ahogy erre a Biblia tanít. Krisztus reális jelenlétére összpontosuló szorgoskodás mellett a szentmisében is nagyobb figyelmet kell fordítani a szövetségi teológiailag nagyon jelenős gondolatra (vö. Mk 14,24 és par.). Miért ne vehetnénk igénybe a liturgiában mi is — miként Izrael — mindazokat az eszközöket és lehetőségeket, amelyek fokozzák bennünk az „Isten előtti örömet?”!

A kiengesztelődés ápolása

A lelkesedés és újjongás légkörében megült ószövetségi ünnepek azt a benyomást keltetik, hogy a választott nép vidám természetű volt. De Izrael ismerte az *élet árnyoldalait* is. Amikor a jámborlelkű *Izajás* a templomba siet, hogy „örvendjen az Úr színe előtt”, váratlanul szembe találja magát az Úrral és az isteni „fényözönnel”. A prófétát ez a fényözön (kabód) rádöbbenteti teremtményi kicsinyiségre, ugyanakkor felismerteti vele etikai esendőségét s bűnösségét: „Jaj nekem, végem van, mert tisztátalan ajkú ember vagyok és tisztátalan ajkú nép között élek” (6,5). Már a *Jahvis'ta* is, a korai (950 körüli) korszak nagy teológusa, sokat elmélkedett Izraelről és általában az emberről, majd rábukkant a bűn és a mulasztás történelmet meghatározó titkára (vö. Ter 2,4^b—11,32 elbeszéléseit). A *próféták* is folyvást szembesítik Isten népét elkövetett mulasztásaikkal és szövetségtrééseikkel. A fogság előtti időkben ezeknek a prédikációknak vajmi kevés foganatjuk volt, Csak az 587-ben bekövetkezett katasztrófa (Jeruzsálem és a templom pusztulása, a babiloni száműzetés) után kezdtek az emberek másképp gondolkodni. Így kapott a *fogság utáni időkben* tág teret a vezeklés és a kiengesztelődés gondolata. Ennek beszédes tanúbizonyságát adja *Neh 9,1* kk. szövege: „Ennek a hónapnak 24. napján Izrael fiai összegyűltek, vezeklőruhát öltöttek, hamut szórtak a fejükre . . . odaálltak és megvallották bűneiket és atyáik tévelygéseit.” Ez az *engesztelő istentisztelet* az V. században azután intézményes formát kapott. Az Ószövetség hitén nevelődő közösség szükségét érezte annak, hogy ne csak a rendkívüli nehéz, inséges időkben tartson ima- és bűnbánati napot — ez a gyakorlat már a fogság előtti is szokásban volt! —, hanem legalább évenként egyszer — a testületi „Mi”-közösség szellemében! — végezzen közös lelkiismeretvizsgálatot. Hogy a közösség egyes tagjai *egyéni*leg gyakrabban is végeztek bűnbánatot, tanúsítja a számos, egyéni hangvételű bűnbánati könyörgés (vö. Zsolt 32,2—5; 38; 39; 51,4 kk. stb.).

A szellemi összeszedettség, elmélkedés, bűnbánat és megtérés gondolata nem lehet idegen tőlünk, *Isten új népétől* sem. Mi *keresztények* is csak úton vagyunk a teljesség felé. A megváltás nem iktatta ki a bűnt a történelemből. Ezért teljesen jogos és helyénvaló, hogy a *kereszt ünnep*lése állandóan az egyház életének középpontjában maradjon. Krisztus szenvedésének emlékezete felhívja figyelmünket arra, hogy Isten akarata mellett az emberi rövidlátás, félreértés és rosszakarat is működik a világban. Amikor pedig Jézus a nagypénteki krízis után, ahol és amikor a világ bűne tetéződött, úgy tért vissza Atyjától mint a *béke hírnöke* (Jn 20,21 kk.), azóta az egyház fokozottabb mértékben érzi kötelességének azt, hogy erre a lehajló isteni irtalomra és nagylelkűségre hivatkozva ébrentartsa a bűn elleni küzdelem szellemét. Ezért határozhatja meg *Pál* az apostoli tevékenységet úgy, mint a „kiengesztelődés szolgálatát” (2Kor 5,18). „Krisztus követségében” az apostolok a „kiengesztelődés tanításának” hirdetői (5,19 kk.). Sőt az evangélium szolgáinak a szolgálatukban gondjuk van arra, hogy — Szent Pál példája szerint — *ápolják is a békét*, amelyet hirdetnek (2Kor 6,4—13). Ha az újszövetségi Szentírásban nincs is példa a kiengesztelődés — későbbiek során már kifejlődött — lelkipásztori és liturgikus gyakorlatára, a páli tanítás elégségesen igazolja a *vezeklő és bűnbánati szellem* létezését az apostoli egyházban. Maga Szent Pál a kiengesztelődés inspirált teológusa és fáradhatatlan szolgája volt. De *Jézus* volt az, aki a kiengesztelődést áldozatával „emberi testében” létrehozta (Kol 1,22). Beteljesítette az engesztelés ünnepének óhaját, mert az ő vére bejárást ad az igazi szentélybe (Zsid 10,19) és a mennyei Jeruzsálem nagy ünnepi gyülekezetébe (Zsid 12,22 kk.). Ugyanakkor Jézus volt az első, aki hangsúlyozta az alapvető követelményeket: az Isten által kiengesztelődött bűnös nem ünneplhet előtte méltóképpen, ha előbb nem engesztelődött ki testvéreivel is (Mt 5,23 kk.).

Való igaz, hogy az egyház sokféle ünnepe — a zsidó ünnepektől eltérően — Krisztus életének főbb tényezőihez kapcsolódik. De a Krisztus-esemény keretében megjelenített ószövetségi örökség kincsei kétségkívül gazdagítják ünneplésünket. Így a hét eseményeink — pihenéssel egybekötött — vallásos megélése, a szabadságtudat és az alkotókedv öntuda-

tos elmélyítése, az öröm és a kiengesztelődés egyéni és közösségi ápolása ma is aktuális modell lehet a szabad idő, nevezetesen az ünnepnapok értékes, a Biblia szelleméhez igazodó kitöltésében.

Irodalmi forrásmunkák:

H. Haag (Hrsg), Bibellexikon (kül. Sabbat, Fest, Pascha, Pfingsfest, Laubhüttenfest, Freude, Versöhnung stb. címszavak), Einsiedeln, 1968. — X. Léon-Dufour (Szerk.), Biblikus Teológiai Szótár (kül. ünnepek, húsvét, pünkösd, kiengesztelődés stb. címszavak), Róma, 1976. — W. Zauner—H. Erharter (Hrsg), Schöpferische Freizeit, Wien, '974. kül. 53—65. — Szentiványi Róbert, A szentírástudomány tankönyve, Bp., 1946. 258—262. — Mihályi Gilbert, Az Egyház liturgikus élete, (Teológiai Kiskönyvtár III/3), Róma, 1980.

Tüskés Gábor

A KERESZTÉNY ÜNNEP KÖZÉPPONTJA: A KULTIKUS TÖRTÉNÉS

Az ünnepekről beszélgetve napjainkban gyakran hallani a megjegyzést, hogy a mai ember azért nem tud igazán ünnepelni, mert az ünnepek elveszítették eredeti értelmüket. A kultúra vallási vonatkozásait társadalomtudományi eszközökkel vizsgáló kutatók óvatossában fogalmaznak, s ezzel kapcsolatban inkább azt kérdezik, vajon nem arról van-e szó, hogy csupán az emberek veszítették el az ünnepek iránti érzékenységüket, az ünneplésre való képességüket. A jelenség gyökerét keresve utalni kell egyrészt arra, hogy az újkori ember életére általánosan jellemző a vallás és az ünnep fokozatos szétválása. Másfelől oka ennek a jelenségnek az a növekvő szakadék, amely a társadalmi valóság és a vallási magatartás különböző formái között húzódik meg. Másként fogalmazva: nem kerülheti el a figyelmet az a különbség, amely az ünnep formái és az ünnepen résztvevők valódi igényei között van. Ez a különbség ugyanis kommunikációs zavart eredményez, amikor az ember belső egységének hiánya, tudati, szellemi, fizikai és lelki megosztottsága mint állandósult állapot megakadályozza az ünnep teljességének átélését: az ünneppel szembeni elvárások fokozódása, az ünnepben megnövekvő önkifejezési igény élesen szembekerül azzal a tapasztalattal, hogy a mai ember nem tudja kifejezni magát az ünneppen. Az ünnep — ma gyakran megfigyelhető — elidegenült formájában maximálisan szabályozza és korlátozza a résztvevők viselkedését, a minimumra csökkenti a spontaneitást, egyirányúsítja a kapcsolatot „feladó” és „címzett” között, a „címzettek” mind egymástól, mind a „feladótól” izolálja. E folyamat során a „feladó” az ünnep olyan értelmezését kínálja fel, amely mind tőle, mind a „címzettől”, mind pedig az ünneptől idegen; a részvétel passzív részvétel, ahol mindenki egy tőle független aktusnak van alárendelve, a részvétel valójában az ünnep „elszenvedését” jelenti. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az ünnep mindig közösségi élmény, csak a valóságos emberi közösségeknek vannak ünnepei, s az ilyen közösség hiánya rendszerint eleve lehetetlenné teszi az ünneplést.

A keresztény ember egyetlen lehetséges válasza ezekre a nehézségekre az ünnep lényegének fokozott feltárása, törekvés az ünnep teljesebb átélésére és az ünnephez való elidegenült viszony megszüntetésére. Amikor azonban a keresztény ember az ünneppen újra és újra kísérletet tesz arra, hogy Isten közvetlen közelében éljen, s hogy vállalja a hiteles létért a felelősséget, nem feledkezhet meg arról sem, hogy az ünnep megnyilvánulásait nem ragadhatja ki a kulturális környezet összefüggéseiből, hanem mindig ezekkel együtt kell szemügyre vennie őket. Ezért amikor a keresztény ünnep gyökerének, a kultusz alkotó elemeinek fenomenológiái megragadására vállalkozunk, a kultuszt elsősorban társadalmi jelenséggként értelmezzük, s a teológiai reflexió mellett megkülönböztetett figyelmet fordítunk a kultikus cselekvés és a valóság kultikus értelmezésének antropológiai alapjaira.

A beszéd: szimbolikus cselekvés

A keresztény ünnep kultikus történése (a liturgia) különböző szimbolikus cselekvésekben sűrűsödik össze. Az ünnep lényege ezekben történik. Szimbolikus cselekvésen itt olyan cselekvést értünk, amelyben nemcsak a szavak, hanem a szavakkal együtt a valóság tárgyai is szimbólumként jelennek meg előttünk. A szimbólum: egybeesés (symbollein). Ez az egybeesés eredetileg élő történet. Maga a szimbólumképződés azonban titokzatos folyamat. Ha abból indulunk ki, hogy a hívő számára Isten mindent átfogó élmény, akkor szimbolikusan

minden rá utalhat, ha azonban semminek tartják őt az összes létezők között, akkor nem is utalhat rá semmi. Ezért a kultikus történet, amely Istent szimbólumokban akarja megnevezni, csak mindent vagy semmit állíthat: *minden lehet Isten szimbóluma, ugyanakkor semminek sem kell azzá lenni*. A kultuszban a szimbólumok teszik lehetővé, hogy a hallgatásból beszéd váljék, a „minden vagy semmi”-ből tiszta kép alakuljon ki. Az ünneplés kultikus történetének, a szimbólumok beszédének alakítása és megértése nehéz, de nem teljesen lehetetlen a mai időben. A kultikus történetben az ember ma is arra törekszik, hogy Isten előtt az egész világot beszéddé alakítsa, és ott, ahol erre szükség van, maga is beszéddé váljék.

Az *emberi beszéd* eredeti formájában az *egész testre kiterjedő történet*. Aki a szó eredeti értelmében „beszél”, az nemcsak beszélőszerveit használja, hanem mozog az egész arca is, s különösen a szeme, amelyben az arc tükröződik. Aki beszél, kezével különböző mozdulatokat végez, arcával és kezével együtt egész testét is mozgatja. Ez mind hozzátartozik a beszéd történetéhez. Ha ennek a teljes történetnek részterületei kikapcsolódnak, akkor a beszéd már nem eredeti állapotában, hanem másodlagos, mesterséges és hiányos formájában jelenik meg.

De az ember testi léte, amely teljes egészében a beszédhez tartozik, *több a testnél és annak mozdula'ainál*. A lét, a testet öltött ember ittlétének története — Heidegger szavával — „világban-való-lét”: egymással-való-lét másokkal, és az egymással-való-létben kapcsolat a világ dolgaival. Aki a szó eredeti értelmében „beszél”, az mindig *másokhoz vagy másokkal beszél*. A beszéd mindig egy cselekvés összefüggésébe tartozik, amelyben az ember más emberekkel együtt kezébe vesz egy tárgyat és azzal csinál valamit. Másokkal beszélünk, ha egy gépen vagy egy munkadarabon dolgozunk, ha közösen eszünk és iszunk vagy ha sétálni megyünk egymással. Beszélünk akkor is, ha például rámutatunk egy házra, hogy ezzel felhívjuk rá valakinek a figyelmét. Beszélünk akkor is, ha felemeljük poharunkat, ha belerúgunk egy labdába vagy ha bekapcsoljuk az autó fényszóróját. Ezek mind a reális világ cselekvései. A beszéd tehát a szó eredeti és teljes értelmében egy elem az ember világban megtestesült ittlétének összefüggésében. Ezzel az egész életnek is egyik eleme úgy, hogy az életnek ezt az egészét is föl lehet fogni „beszéd”-ként — a szó tágabb értelmében. A beszéd tehát *különleges alkalom az élet teljességének megnyilvánulására*.

A szó szűkebb értelmében a nyelv „beszéde” úgy tartozik ebbe az összefüggésbe, hogy megnyitja és magyarázza azt, amit a cselekvés mond, amit a cselekvés „logos”-ának lehet nevezni. A beszéd szabaddá teszi a cselekvés „logos”-át. De másfelől ez a „logos” is hordozza a beszédet. A *kimondott szó* így világítja meg a cselekvést, amennyiben a cselekvés szavát szabaddá teszi, és a cselekvés így világítja meg a szót, amennyiben hordozza azt. Mivel a szó átvilágítja a cselekvés „logos”-át, a beszéd ennek föléje is emelkedhet. Ez történik például az előadásban és még fokozottabb mértékben a versben. De a kimondott szó még az ilyen szabad fölemelkedésben is mindig az egész cselekvésre vonatkozik. S mivel a kimondott szó szabaddá teszi a cselekvés „logos”-át, lehetővé válik a szó és a cselekvés szétválasztása. Az elkülönítésnek ez a lehetősége megfelel minden megnyilvánulás elkülönítő és szétválasztó jellegének. De a különböző síkok ebben a szétválasztásban is egymáshoz rendelve maradnak.

Ebben az értelemben tehát a beszéd eredeti teljességéhez tartozik a testben megjelenő ember, aki annyiban van jelen, amennyiben cselekszik. Hozzátartozik továbbá az ember egymással-való-létének nyitottsága és nyilvánossága, mint a beszéd-cselekvés területe. És végül hozzátartoznak a világ tárgyai is, amelyekkel a beszéd-cselekvés kiegészül. Ha a beszélő a világ dolgaival való beszélő és cselekvő kapcsolatban megvilágít és értelmez valamit, akkor maguk a tárgyak lesznek szimbólumává vagy jelévé annak, ami az embert mozgatja. Együtt beszélnek. Így a beszéd — most már a teljes összefüggést tartva szem előtt — *lényege szerint szimbolikus cselekvés*. Ha így fogjuk föl a beszédet, világossá válik, hogy milyen módon illeszkedik be a világ dolgai közé. Mivel a világ térben és időben létezik, nem lehet mindent tetszés szerinti időben vagy helyen cselekedni és mondani. A beszédnek mint szimbolikus cselekvésnek *szüksége van a helyes időre és a helyes térre, szüksége van a térben és időben létező világnak mint játéktérnek a jól meghatározott rendjére*. Széles körben elterjedt modern absztrakció, hogy a beszédet kiemelik ebből az élő összefüggésből. Így például az újságban, a televízióban a beszéd jelentős mértékben kiszakítva jelenik meg életbeli összefüggéseiből. De ez az összefüggés szorosan a beszédhez tartozik és újra meg újra jelentkezik, ha a beszéd történetét a maga teljességében akarjuk szemlélteni.

A kultikus beszéd

A vallás kultikus megnyilvánulásaiban az ember az *egész test igénybevételével* cselekszik mind a közösségi egymással-való-létben, mind pedig a tárgyakkal való kapcsolatban. Éppen az Istennel való kapcsolat lényege — ha ennek kifejezésre is kell jutnia — követeli meg a beszéd eredeti formáját, és soha nem elégszik meg hiányos absztrakcióval. Mert ahogy

Isten a hívő számára mindent átfog, úgy mindent is követel tőle. A beszédnek ezért a megkövetelt teljességéért lesz a hangos imádság szimbolikus cselekvéssé. A beszéd szava az ilyen cselekvésekben összekapcsolódik azoknak a tárgyaknak a beszédével, amelyekkel a cselekvés történik. A vallásos összefüggésben a szimbolikus cselekvés természetesen sajátosan módosul a hétköznapi beszéddel szemben. A beszéd itt kioldódik minden immanens funkcionális összefüggésből, s minden immanens céltól mentessé válik. Ebből a céltól való mentességéből származik a kultusz szimbolikus cselekvésének rokonsága a játékkal.

A szimbolikus cselekvés megszabadulása az immanens céloktól a vallásos környezetben nem a beszéd aktusának fokozódását jelenti. Itt a titokkal való beszélő és cselekvő kapcsolatáról van szó, ami összehasonlíthatatlanul nagyobb minden szónál, gesztusnál, cselekvésnél. Jól mutatja ezt a kultuszban a beszéd és a test *mozdulatainak* minden célon túli fokozása. Az ember testi megjelenését emeli az *ünnepi ruha*. Minden immanens célon túli *testi játék* megy végbe az állásban, a meghajlásban, a térdelésben, az ülésben, a kéz fölemelésében, kiterjesztésében, összekulcsolásában. A *test mozdulatai* nem annyira a szavak kísérői, mint inkább maguk is a beszéd elemei. Ezek a mozdulatok a közösségben további lehetőséget adnak a fokozásra. Így például a közösség a kultikus térben a körmenet felfokozott formájában is mozoghat, vagy a kultikus tánc felfokozott alakjában is megnyilvánulhat. Ezek a megnyilvánulások mind a testi beszéd mozdulatainak felfokozott formái, és a közösség egymással-való-léte ezzel a fokozással lép nyílt kapcsolatba a titokkal.

De mi a helyzet a kultuszban a beszédnek mint szimbolikus cselekvésnek a *tárgy-dimenzíójával*? Isten titka nem tárgy, Isten kapcsolata az emberekhez és az emberek kapcsolata Istenhez nem tárgyi kapcsolat. A szimbolikus cselekvés kontextusában a tárgyak is mint tárgyyszerű szimbólumok jelennek meg. Amikor az ember a tárgyakkal való kapcsolatban reális szimbólumok segítségével értelmezi magát, vallásos mozgása különleges és nagyon konkrét módon nyilvánul meg. *A tárgyak használatuk közben az emberek Isten felé és Istennek az ember felé tartó mozgását egyaránt megmutatják.* És mivel az ember mindig a saját világában és világával együtt ember, a tárgyak mozgásukban a világot Isten előtt és Isten felé mozogva, Isten pedig a világ fölé és a világhoz hajolva mutatják. A kultikus történetben a tárgyak is kioldódnak immanens funkcionális összefüggéseikből és teremtő eredetiségükhöz térnek vissza. Ezzel a teremtő eredetiségre való redukcióval, ezzel a mindenből való kioldódással — amit az ember mesterségesen is létrehozhat — a *tárgyak beszédessé, jelen-tőssé és a titok jeleivé lesznek.* Minél inkább teremtő eredetiségükben és egyszerűségükben jelennek meg előttünk, annál jobban mutatják az általánost, amely mindenkit megragad. Ezért van dolgunk a kultuszban például vízzel és tűzzel, kenyérral és borral, nem pedig szappannal, elektromossággal és süteménnyel. Mindenütt az egyszerű és eredeti őrzi meg és nyilvánítja ki a titkot úgy, hogy az mindenkit elemi erővel érint.

A tárgyak mint a kultikus cselekvés elemei nemcsak magát a cselekvő Istent mondják ki, hanem azt a *módot is, ahogy Isten cselekszik a közösséggel és a közösség cselekszik Isten-nel.* Azt is mondhatnánk, Isten a tárgyak által cselekszik a közösségekben, ugyanakkor a tárgyak az emberek közösségét is hívják, hogy cselekvő módon lépjen be Isten szférájába. Így jelenik meg például a *fény*, amely megvilágítja és földeríti az ember sötétségét. A szimbolikus cselekvés során a fényt valóban meggyújtják a sötét térben. Ez szimbolikus Isten betörését jelenti az ember életébe. Így jelenik meg a *víz*, amikor az embert megtisztítja és felüldíti. Az ember a szimbolikus cselekvésben valódi vízzel lép kapcsolatba, valódi mosakodás keretében. Megtisztul és felfrissül tőle, Isten új életre kelti vele. Így a mosakodás egyben szentség is, Isten életre keltő hatásának megjelenítése. *A borban és a kenyérben a közösség saját belső életét tárja szimbolikusán Isten elé, a szentség áldozattá válik.*

A kultikus történet beszédében *Isten cselekvő módon közeledik az emberekhez és az emberek is tevékenyen közelítenek Istenhez.* Így a cselekvéseknek és a szimbólumoknak *igehirdető jelentőségük* van. Egyrészt Isten tevékeny közelségét hirdetik az emberhez, másrészt az embert odaadásában Istenhez vezetik. A szimbolikus cselekvések beteljesítik és beszédükkel nyilvánvalóvá teszik az életnek ezt a körforgását, így sűrítik magukba a kultusz minden szavát és egész történetét. A kultuszban a szimbolikus cselekvésekhez a *közösségi imádság* és az *igehirdetés* is hozzárendelődik, és csak ebben a cselekvésben jut beteljesült módon kifejezésre az, amit ott mondanak. A szimbolikus cselekvésekben éppen az megy végbe valóságosan, ami a szóban már elhangzott. Így a cselekvés mintegy összegyűjti és a kultikus történet egészében egyesíti az imádságban és az igehirdetésben mondottakat.

A kultusz színterei

A kultusz beszédéhez tartozik az *időben és térben kiterjedt világ* is, tehát az a *környezet*, amelyben a kultusz végbemegy. Ez azt jelenti, hogy a kultikus cselekvés teljes kialakulásához hozzátartozik a cselekvés tér- és időbeli elrendezése is. Nem minden tér és nem minden idő alkalmas egyformán a kultikus cselekvések végrehajtására.

Az idő a modern tudat számára egyszerűen úgy jelenik meg, mint egy dimenzió, amely az egynemű kontinuum jellegét hordozza, s magától nem mutat föl kitüntetett helyet. Amorfnak tűnik, mint a görögök „aperion”-ja. De minden megváltozik, ha az időt eredeti értelmében, az ég és a föld összjátékaként, ezt az összjátékot pedig isteni adományként, Isten szimbolikus megjelenéseként fogjuk föl. Az ünnepek keletkezésével az idő részekre oszlik, az ünnep törést jelent az idő folyamatosságában. Az ünnep mint *különleges töltésű idő* jelenik meg, ami az egész időt feldarabolja és elrendezi, amikor kiemelkedik belőle, de ugyanakkor bele is világít abba. Az ünnep így Istennek az emberhez és az embernek Istenhez való közelségét szimbolizálja, az ünnep a *kiválasztott és kiemelt idő*, amelyben az örökkévalóság jelenik meg. Ez a sűrített idő az imádság, a kultusz, a szimbolikus cselekvés kitüntetett ideje. Ebben a megtestesülés által megszentelt történeti időben kerül sor Istennek az emberrel és az ember Istennek való közösségének a megünneplésére. Ez az idő tehát a közösség kultikus cselekvéseinek megjelölt területe.

Az ünnephez mint az idő kultikus alapszimbólumához tartozik a „templum”, a *templomter mint a tér alapszimbóluma*, mint a tér kiválasztott és kiemelt helye, mint a kultikus történés másik szintere. A mai szemléletmódban a tér is határ nélküli, tagolatlan dimenzióként jelenik meg. Ha azonban a teret eredeti értelmezésében egyszerűen az ember Isten által adott lakóhelyének fogjuk föl, akkor a tér többrétű tagolást mutat, ahol az emberek bizonyos helyeket — mint az Isten ember számára való jelenlétének különleges helyeit — kiszakítottak ebből az összefüggésből. Megjelenik a szakrális terület, a „temenos”, a „templum”, Isten jelenlétének háza, és ezzel együtt a közösség Istenben való együttlétének és a kultikus ünnepnek a helye, ahol Istennek az emberrel való közösségét ünneplik. A *szakrális tér szerkezete, tagolása* gyökeresen különbözik a mindennapi tevékenység színhelyétől. Az így elhatárolt szakrális tértől aztán az ember egész lakóhelye is új értelmet kap. A kultusz számára elkülönített tér egyediségében mégis általános, az egész teret betölti és meghatározza. Ezzel egyidejűleg létrejön a *szakrális és a profán terület közti különbség* is. A kultuszban résztvevők a főnmaradt teret a szakrálisból elkülönítve profánnak, de a szakrálisból áthatottan érzékelik. A küszöbnek mint a profán térből a szakrális térbe való átmenetnek különleges jelentősége lesz.

Az Isten háza és az ünnep — Isten jelenlétének tér- és időbeli szimbóluma — *tükrözi minden szimbólum dialektikáját*. Miként a ház, az ünnep is lehatárolt, de korlátozottságában is a végtelennel való találkozás színhelyévé lesz. A templom terében és az ünnep idejében a beszéd mint kultusz kiemelkedik a közösségben, és az egész beszéd a szimbolikus cselekvések köré rendeződik. A templomter és az ünnepi idő a maguk módján vesznek részt ebben a cselekményben, a kultusz tér- és időbeli szerkezetét azonban maga a kultikus történés tagolja.

A kultusz ritualizálódása

Itt utalni kell egy olyan mozzanatra, amely különleges módon jellemzi a kultikus történetét. Ez a *kultikus nyelv és a kultikus cselekvés ritualizálódása*, amely a kifejezési formák minden szintjén jelentkezik. Mivel a kultuszban a beszéd és kifejezési formái — a kultikus cselekvést is ide véve — nem változtathatók meg tetszés szerint, ezek fokozatosan egy érinthetetlen szférába emelkednek, a kultikus beszéd elemei és a hozzá tartozó szimbolikus cselekvések megváltoztathatatlan rituálévá szilárdulnak. A folyamat egyik szerepe a *kultusz megőrzése* az idők változásaival szemben. Ez a *ritualizálódó megőrzés maga is szimbólum*, mert a szavak és a cselekmények szimbolikus Isten szférájába lépnek. A kultikus közösség elképzelése szerint Isten hatalma érintette és töltötte föl ezeket, hogy segítségükkel jobban megértsek őt: Isten örökkévalóságának fénye nyugszik rajtuk, és ezért senki sem változtathatja meg őket. Ez az időbeli állandóság, ez az újra és újra ugyanabban a formában történő visszatérés így Isten jelenlétének szimbólumává válik. Másfelől a kultikus közösség magát az isteni jelenlét helyének tudja, olyan területnek, ahol Isten fénye világít, és így a változások között is azonos kíván maradni önmagával. A közösségnek ez a mindent átfogó azonossága is kifejezésre jut a kultusz formáinak rituális konzerválódásában. A közösség cselekvő módon azonos akar maradni önmagával, tagjai újra és újra önmagukra akarnak ismerni azokban a formákban, amelyekben megtapasztalják magukat.

A kultusz a ritualizálódás során az egyéni szükségletek átalakulásával, a történelmi és társadalmi környezet változásaival egyaránt *feszültségbe kerül*. Ez a feszültség a kultuszt mint időben zajló folyamatot jellemzi. Amikor a kultusz még közel van eredetéhez, a feszültség feloldódik a keletkezés erejében. Ekkor az időbeliség még alig van jelen, a történés olyan, mint egy örök pillantás, a személyes és a kollektív szükségletek, megnyilvánulások közti különbség nem érzékelhető éppen úgy, ahogy még a szimbólum és a szimbolizált közti eltérés sem észlelhető. A szimbolikus történés ekkor közvetítő közvetlenség, benne az Isten-

nel való kapcsolat közvetlenül megtapasztalható. De a történelem megy tovább és a változás nem tartóztatható föl. Először a személyes szükségletek megváltozása teszi érzékelhetővé ezt az átalakulást. Ennek a kultusznak nézve az a következménye, hogy a megváltozott időben a korábbi régeinek, tiszteletreméltó ősi képződménynek, esetleg elavultnak tűnik, s létrejön a különbség a kultusz formái, a történelmi idő és az ebben az időben élő ember között. Ezzel megjelenik a szimbólum és a szimbolizált közti különbség is. Ami egykor magától értetődött, most részletes megvilágítást és magyarázatot kíván. Az egyéni szükségletek jól láthatóvá lesznek, s ezek kielégítését a kultusz már nem tartalmazza. Így ezeknek a kultusz határterületein vagy a kultusz mellett külön teret rendeznek be, mint ahogy ez a késő középkor és a barokk áhítatgyakorlataiban is jól megfigyelhető. A kultusz ebben a helyzetben magas konzervatív feszültsége miatt még sokáig tiszteletre méltó és tekintélyes lehet. Még sokáig közvetíthet jelentős vallásos erőket, de ekkor már nem mindenki számára magától értetődő.

Ebben a folyamatban, melynek során a kultusz felépíti saját ideális önarcképét, a kultusz meghatározott aspektusai nem létezőknek nyilváníthatnak: a nem korrektnak tartott elemek kiküszöbölődnek, más elemek viszont kanonizálódnak és behelyeződnek egy merev, hierarchikus struktúrába. Ez a folyamat a kultusz elszegényedését eredményezi, ami akkor válik különösen észrevehetővé, amikor a kánonból kizárt elemek fizikailag is eltűnnek. Ily módon a kultusz elveszíti dinamizmusát, mert a rendszerből kiszűrt elemek általában a jövőbeli rendszerek tartalékát alkotják, s mert a rendszer belső elemei és a marginális elemek között meglévő átfedési játék alkotja a kultusz fejlődésének alapját. De amikor az „apokrif”-nek nyilvánított elemeket számúzik a kultusz perifériájára és azok ily módon „nemlétezők”-ké válnak, a kultusznak ez az elszegényedése relatív jellegű is lehet, ha az, ami „apokrif”, újra felfedeződhet és kanonizálódhat.

A kultusz ritualizálódásából fakadó állandó feszültség az idők folyamán tovább fokozódhat. Elérkezhet a pont, ahol a kultuszt a benne résztvevők már elviselhetetlennek érzékelik. Ez különösen akkor következik be, amikor jelentős változások mennek végbe a történelemben és a társadalomban, amikor az egész emberi önértelmezés addigi alapjait megkérdőjelezi vagy félretolja. Ekkor a kultusz egész rituáléja megbomlik, a szavak és a rítusok a maguk útját járják, s ezzel a kultikus beszéd és cselekvés mintái is alapvető válságba kerülnek. *A válság a kultusz egységét és lényegét kérdőjelezi meg.*

A válságnak kétféle kimenetele lehetséges. Az egyik: az egész kultusz korábbi formáját mint valami teljesen túléltnek vélt dolgot félretolja és az hosszú időre elrejtőzik a szemünk elől. A kultusz ekkor a vallás, a hit és az imádkozás sok lehetőségét magával sodorhatja. Másrészt a válságban a kultusz újjá is születhet, ha egy új, teremtő szintézis jön létre az áthagyományozott dolgok lényege és az új idők követeléseinek között. Ha ez bekövetkezik, akkor a bizonytalanság következik mindazoknak, akik valamilyen módon érdekeltek a kultusz újjászületésében. A bizonytalanság ideje alatt a közösségen belül polarizálódás mehet végbe: egyesek inkább az új felé hajlanak és progresszívek lesznek, mások viszont a régi, még élő lényegének megőrzéséhez ragaszkodnak és konzervatív álláspontot képviselnek. A bizonytalanság következtében a kultuszban addig rejtve maradt vonások, a peremen lévő elemek előtt is új lehetőségek nyílnak, s minden új törekvésnek is lehet funkciója. Mindezek a kísérletek a *kor szükségleteit* hozzák napvilágra, s miközben az első válogatást végzik, az új elsősorban belőlük tud megszületni.

A kultusz szintézise

Végezetül vegyük szemügyre az egység fogalmát, amelynek valamilyen módon minden kultuszban és ünnepeben érvényre kell jutnia. Ez az egység *kettős értelmű*: egyrészt a megjelenés sokféleségének az egysége, másrészt a sokféleképpen megjelenőnek és a vallás lényegi bensőségének az egysége. Egység a megjelenés sokféleségében: ez annyit jelent, hogy a kultikus történetes elemei differenciáltak és el vannak különítve egymástól. De másfelől ez a sokféle mégis összetartozik, és ennek az összetartozásnak is megtapasztalhatóvá kell lennie a kultuszban. Ezért tehát ügyelni kell arra, hogy a kultusz elemei ne pusztá halmazt alkossanak. Csak egy ilyen egységben értelmes jelenség a kultusz, tehát csak ott, ahol érvényre engedi jutni a sokféleség egységét.

A kultusz egységének döntő feltétele a legkézzelfoghatóbb megnyilvánulás egysége a legelrejtettebb bensőséggel. Ez azt jelenti, hogy a kultusz csak akkor felel meg lényegének, ha teljes egészében transzparens, *ha az nyilvánul meg kívül, ami belül valóban él, és ha ez a belső valóság hűen jut kifejezésre a közösség szavainak és mozdulatainak a sokféleségében.* A kultusz csak akkor felel meg önmagának, ha a benne résztvevők belső valóságát valódi áhítat tölti el, és az ünnep csak akkor mutatkozhat méltónak a szóban és a cselekvésben, ha ezt a belső összességét az Istentől megérintett ember csöndje formálja.

A belső élet és a külső megnyilvánulások csak ott alkotnak közvetlen egységet, ahol az imádság és a kultusz eredeti erejükben élnek. Itt nincs szükség az egyikből a másikba való átmenetre. Egyetlen mozdulat az egész, amelyben kicsordul és nyilvánosságra jut a lélek teljessége. Ahol létrejön ez az egység, ott teljesül minden kultusz és minden ünnep valódi értelme: Isten mozdulata az ember felé és az ember Istenhez emelkedése: a sokféleképpen megjelenő, de mindig egy *sacrum commercium*, szent csere.

Fontosabb irodalom:

Andor Csaba: Ünnep és kommunikáció. Világosság, 1978/8—9. 469—473. — *Ellade, Mircea:* Das Heilige und das Profane. Hamburg, 1957. — *Guardini, Romano:* A liturgia szeleme, Budapest, 1940. — *Hünemann, Peter:* Sakrament — Figur des Lebens. in: Anthropologie des Kults. Freiburg—Basel—Wien, 1977. 98—134. — *Jungmann, Josef A.:* A szentmise. Eisenstadt, 1977. — *Lotman, J. M.:* A kultúra mint kollektív tudat és a mesterséges értelem problémái. in: Voigt Vilmos (szerk.): Kreativitás és hagyomány. Szöveggyűjtemény. Hagyomány és kreativitás 3. Budapest, 1982. 107—123. — *Mühlen, Heribert:* Der Ursprung nicht-kommunikativen Gottesdienstes in einer einseitigen Gottesvorstellung. in: Anthropologie des Kults. Freiburg—Basel—Wien, 1977. 135—157. — *Nyiri Tamás:* Homo festivus. in: Szennay András (szerk.): Régi és új a liturgia világából. Budapest, 1975. 138—152. — *Plessner, Helmut:* Philosophische Anthropologie. Frankfurt, 1970. — *Schaeffler, Richard:* Kultus als Weltauslegung. in: Kult in der säkularisierten Welt. Regensburg, 1974. — *Schaeffler, Richard—Hünemann, Peter:* Ankunft Gottes und Handeln des Menschen. Thesen über Kult und Sakrament. Quaestiones disputatae 77. Freiburg, 1977. — *Schüepf, Guido:* Kirchliche Religiosität im Spannungsfeld zwischen menschlicher Erwartung und evangelischer Sendung. in: J. Baumgartner (szerk.): Wiederentdeckung der Volksreligiosität. Regensburg, 1979. 165—181. — *Welte, Bernhard:* Religionsphilosophie. Freiburg—Basel—Wien, 1978.

Az igazi kollegialitás véleményem szerint az, ami Péter és a 12 apostol között volt. De a 12 apostolnak joga volt a szabad véleménynyilvánításra. Félek, hogy nagyon lemaradtunk ezen a téren.

Marie-Dominique Chenu

Az egyháztörténeti kutatásban, ha a múltról beszélünk, kritikusak vagyunk, de ha a jelenről van szó, igen „illedelmesek” és alkalmazkodók,

Herbert Haag

Egy közösség oly mértékben erős és eleven, amennyiben elviseli a kritikát. És abban a mértékben, amennyiben a kritikát el is fogadja. Csak, ami holt, arról nem beszélünk. Ne legyünk tehát olyan érzékenyek.

Manfred Mezger

Öreges és fiatalok: továbbadás a jövőnek.

Egyáltalán nem volna irreális gondolat, hogy miután most befejeztük az új egyházi törvénykönyvet, rögtön kezaenénk megalapozni az egyetemes egyházjog valóban új elgondolását a jövő nemzedék számára. Ezt azonban nem az időseknek kellene tenniük — sem az elégedetteknek, sem pedig a haragosoknak —, hanem kizárólag a fiatal tanácsadóknak.

Peter Huizing

ÜNNEPLÉSUNK MODELLE: AZ ÚR NAPJA

„Az Úr napján virradt fel életünk!”
Antiochiai Szent Ignác

„A keresztények a vasárnap emberei” — mondja *Antiochiai Szent Ignác* (†110). Az első keresztények életének külső ritmusát és belső formáját a vasárnap ünneplése határozta meg. Amikor Szent Ignácot Szíriából Rómába hurcolták, megbilincselte kézzel ezt írta híveinek: „Többé ne ünnepeljük a szombatot, hanem az Úr napját (dies Dominicus), mert ezen a napon virradt fel életünk is’ (Levél a Magnésziaiakhoz 9,1). — *Joseph Ratzinger* bíboros a *keresztény ünneplés ősi alap gondolatát* idézi elénk az 1981. évi nagyböjti pásztorlevelében¹: „A vasárnap a keresztények számára állomás az idők folyamatában. Ekkor jutnak hozzá, hogy igazán éljenek és megtapasztalják, hogy mi a valódi élet. A valódi életnek ez a megismerése segíti őket a hét folyamán. És ennek az alaphangnak a hétköznapok lármáján is áthatoló visszhangjában újra meg újra megtalálják az utat a Világosság, a Fény felé.”

Az „ember ünnepe”

Az emberek kezdetől fogva „véres verejéssel” tartották fenn magukat. Megtanulták a vadat elejteni, később megsütötték, ízes fűvekkel, serkentő italokkal tálalták. Ha volt táplálékuk, egy időre megpihentek és egymással is törődhettek. Enni adtak a gyerekeknek, az öregeknek, játszottak, táncoltak, énekeltek, eszközöket készítettek, díszítették önmagukat, kifestették barlang-otthonukat. Mindenekelőtt hálát adtak annak az ismeretlen, hatalmas Erőnek, aki gondoskodott róluk, és további támogatásáért könyörögtek. A régészek az ünneplésnek minden jellemzőjét fellelték a kezdeti kultúrákban. Amikor az ember felismerte az évszakok ajándékait, megtanulta az állattenyésztést és a növénytermesztést, — megszervezte a munka és a pihenés rendszeres ritmusát és az ünneplés helyes módját is. Olyan vidékeken viszont, ahol állandó bőség volt vagy ahol a harcok során zsákmányolták a javukat és a leigázottakkal dolgoztattak, egyes kiváltságos rétegek állandóan ünnepelhetek. A túltengő jólétben az ünneplések is elfajultak. A gátlástalanul feltörő ösztönök társas öröngéshez, szexuális orgiákhoz, nem ritkán egymás kiirtásához is vezettek —, amint erről az asszír-babilonai újévi ünnepekről is tanúskodnak.² *Platón* tanítványai „Horo!” című műben írják le a görögök ünnepléseit, amiktől Pál apostol annyira óvta híveit: „Most azonban, amikor megismertétek Istent, hogyan térhettek vissza az erőtlén és esendő elemekhez...? A napokat, a hónapokat, a (különbféle) ünnepi időket és esztendőket gondosan megtartjátok. Aggódok, hogy talán hiába fáradtam éretetek” (Gal 4,9.10). — Bizony, nem volt könnyű az első keresztényeknek környezetük könnyed szórakozásairól lemondani a mélyebb értelmű keresztény ünneplés miatt — állapítja meg *M.-J. Lagrange* OP.³

AZ EMBERI ÜNNEPLÉS sajátos jegyei minden korban és minden népnél hasonlóak:

1. *A létezésünk feletti öröm.* Az ünnepeken örülünk a világ szépségének, javainak, és részesedni akarunk belőle. Örülünk, hogy élhetünk. A franciában a „fête” nemcsak ünnepet jelent, hanem születésünk dátumát, évenkénti megünneplését, annak örömét, hogy élhetünk. Ezért üljük meg életünk egyéb döntő fordulóit is az eljövendő élet reményében.

2. *„Bárcsak mindig így maradna!”* Ez az ősi kívánság napjainkban főleg szilveszterkor, az év utolsó napján tör fel bennünk. A görögök azt tartották, hogy az istenek az ünnepek idején, a „kronosz hierosz”-ban, megállítják az időt. Az embereket az ünnep mintegy kiragadja a hétköznapokból, szinte „extázisba” esnek. Mint a létet fenntartó többi ösztönünk, úgy az örök ünneplés utáni vágyunk sem csupán illúzió, hanem csakis reális tartalommal elégíthető ki. Amint az éhséget az igazi kenyér csillapítja, a szomjat csak a valódi víz olthatja, úgy a *boldog létben-maradás vágya* sem lehet tárgyitalan ösztön, hanem az *igazi életnek belénk rejtett igénye.* Akikből ez a remény kihal, azok a „boldog perceket” mesterségesen, alkohollal, kábítószerrel akarják tartóssá tenni. Korunk eltévelyedése hozta létre *Andrew*

Greeley szavai szerint a „pszichodelizmus liturgiáját”. Hiánycikk lett tehát az igazi ünneplés öröme, és ez a hiány kihívás a felelős keresztények számára!

3. *Megosztjuk a közösséggel!* Az ünnepen nem gondolunk a holnapra, úgy látjuk, mind-azt, amit összegyűjtöttünk (különböző értékszínten ugyan), most „érdemes elkölteni”. Hiszen „egyszer van ünnep”. Örömnkben másokat is részesíteni szeretnénk. Vendégeket hívunk, bőkezűen ajándékozunk. Még a családi ünnepek is kitágulnak, egy esküvő akár egy falu népiünnepévé válhat.

4. *Remény az élet értelmében!* A születésnap, a családi és nemzeti évfordulók megemlékezések, melyek összekötnek a múlttal, de az ünnep egyben egy *boldogabb jövő* ígérete is. Távlatot és célt ad, kezdve attól, hogy a napi robotban megtervezzük a hétfégi kirándulást, ábrándozunk a nyári szabadságról, az utazás szépségeiről. Így már apró részleteiben is homályosan megsejtjük, hogy az élet egyszerű véglegesen beteljesül: örök ünneplésben lesz részünk.

5. *Nyugalomra vágyunk a zaklatott köznapok után.* A csendet keressük, elmélyedünk a természet, a művészet szépségeiben, egyszer szeretnénk azt tenni „amit akarunk”. Meg akarjuk valósítani egyéni ötleteinket, teremtő készségünket a játéktól kezdve a mai, változatos hobbi-lehetőségeikig.

6. *Külsőnkben is kifejezzük, hogy ünneplünk.* „Ünnepi” ruhába öltözünk, „ünnepi arcot” öltünk, de nem megtevesztésből. Jól tudjuk, hogy a köznapok sodrában gyakran türelmetlenek és kellemetlenek vagyunk, és most szeretnénk jók lenni. Önfeladten nevetünk, szépet mondunk egymásnak, ajándékot viszünk, virágot adunk, a megújuló élet pompás szimbólumát. Betartjuk az ünnep rendjét és rítusát, — ha nem akarunk magunk és mások számára „ünneprontók” lenni.

A keresztény ünneplés formái

A KERESZTÉNY ÜNNEPLÉS az emberi gyökerekből nőtt teljessé. Az első keresztényeknél jól megfigyelhető, hogy ünneplésük fokozatosan tömörül a lényeg felé. A zsidóság szombat-ünnepe törvényesen biztosítja a heti nyugalmat, amit *Stefan Andres* az ember egyik leg-humánusabb találmányának nevez, még ha később szigorú törvények átkát is vonta magára. Így is kifejezte az *önkéntességet* és a *szabadságot*, mert abból az *igazi istenhítből* fakadt, amivel Izrael függetlenítette magát a világi dolgok rabságától. Jól tudta, hogy Isten annak jeléül adta a szombatot, hogy megszentelje népét (vö. Ez 20,12). A kereszténység heti ünne-pét Nagy Konstantin 321-ben rendeletileg állami szünnappá tette. (Pannonia népe külön kérelmére engedélyezte a vásárnapokat. Innen ered a magyar „vasárnap” elnevezés). A kereszténység terjedésével a szünnap betartásának törvényes szigora gyakran elhomályosította az ünneplés eredeti lelkiületét (a németeknél pl. a munkaszünet megszegését botütésekkel, gyakran a jobb kéz levágásával büntették). Mindmáig kísért a „kötelességvallás” kényszere, ami ellen Luther is tiltakozott, mondván: „Mi, keresztények mindig ünneplünk, mert naponta Isten igéjével élünk. Tehát nem a szent ünnep, hanem a szent élet a fontos.”¹⁴ — Korának túlkapásai közepette azonban nem vette észre, hogy a köznapok is az ünnep kegyelmeiből táplálkoznak. A keletkezett zűrzavar miatt Nagykatéjába be kellett vezetnie a heti munka-szünetet, hogy biztosítsa a szolgák és robotosok pihenését, és az istentisztelet rendjét.

Aquinói Szent Tamás a *tízparancsról* szóló magyarázatában, már jóval korábban, elkülönítette a *keresztény ünneplés lényegét* a törvényszabta előírásoktól és kiemelte mély *teblógiai jelentését*: Az Úr napján „meg kell emlékeznünk Isten jótéteményeiről, mindenekelőtt a teremts jótéteményéről (beneficium creationis) . . . , majd az eljövendő adományokról, amelyek előképek . . . különösen a szellemnek az Istenben való nyugalmaról (quies mentis in Deo), akár a jelen kegyelméről, akár az eljövendő dicsőségről . . . (legyen szó)”. (STh 1—2. q. 100. art. 5. ad 2.)

A II. Vatikáni zsinat a *liturgikus konstitúcióban* a sajátos keresztény ünneplésmódot azzal újította meg, hogy visszatért az *eredeti forrásokhoz*: „Az egyház kezdettől fogva sohasem mulasztotta el, hogy gyermekei a húsvéti misztérium megünneplésére gyűljenek össze, ahol először felolvassák azt, amik róla (Krisztusról) a Szentírásban állnak, . . . bemutatják az eukarisztiát és hálát adnak Istennek nagy ajándékáért, Jézus Krisztusban . . . a Szentlélek ereje által . . .” (SC 6.)

„Az Úr napja a feltámadás napja, a mi napunk ez” (Szt. Jeromos)

MINDEN ÜNNEPLÉS PROTOTIPUSA, MODELLEJE A VASÁRNAP. A mozarab liturgia ősi szövete ezt írja: „Az Úrnak napját áhítattal ünnepeljük . . . , mert ránk sugárzik a feltá-madás és a béke napja, akkor támadt Krisztus fel, a hívők élete” (PL 85,23).

A II. században már véglegessé vált a vasárnapi ünneplés alakja: „Az Úrnak szentelt na-pon gyűljetek össze, törjétek meg a kényeret és adjatok hálát, miután előbb megvallottátok bűneiteket” (Szír egyh. rendelkezés).

A HÉT ELSŐ NAPJÁT a keresztények az Úr napjának nevezik, mert ezen a napon támadt fel Krisztus, és ekkor történt a Szentlélek pünködsdi eljövetele. Krisztus ezen a napon új korokat kezdett — írja *Ratzinger* említett nagybőjti körlevelében. — Először történt meg, hogy valaki visszatért a holtak közül és többé nem halt meg. Először törte át valaki az idő börtönének falát, ami valamennyiünket fogva tart. A keresztények kezdettől hittek abban, hogy Jézus nem „szállt el valahová” az örökkévalóságba. Nem úgy vetette le az időt, mint egy használt ruhát, hanem közöttünk maradt. A *vasárnap ünneplése ezért hitvallás a feltámadás mellett*, amellet, hogy Jézus az embernek a halál után is életet ad. Ünneplésünkkel bizonyítást teszünk arról, hogy van mit *remélnünk*, hogy *élni jó*, mert megmarad a szeretet.

Szent Pál a Korintusiakhoz írt első levelében (57 körül) már ezt az utasítást adja: „A hét első napján mindegyiktek tegyen félre és gyűjtsön össze annyit, amennyi neki tetszik...” (16,2). — „A hét első napján egybegyűltünk a kenyértörésre” — olvashatjuk a 64 és 80 között íródott Apostolok Cselekedeteiben (20,7). János apostol említi először a keresztény ünnep új nevét: „Az Úr napján elragadtatásba estem” (Jel 1,10). Részletes kifejtését lásd e szám biblikus tanulmányaiban.)

Amint az *apostoli utasításokból* is kitűnik, az egyház első tagjai sem önkényesen döntöttek el, mikor ünnepelejk közösen az Úr napját. Ez az ünneplési mód mindmáig az egyház közös hitvallása arról, amit Krisztus értünk tett. Ezért mondja *Szent Ágoston*: „Messze híres a mi vasárnapunk. Az egyház tanítói elhatározták, hogy a zsidók szombatjának minden dicsőségét erre a napra ruházzák át. Amit ők jelképesen tettek, azt mi valóságosan ünnepeleljük. Akkor lesz igazi nyugalomunk, ha végleg megvalósult a feltámadás” (Ps. Aug. PL 39,2274).

AZ ÚR NAPJA sokáig a keresztények egyetlen ünnepe volt. A rómaiaknál a hét első napja a Nap tiszteletének a napja volt (dies Solis), ami egybeesett a keresztény dies Dominicuszal, az Úr napjával. — A keresztények azonban a Nap ünnepeben is meglátták a szimbólumot: „Krisztus a mi felkelő Napunk!” — Az *Úr napja* tehát nemcsak magába foglalja az *emberi ünneplés jegyeit*, hanem *felelmi* az ember ősi, olykor csak ösztönös vágyait, és *teljessé teszi Krisztusban*. Az egyház nem egyszerűen Jézus földi eseményeire emlékezik vissza, hanem a keresztények egész életét bevonja az élő Krisztus misztériumába, tudatosítja bennük, hogy az *egész emberiséget megrváltó Főpapnak* a feltámadását ünneplik.

Milyen a mi ünneplésünk?

AZ ÖRÖK LÉTEZÉS FELETTI ÖRÖM ÜNNEPE. Nem véletlen, hogy éppen az a Szent Pál hangsúlyozza annyira az örömteli ünneplést, aki megtérésében megrendülten élte át a Krisztussal való találkozást, míg a többi apostol szinte „beleszületett” a kereszténységbe. Pál lelkéből árad a hála öröme: „Örüljete az Úrban! Újra csak azt mondom, örüljete! az Úr közel van” (Fil 4,4,5). Pál örömhíre állandó hálaünneplés: „Hála legyen az Istennek ki-mondhatatlan ajándékáért!” (2Kor 9,15).

Az Úr napján, a hét kezdetén mi is örömmel mondunk köszönetet. Hálát adunk a *teremtés ajándékáért*, amivel Isten megelőzött minket. Ezért valljuk meg közösen: „Hiszek egy Istenben, a menny és föld Teremtőjében!” — *Aquinói Szent Tamás* arra figyelmeztet, hogy az Úr napján főleg három dolgot ünnepeleljünk: „A világ teremtését, a fény létrehozását és Krisztus feltámadását” (Opusc. Ps 23).

Ezt a hármas összefüggést idézi fel ma is az egyház: Isten megteremtette a világot. „...Krisztus föltámadása azonban nem a teremtés visszavételét jelenti — hangsúlyozza *Ratzinger* —, hanem annak végleges megerősítését. A föltámadás azt jelenti, hogy az anyagi világ nem semmisül meg, mert Krisztus feltámadásával azt is bevonta az Isten titkába. A föltámadás végérvényes megerősítése annak az ígének, amivel az őszövetségi teremtéstörténet zárul: „Isten látta, hogy minden, amit alkotott, igen jó” (Ter 1,31).

„A feltámadás azt jelenti, hogy Isten végérvényesen *’jönak’ mondja a teremtést. Jónak nevezi, mivel felveszi önmagába és a teremtést ezzel a múlandóságból a maradandóságba emeli, átváltoztatja*” (Was feiern ... 126—127). — A teremtésért való hálaadásunkból nem felejthetjük ki, hogy Isten *felelős cselekvésre* is indít. Ő adta nekünk a világot, mint a munka és a pihenés életerét. A „Hajtsátok uralmatok alá a földet” (Ter 1,28) nem jelenti azt — amint sokan értették —, hogy „zsákmányold ki!”, hanem, hogy „ápolj!”, bontakoztasd ki isteni értékeit és jelöld meg az emberi szellem jegyével. A *kultusz*, az ünneplés szava egy tövön fakad a *kultúrával* (cultus, cultura = ápolás, gondozás, nemesítés, — valamint tiszteletadás, hódolat). „A kultusz-kultúra összefüggése tehát azt jelenti — írja *Ratzinger* — úgy ápoljuk a világ dolgait, hogy bennük Isten teremtését tiszteljük, és ezzel Isten magát is imádjuk.”

A SZENT VENDÉGSÉG ÜNNEPE. Krisztus meghív eukarisztikus vacsorájára, ahol tudatja velünk: testének áldozatával megvált minket és így dicsőíti meg az Atyát (vö. Jn 17,1). Az

apostoli korban az eukarisztia vétele lényegesen hozzátartozott a közös ünnepléshez, amint azt *Euszebiosz* (†339), a vértanú történetíró írja: „Az Úr napján minden alkalommal az üdvözítő húsvéti Báránynak szentséges testével keljetelek életre, és lelketeget drága vérével pecsételjétek meg” (PG 24,705). A keresztény már itt megízleli a mennyei lakomát, Krisztus szent vére pedig a bor vidámságában részesíti. Hogy a keresztény ünneplés mindig megőrizze méltóságát, *Nagy Szent Gergely* arra int: „Ne feledjük el, hogy Krisztus drága vére árán engesztelt bűneinkért, tehát az Úr napján mi is engeszteljünk imáinkkal mindazért, amit az elmúlt héten vétettünk” (PL 77,1254k.). — A keresztények az *ünnepi ruházatban* is *szimbólumot* láttak: „Vallásos dolog, ha az ünnepnapon helyes mértékben szebb ruhát öltünk. Így testi magatartásunkkal is kifejezzük lelkünk ünnepi örömét, hiszen az imádság házát is szebben díszítjük fel!” — tanítja *Nagy Szent Leó* (PL 50,272).

KÖLCSÖNÖS VENDÉGSZERETET. Az Úr asztalánál érezzük meg igazán, hogy testvérek vagyunk. Örömlöket ezért szeretnénk másokkal is megosztani. *Szent Jusztinosz*, a nagy hitvédő vértanú (†165) írja: „Mindenkinek ad amennyit akar, átadja az előjárónak, aki ebből segíti a betegeket, a foglyokat és más szűkölközőket.” — Hogy miért éppen az Úr napján tegyük ezt, — arra *Aranyszájú Szent János* válaszol: „Gondoljatok arra, milyen mennyei javakat kaptok ezen a napon . . ., a nyugalom napján pedig a munkától felszabadult lélek könnyebben könyörül meg a másikon” (PG 61,388). Az egyházatya jól látja, hogy akiben van részvétel, és jut is rá ideje, az szívesen törődik másokkal, meglátogatta a betegeket, a szomorúkat, a magányosokat és arra is szakít időt, hogy meghallgassa őket.

A MEGNYUGTATÁSNAK ÉS A NYUGALOMNAK AZ IDEJE. A mai kor hajszolt emberének létszükséglete a nyugalom. Az Úr napja egyre inkább beilleszkedik a hétvégi szabadidőbe. A munkahelyi feltételek szerint tud az ember pihenni a heti és az évi szabadságán. A mai ember mobilizáltan pihen, kimegy a természetbe, utazik vagy a városon kívüli „kiskertben” tölti idejét. A zsinat utáni egyházi törekvések nemcsak az *ünneplés őseredeti formáját* újítják meg, hanem sokféle módon próbálják azt *összehangolni korunk szabad idejével*.

Csak néhányat említünk a számos kezdeményezésből. Lehetővé tették a szombatra elővételezett szentmisét, az üdülőhelyek jobb lelkipásztori szolgálatát, a pap nélküli vidékeken az igeliturgiát és az eukarisztia tiszteletét. Városi egyházközösségek tagjai gyakran közösen kirándulnak szép tájakra, zarándokhelyekre és bekapcsolódnak az ottani közösség ünneplésébe. Külföldön, országutak mentén „autótemplomok” vannak. Hét végére megnyílnak a kies vidékek kolostorai, hogy a csendben, imában pihenni kívánók hét végére szállást kapjanak. Egyedülálló kezdeményezés a coburgi evangélikus „ünneplő centrum”, amelyet a ketschendorfi erdős lejtő oldalába építettek, ahol minden korú és vallású egyén egész héten megtalálja a maga zenei vagy filmklubját, olvasót, társalgót, a lelki tanácsadókat, elmélkedési zugokat. Középpontban a közös ünneplésre alkalmas nagy terem van. — Egyre több „szimultán templom” is építenek. Rendszerint félgömb alakú épület közös kórossal. A kör-cikkben elválasztott terekben a különböző vallások istentiszteletei folynak. Nem ritka, ha az egyik vallás templomát a másik szolgálatára is felajánlják. „Igy a hívő keresztények valóban megtanulják a kölcsönös lelki vendégszeretetet, ami a legnagyobb összetartozáshoz vezet, és éppen ez az, ami az eukarisztia lényegéhez tartozik” — hangoztatja *Ratzinger*. Az egyház egyre *nyitottabbá* válik, ezért sokféle találékonysággal *segíti* a közös keresztény ünneplést. — A „*vasárnap parancsában*” sem a kényszerítő jelleget hangsúlyozza, hanem a *hűséget*, azt a lelkiületet, amivel az apostolok és az első keresztények válaszoltak a húsvétnek örvendetes eseményére. Néha talán nehéz feladni kényelmünket, bekapcsolódnunk a közös ünneplésbe. De aki igazán elmélyül hitünk ősi imáiba, hamarosan kicsinyes dolgai fölé tud emelkedni és az egyetemes egyházzal együtt ünnepli Krisztust.

Ünneplésünk lelkisége

HID ÉS ÚTJELZŐ. Ha a feltámadás örömeiben feljutottunk az ünneplés csúcására, nemcsak az elmúlt hétre tekintünk vissza, hanem azt a távlatot is meglátjuk, hogy a kezdeti teremtés még nem fejeződött be, így felelősen együtt építjük az átvélő hidat, amely az új világ felé vezet. Az első keresztények gyakran az Úr napját, a régi szabbatot követő *nyolcadik napnak is nevezték*, és ezzel az *eljövendő, végtelen* (jele a feketett nyolcas) *boldogságának jelképévé tették*. A keresztelő kápolnákat is nyolcszögletűre építették, emlékeztetőül, hogy a keresztiséggel abba az új, végtelenre táguló életbe lépnek, ami Krisztus feltámadásával vette kezdetét.

Krisztus tartja bennünk a *reményt*, a *jövő ígérését*. Hisszük, hogy az *Úr eljön, de nekünk is élébe kell mennünk az úton*. „Keresztény létünk olyan életet jelent, melyben állandóan úton vagyunk Krisztus felé” (*Ratzinger*). Ezért az *útonlétők zarándoklelkiségében* kell élnünk. A keresztény élet zarándokútján szóba elegendünk a másikkal, az feltárja előttünk belső

világát és ezzel szerényen előmozdítjuk az egyetemes, a katolikus szeretetet, Jézus Krisztusnak a már megtalált, de mégis eljövendő boldog szeretetét. — „A zárándok Valakinek a nyomában jár . . . , annak nyomában, aki már megtette ezt az utat” — a keresztény élet zárándok lelkiségéről így szemlélődik *A.-M. Besnard*, a francia lelkiségi író.⁵

„ÜNNEPLÉSED VÉGNÉLKÜLI LEGYEN!” *A közöttünk élő, rejtett Krisztusban az ünnepet a köznapokra is kiterjeszthetjük.* Egyházközségeink számos lehetőséget adnak arra, hogy köznapokon is találkozzunk az Úrral: ének miséken, bibliórókon, ifjúsági órákon vagy az öregek áhítatán. Munka után néhány perces szentséglátogatásban az Ur színe előtt „helyére tehetjük” a napi gondokat, és kissé megnyugodtan, derűsen vállalhatjuk a még ránk váró, otthoni feladatokat. A külső lehetőségek mellett is *inkább lelkileg kell beállítani magunkat az ünneplésre.* *Roger Schutz*, a Taizé-i közösség előjárója személyes tapasztalataival mutatja be a *belső ünneplés lehetőségeit.*⁶

Befejezül tőle idézünk néhány gondolatot (131. o.). „Egyik napon arra ébredtünk ebben a jól szervezett, jól funkcionáló, de önkéntességétől megfosztott társadalomban, hogy az ünnep eltűnik az emberek köréből . . . Ha a keresztények imája a misztérium értékétől megfosztott, szekularizált ünnepi beszélgetéssé válik . . . , ha az északi féltéken lakók a túlzott aktivitástól fojtogatva elveszítik az ünnep szellemének forrását, amiből a déliek még olyan elevenen tudnak ünnepelni . . . , és ha az ünnep elhalványul Krisztus testében, az egyházban is —, hol lesz még ünneplő közösség a világon? Mert a közösséget szomjúhozza minden nemzedék, és úgy érzem, ez az igény fiataloknál egészen a szorongásig mélyül . . .

Gyakran visszaemlékszem Szent Athanázra arra a gondolatára, amit egyik testvérem fedezett fel: A feltámadt Krisztus az ember életét folytonos ünneppé tette. Keresztény létezésünkben folytonosan átéljük a húsvéti misztériumot: mert az állandó, apró halálokat a feltámadás előlde követi. Innen ered a mi ünnepünk. Ezen túl már minden út nyitott előttünk. Az ünnep újra meg újra megjelenik . . . még a legsúlyosabb megpróbáltatásokban, a lelki törésekben is. A szív ugyan összetörik, de többé nem válhat megrögzötté; újra visszanyeri életét. Ezért el kell fogadnom emberségünket, és éppen Krisztus miatt tudom, már soha nem veszíthetjük el. Ő újból magához ragadott mindent, és azóta minden felvirradó napot ünneppé kell tennünk . . . Az ünneplés nem mesterségesen felszított magasfeszültség. Az ünnep önmagát formálja — ezért egészen kis dolgokban is megnyilvánulhat. Az egyszerű étkezések is felidézhetik az ünnepet. — Tudjátok, hogyan történik ez, amikor testvéreimmel utazom? A vonaton magunkkal visszük élelmünket is. Este letompítjuk a világítást, meggyújtunk egy nagy gyertyát és a velünk utazó idegeneket is meghívjuk közös vacsorára. Így nem csak magunk között ünneplünk, hanem mindazokkal, akik körülöttünk vannak. — Minél jobban előrehaladok a korban, egyre inkább azoknál a *tanúságtévéknél keresem az ünnepet*, akikre magam is támaszkodhatok. Ismételten elolvasom XXIII. János pápa néhány mondatát. Szerettem őt és ő is viszont szeretett. Szükségem van az arcára, és bízom imájában annak, aki már az Isten örökkévalóságában ünnepel.

Ahhoz, hogy ünnepelni tudjak, hozzátartoznak az *arcok*, talán jobban, mint a szavak . . . Az arcok kifejezik a barátságot, és a barátság Krisztus arca . . . Nemcsak a szép, hanem a szomorú arcok is fénylenek. Az én életem, hogy másokban meglássam azt, ami őt szomorúvá teszi, és azt is, aminek örülni tud. Így veszek részt az emberek szenvedésében és örömeiben . . . Akárhogyan is kerülök szembe, számomra lényeges, hogy megértsem őt. És amikor sikerül megértenem a másikat, az már ünnep számomra.”

Jegyzetek:

— 1. *Joseph Ratzinger*: „Zeit für Gott, Zeit für Menschen” nagyböjti pásztorlevelének rövid összefoglalását közli az Intern. kath. Zeitschrift 1982/3. számában „Was feiern wir am Sonntag?” címmel — 2. *Roger Caillois*: *L’homme et le sacré*, Paris, 1950. — 3. *M.-J. Lagrange*: *Saint Paul: Épitre aux Galates*, Paris, 1926. — 4. Idézi *Jörg Knoll* ev. teológus és szociológus „Bleibt der Sonntag geheiligt?” in: *Neues Hochland*, 1972. 7. és 8. számában. 5. *A.-M. Besnard*: *Par un long chemin vers Toi, „Missi”* 1978. 201—202. — 6. *Roger Schutz*: *Ta fête soit sans fin*, Les Presses de Taizé, 1971.

Széll Margit

A SZABADIDŐ MINT LEKIPÁSZTORI FELADAT

A szabadidő „múltja”

Régebbi pásztorációs kézikönyvekben hiába keresnénk a „szabadidő” címszót, vagy a vele összefüggő kategóriákat (turizmus, sport, hobby, nyári szabadság, gyógykúra stb.). Imakönyvekben sem igen találunk, mondjuk „a sikeres üdülésért” végzendő imádságokat.

A szórakozásról pedig — ami a szabadidővel együttjár — rendszerint csak korhó szavakat hallhatunk a szószékekről. A szabadidőnek tehát — a lelkipásztorkodás szemüvegén át nézve — igen „kétes múltja” van.

Ennek a *negatív megítélésnek több oka is van*. Mint *Roman Bleistein*, üdülés-lelkipásztorkodással foglalkozó szakember írja (Pastorale Aufgaben im Freizeitbereich, in: Schöpferische Freizeit, Wien, 1974. 83. o.), az erkölctan, az aszkézis egyértelműen a munkában, a hasznos tevékenységben kereste az „önkibontakozás” lehetőségét, az erénygyakorlás alkalmait. A szabadidő mint „haszontalan” időöltés, kívül esett az erkölcsiértékelhető dolgok körén, már-már erkölctelenségre csábító „bűnre vezető alkalom” lett. Az üdülés a „felső tízezernek” fenntartott kiváltságnak számított, amit a „közemberek” nem engedhettek meg maguknak. Szerepet játszott az is, hogy a szabadidő s az annak keretében lehetővé váló szórakozási formák egyre inkább mint a templom, a *misehallgatás ellenpólusai* jelentek meg. Aki vasárnaponként szentmise helyett futballmeccsre vagy moziba járt vagy épp kirándult, egyre inkább kívül rekedt az egyház vérkeringésén. Érthető tehát, ha a szabadidő problémává, jogos aggodás tárgyává vált a lelkiismeretes lelkipásztorok szemében. Sokan egyenesen az erkölcsi züllés előszobájának tekintették, amelyből előbb-utóbb a keresztény életvitel feladása következett.

Pozitív értékelés

Ez az egyoldalúan negatív megítélés ma már tarthatatlan. A heti, sőt napi munkaidő csökkentésével — amely a társadalomfejlődés szempontjából hazánkban is jelentős vívmánynak számít — párhuzamosan egyre több idő szabadul fel a lakosság minden rétege számára, amelynek eltöltése, tartalommal való megtöltése immár nem luxus, hanem közhely, ezért *általános emberi és így lelkipásztori feladat is*. Mint *Hans-Joachim Schramm*, a turista-lelkipásztorkodás nemzetközi szervezetének egyik vezetője írja (Kirchliche Dienste an den Urlaubern und Touristen, i. m. 95. o.), az üdülésre egész éven át készül a család, ezerszer meggondolja, hogyan, hol tölti el. Ennek az időszaknak erkölcsi tartalma éppúgy nem lehet közömbös számunkra, mint a munkamorál vagy a családi élet kérdései. A turizmus tömegjelenség, amely átalakítja egész közösségek életét. Természetes, hogy ezt a lelkipásztori munka megtervezésében is figyelembe kell vennünk. Amit VI. Pál pápa a turizmusról mondott — „a kultúra és a humanizmus behelyettesíthetetlen összetevője” — érvényes lehet a szabadidő minden vonatkozására. Mivel küldetésünk a mindenkori emberhez szól, *lelkipásztori gondoskodásunknak éppúgy ki kell terjednie a ma emberének eme égető problémájára*, mint a liturgikus közösség vagy a világiak bevonásának kérdésére. Az esetleges negatív kinövések nem akadályozhatnak meg abban, hogy felfedezzük s híveinkkel felfedezzük a *szabad idő pozitív tartalmát*: hogy ti. lehetőséget ad a teljesebb emberség megvalósítására, s így az erkölcsi tökéletesedésre. A szabadidő ma már jelentős pasztorációs feladat a lelkipásztorok és a hívek tudatalakításában részt vevő munkatársaik számára.

Nem ellenpólus

Mindenekelőtt a szabadidő-pasztoráció helyét kell megtalálnunk a lelkipásztori munka egészében. Ehhez azonban azt is tisztán kell látnunk, egyáltalán *mi a helye mai életünkben*. Mikor a szabadidő korunk egyik „nagyhatalmává” kezdte kinőni magát, a vele foglalkozó szociológusok (pl. Scheuch, Meyersohn) a *munka ellenpólusának* tekintették. A munkaidő megszabott, afféle „szolgálati idő”, nem okoz örömet, a szabadidő hozza meg az igazi, a „tulajdonképpen” tevékenységet. További korlátozottságot jelent, hogy az ember rendszerint másutt dolgozik, másutt lakik, napjai kettészakadnak hivatali és magánéletre. A munkával szemben a szabadidő — mint meg nem valósult önmegvalósítás — pótlékként, mentsvárként, az elidegenedés ellenszereként jelenik meg.

Joggal írja azonban *H. Opaschowski* (Freizeitforschung ohne soziale Phantasie, in: Frankfurter Hefte 28/1973. 350. o.): az ember ilyenfajta szétszabdálása további elidegenedés forrása, az ellenpólusnak tekintett szabadidő éppen azt erősíti fel, ami ellen harcolni akar. Sokkal helyesebb, ha megpróbáljuk a szabadidőt integrálni, az *élet egészébe ágyazni*, ha a munkát és a kötetlen időt egymást kiegészítő lehetőségeknek tekintjük az összemű kibontakozásra. Amennyire fontos, hogy a munka egyhangúságát is feloldjuk s minél örömtelibbé tegyük, legalább annyira fontos az is, hogy a szabadidőt ne egyszerűen pótléknak tekintsük, hanem a *sokoldalúbb emberré válás lehetőségének*, amely közvetlenül vagy közvetve kihat hivatali tevékenységünkre is, segít belső összhangunk megőrzésében, elidegenedés-érzetünk felszámolásában.

Ami a szociológus számára alapelv, még fokozottabban igaz a lelkipásztorkodás eseté-

ben: a szabadidő rendeltetését csakis az élet egészének összefüggésében találhatjuk meg. Mint Bleistein írja jelzett tanulmányában, a szabadidőt nem a vallásosság — és nem is a vasárnapi misehallgatás — ellenpólusaként kell felfognunk, hanem a mai élet szerves részeként, amelyet ugyanúgy meg kell szentelnünk, mint a templomban vagy épp a munkahelyen töltött időt. Azt is észre kell vennünk, hogy korunk embere a vasárnap megszentelésének néhány fontos elemét — pihenés, kikapcsolódás, az együttlét öröme, ünneplés — menti át a napi, a hétközi szabadidőbe vagy a nyári szabadság üdülés időszakába, tehát valamiképpen isteni parancsot valósít meg vele, ha már nem is kultikusan megszabott idő keretében. A szabadidő-pasztorációnak arra kell irányulnia, hogy segítségük híveinket e tágabb értelemben vett parancs minél teljesebb teljesítésében, a szabadidőnek erkölcsileg minél pozitívabb megélésében, a vasár- és ünnepnapok megszentelésének többi vonatkozásaival (így a közösségi liturgián való részvétellel) összhangban.

A hétköznapi ünnepé avatása

A szabadidőnek két alapvető fomáját választhatjuk külön: a naponta felszabaduló időt s a szabadság eltöltését. Szóljunk előbb az elsőhöz kapcsolódó pasztorációs feladatról: *hétköznapijaink ünneppé avatásáról*.

Mindenekelőtt az ünneplés egzisztenciális jelentőségét kell újra felfedeztetnünk híveinkkel. Az még nem lesz ünnep, ha néhány cimborá összeül és asztal alá issza magát. A lumpolás nem szabadít fel, hanem lefokoz. Nem teremti meg az ünnep hangulatát a „szabadidő-ipar” futószalagon nyújtott örömei sem. Az ünnep a közös örömben — a társak, a közösség örömben — való osztozás. Ezért lehet ünnep a család napi együttléte is. Annál fájdalmasabb, hogy a családtagok ma egyre kevésbé tudják szabadidejüket együtt tölteni. Az ünnep szociális szerepe éppen az, hogy felszabadít, hogy létünk értelmét tudatosítja. Egyrészt emlékeztet (születésre, évfordulóra, Jézus halálára...), másrészt előre mutat a jövőre; emlékezés és ígélet (vö. 1Kor 11,26).

Egyházunk kétezeréves ünneplési gyakorlata alapján könnyen felfedezhetjük az ünnepszervezés főbb szerkezeti elemeit is. Ha túllátunk a legkülönbözőbb vallások szertartásainak, sőt a világi ünnepségekné is felszíni részletein, néhány *alapelemre* bukkanunk. *Walter Hollenweger*, a genfi Ökumenikus Tanács előadója szerint három fontos formai összetevője van az ünneplésnek: az alkalom, ami miatt összegyűnk; a vendéglátó, házigazda (háziasszony), aki üdvözli a többieket, aki nyíltan vagy a háttérből irányítja az összejövetel menetét; és szükség van bizonyos rituáléra is, kötött vagy legalább főbb pontjaiban meghatározott programra — üdvözlésre, az ünneplés miéttjétt összefoglaló szavakra, jókívánásokra, közben az alkalomnak megfelelő szavakat, éneket is beiktathatunk (vö. *Das Wie und Wozu des Festes*, Diakonia, 1979. január 16. kk.).

Az ünnepnek ezt a dramaturgiáját mindennapjainkba is átcempészhetjük. Természetes, hogy családi körben pl. egy-egy név- vagy születésnapon kötetlen szórakozásra, táncra, játéokra, együttékezésre — uszonnára, ebédre vagy vacsorára — is sor kerül. Mindennek úgy adhatunk vallásos tartalmat, ha közös imádságot is beiktatunk, szentírási részletet olvasunk fel. *Egyházközségen belüli összejöveteleink* is ünneppé válhatnak, ha tudatosan szöjűk át az ünneplés elemeivel, amelyek közé természetesen épülnek be perikópák, közös imák, énekek. Együtt-ünnepléseinket tovább színesítheti az ősegház gyakorlatából is ismert *agapé* (amely ma már többnyire csak elsőáldozáskor fordul elő), vetítés, szavalóest, misztériumjáték (vö. *Josep Camps: Alternative Feiern für den Sonntag*, in: Concilium 1982. február, 134. o.).

Az egyházközség a szabadidő szolgálatában

Az ünneplés hatósugarának kiterjesztésével a szabadidő már nem ellenlábas, hanem szerves *előkészítője* lesz a liturgiának, amelynek természetesen továbbra is az „Úr napjának” szívét-lelkét kell alkotnia. A liturgia az a csúcs-ünneplés, amelynek keretében a helyi közösség együttesen ünnepli meg Jézus életének s az üdvörtörténetnek nagy titkait. De hogy tényleg örömmünneppé váljék számunkra, ahhoz az is szükséges, hogy minél jobban feloldjuk hivatalos, esetleg egyenesen nyomott hangulatát; mise előtti-utáni elbeszélgetés révén személyes találkozássá avassuk; minél több aktualitást és változatosságot vigyünk a liturgia rituáléjába, az imádságokba, a beszédbe. Éppen, mivel a mai kor kultúrája annyi „alternatív” lehetőséget kínál — előadások, televízió, rádió, sport, turistautak, tánc —, igen lényeges, hogy a liturgia élményadó, vonzó, művészileg is megformált legyen s olyat nyújtson, amit amazok nem adhatnak meg: az egész embert ragadják meg, egész személyiségével, s ne csak az ember egyik „részterületét.”

Ha ezeket a „játékszabályokat” figyelembe vesszük, a templomi szertartások a szabad-

idő csúcsményévé válhatnak. A templom pedig *sajátos értelemben vett „szabadidő központja”*; hiszen éppen abban segít, ami a szabadidő legfőbb feladata: önmagunkra-találásunkban, lelki „egész”-ségünk visszaszerzésében, a közösséggel való kapcsolat megújításában.

A templomnak ebből a szerepéből sok tekintetben a *plébánia* is részesedhet. *Bleistein* az 1973-as lelkipásztori napok keretében tartott előadásában joggal nevezte a plébániát *szabadidő-modellnek* (i. m. 91. o.), amely a keresztény családok számára is példamutató lehet. Ahhoz azonban, hogy az egyházközség központja betölthesse ezt a hivatását, az is szükséges, hogy ne tekintsük merőben hivatali helyiségnek, ahol aktákat intéznek, hanem a helyi egyház „családi tűzhelyének”, ahová betérhetnek fáradt öregek egy kis pihenésre, eldiskurálásra, ahol a lelkiileg veszélyeztetettek emberi szóra találnak, ahol a plébános és munkatársai baráti légkört teremtenek.

A nyári szabadság előkészítése

A napi, heti szabadidőnek tartalmassá tétele mellett kiemelkedően fontos a *nyári szabadságra való felkészítés*. Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy csak nyaralás előtt s akkor is csak a forgalmas üdülőhelyeken van szükség arra, hogy egy-két prédikáció elhangozzék, mondjuk, az üdülés erkölcsi veszélyeiről. Már jóval a szabadságok ideje előtt, sőt az év folyamán többször is érdemes szólnunk a szabadság alatt ölnkbe hulló huzamosabb *szabadidő értelméről*. Arról például, hogy — mint *Schramm* írja —, az üdülés segít a testi-lelki egészség megőrzésében, a természet, az emberek teljesebb megismerésében, idegen kultúrák, s így egyáltalán, a kultúra, az ember értékelésében, előítéletek leépítésében, nemzeti és vallási elfogultság tekintetében egyaránt.

Utálhatunk mélyebb, *lélektani összetevőkre* is, amelyek a lelkiség elmélyítésében közvetlenül is felhasználhatók. Az az *élmény-szomj*, ami megfigyelhető korunk turistáiban, elemi erővel igazolja az ember több-lét utáni vágyát, amelyet vallási tapasztalással: Isten meg tapasztalása iránti vágygá lehet átépítenünk. A nyári „szabadság”, mint legtöbb nyelv már nevében is jelzi, a szabadság ideje, *lehetőséget ad számunkra szabad döntésekre*. Előkészítésünknek arra kell irányulnia, hogy a döntési helyzetekben a keresztény ne az „alvilági szórakozást”, ne az erkölcsi leértékelődést válassza, hanem azt, ami összembari és közösségi továbbfejlődéséhez vezet, ezen belül a család egységét és az egyházhoz való tartozás tudatát is erősíti.

Az üdülésre — vagy ezen belül a szórakozásra — való előkészítés tehát önkritikára, kritikára, *választásra, sőt válogatásra való ránevelés*, a „mindent szabad nekem, de nem minden használ” alapelv beidegzése. Üdülésre indulókat érdemes figyelmeztetni az egyoldalúan anyagi *jólét-ideálok hamis voltára*, s arra a szexuális túlfűtöttségre, amely sok esetben jelen van a szórakozóhelyeken. Arra is gondoljanak: kultúrában, vallásosságban is fejlődjenek az ajándékba kapott kötetlenebb időszak alatt.

Üdülőhelyek tennivalói

Külön kell szólnunk az *üdülő-közösségek* tennivalóiról. Mint a turista-lelkipásztorkodás szakembere, *Schramm* írja, tévedés lenne, ha az üdülőhely pasztorációját úgy tekintenénk, mint az idegenforgalom keresztény változatát, vagy mintha a turizmust keresztvízzel akar-nók leönteni. A papnak nem feladata, hogy tanácsot adjon szakkérdésekben: hová érde-mes utazni, mit érdemes ott megtekinteni stb. (Bár üdülőhelyeken elkerülhetetlen az ilyen irányú tájékozottság is.) A lelkipásztor munkája ilyen helyeken inkább *nevelői szerepkör*, mind az ottélők, mind az oda érkezők vonatkozásában.

A „bennszülöttek”, a *vendéget várók* és fogadók figyelmét arra kell felhívnia: ne csak az anyagi érdek vezérelje őket, aminek érdekében aztán sokszor erkölcsi elveiket is hajlandók sutba vetni, hanem a lelkiekkel is törődjenek. Ez a szempont azért vetődik fel, mert turista központokban gyakran megfigyelhető az anyagi túlfellettség mellett a lelki fejlődés visszaesése, sőt a családi kapcsolatok lazulása is, ami annak tudható be, hogy a család-tagoknak alig marad idejük egymás számára. A vendégfogadás legyen a „vándor voltam és befogadtatok” krisztusi elvének megvalósítása; ne csak üzleti fogás, hanem személy és személy közt létrejövő találkozás, *szolgálat*, a szó evangéliumi értelmében. A templomi nevelés munkáját a lelkipásztor családlátogatással teheti még élőbbé, amelynek során az „idegeneket” is megismerheti, problémáikkal együtt.

A másik, talán még nehezebb feladat a két rétegből álló közösség viszonylagos egysé-gének létrehozása. Ennek legfőbb eszköze a liturgia. Mint *Georg Hager* turista-lelkipásztor írja (*Diakonia*, 1979. január, 48. o.), üdülőhelyeken (sőt idegenforgalmi nevezetességként számontartott, nem üdülőtelepen lévő templomokban is) a pasztorációs munka csúcát

a *vasárnapi szentmise* jelenti. Mérheterlenül fontos ilyen helyeken a helybeliek és a távolról jöttek informáltsága, az eukarisztikus ünnepség élővé formálása, amihez hozzátartozik a kulturált ének-felolvasás-előimádkozás, a vendégek üdvözlése, esetleg az anyanyelvükön mondott beszéd. Joggal figyelemztet *Schramm*: az egyház — Isten népe; tehát nemcsak a helybeliek alkotják a helyi közösséget, hanem a „jövevények” is hozzá tartoznak, kötelességünk tehát a hozzájuk való alkalmazkodás is, például a misék időpontjának dolgában, egyéb igényeikben is.

A szabadság lelkiileg is fogékony időszakát érdemes azután az *egyéni lelkiélet elmélyítésére* (tapasztalat, hogy ilyenkor szívesebben „kibeszélik” magukat az emberek a gyóntatószékben is), a *családok belső egységének elősegítésére* is felhasználni. Férj-feleség átbeszélgethetik az év folyamán felgyülemlett belső feszültségeiket, gyermekeiket természetien élményeken keresztül vezethetik rá vallási igazságokra, családi lelkigyakorlatot tarthatnak. A templom pedig a szentmisék mellett arra is lehetőséget adhat, hogy előadássorozatot, továbbképzést, megbeszéléseket tartsunk benne a nyári időszak folyamán, amelyekben otthoniak és alkalmilag ott tartózkodók egyaránt részt vehetnek. Így a nyár a *lelki növekedés* időszaka lehet.

Cselényi István Gábor

A SZOMBAT ÉS AZ „ÜR NAPJA”

Hogyan tűnik föl a zsidó szombat és hogyan jelenik meg a keresztény vasárnap, milyen az átmenet az egyikből a másikba? Ennek keressük bibliai gyökereit.¹

Minden kultúrkörben, hagyományos vallásban vannak szent napok és ünnepek. Ezek megszokják a mindennapi munkát, helyet adnak a pihenésnek, az örömmnek, s mindezek természetesen liturgikus keretben folynak. A kinyilatkoztatott vallás sem kivétel ez alól. Izrael átvette a régi agrár ünnepeket: a tavaszi húsvétot az aprómarhákat őrző pásztoroktól, a kovásztalanok ünnepét és az első gabona felajánlását a földművesektől, majd az őszi hálaadó ünnepet, amely a sátoros ünnep lett számára. E régi hagyományos ünnepeket azután átértelmezte és történelme nagy eseményeinek ünnepeivé tette: a húsvéthoz és a kovásztalan kenyerek ünnepéhez az Egyiptomból való szabadulás, a pünkösdhöz a sínai szövetségkötés, a pusztai vándorlás pedig a sátoros ünnephez kapcsolódott. Mindezek a napévvvel kapcsolatosak. A holdhónapokkal kapcsolt ünnepek valószínűleg a nomád életből erednek: az újhold ünnepe és a szombat. Vannak egyes szövegek az Öszövetségben (2Kir 4,23; Iz 1,13; 66,23; Oz 2,13; Ám 8,5), ahol a szabbat párhuzamban van az újhoddal, mint ünnepnappal. De létezett ezenkívül a pihenőnapok hetes ritmusa is, amelyet a legrégebb törvénygyűjtemények bizonyítanak (Kiv 23,12; 34,21), s amely a tízparancsban is megtalálható (Kiv 20,8; MTörv 5,12). Mivel ez nincs kapcsolatban sem a napévvvel, sem a holdhónappal, eredete vitatott. A hetedik nap és a szombat azonosítása valószínűleg későbbi és a „szabat” igéből származik (abbahagyni, megszűnni). Bárhogyan alakult is ki, a fogság utáni zsidóság életében már világosan látjuk a szombat gyakorlatát, amely szabályos közőkkel megszákítja a profán munka idejét. Ebből indulhatunk ki, hogy megértsük a kapcsolatot a munka és az ünnep, a munkaszünet és az idő megszentelése között. Az evangélium üzenetével azonban a vasárnap, az „ÜR napja” lépett a zsidó szombat helyére és magába olvasztotta annak alapvető adottságait.²

A zsidó szombat értelme

a) A törvényhozás két iránya. — A szombat törvényének megokolásában a zsidó törvényhozásban két motíválást találunk.

1. A MTörv-ben a hetedik nap, mint munkaszünet, szociális törvényként jelenik meg. „A hetedik nap azonban a nyugalom napja, az Úré, a te Istenedé. Akkor hát ne dolgozz, se te, se fiad, se lányod, sem szolgád, sem szolgálód, sem ökröd, sem szamarad, sem semmiféle állatod, sem a házában tartózkodó idegen, hogy szolgád és szolgálód is pihenessen, mint te magad” (5,14). Vallási szempont itt nem szerepel. Azonban már ekkor is látjuk az ünneplésnek bizonyos formáit: zárandoklat a szentélyhez (Oz 2,13) — később a helyi zsinagógához — ünnepi összejövétel, áldozatbemutatás a jeruzsálemi templomban, a kereskedelem és természetesen minden munka felfüggesztése. Szabad emberek, rabszolgák, férfiak és nők mind megpihenhettek és részt vehettek az ünnepen.

2. A papi törvényhozás, amely a fogság idejéből való, de régi hagyományra támaszkodik, vallási motívumokkal is igazolja a szombatot. A szent történetbe bevezet egy ideális naptárt: a 12 holdhónap és az 52 hét ritmusa összehangolódnak a 364 napos napévben.

A szent történelmet az első hét képe nyitja meg, amely szimbolikus keretet ad Isten teremtő aktivitásának (Ter 1,1—2,4). Ez a prototípusa az emberi munkának. Az ember folytatja és bizonyos módon bevégzi azt a munkát, amelyet Isten kezdett meg a teremtésben. Ez igazolja vallásilag a szombatot: „Az Úr ugyanis hat nap alatt teremtette az eget és a földet, a tengert és mindent, ami bennük van; a hetedik napon azonban megpihent. Az Úr a hetedik napot megáldotta és megszentelte” (Kiv 20,11). Emlékeztet a Ter 2,1—2-re, amelyben szerepel a „megpiheni” ige.³

A hetedik nap pihenésének és a szombat ünnepeinek az összekapcsolása már teljes. A pihenésnek most már szent értéke van: amint az emberi munka Isten teremtő aktivitására alakul, úgy a pihenés is azt akarja, hogy az ember Isten felé forduljon és „megszentelje” saját idejét. A munkaszünet nem üres szabadidő, munka nélküli kedvtelés, amelyben az ember önző módon, vagy unatkozva fordulhat saját maga felé. Ellenkezőleg, szabadságot biztosít kultikus cselekedetekre, s ezáltal az ember Istennel való kapcsolatában megtalálja létének végső igazolását. A szombat ünnepnap, az öröm napja, a teremtő Isten emléknapja, akitől minden jót kaptunk, továbbá részesedés Isten nagy „pihenésében”. Így a hetedik nap az ember számára megkoronázza a hat másik napot.

b) A szombat zsidó gyakorlata. — A szombat törvényének gyakorlata megkülönböztető jel lett a zsidó közösségek számára nemcsak Judeában (a perzsa birodalom autonóm tartományában), hanem a diaszporában (szétszórtságban) a pogány népek között is. Az egész ókori Keleten sajátos, érthetetlen eredetiséget adott ez a „kívül álló népnek”. A szombat törvény szerinti megünneplése volt pogány környezetben a zsidóság legfontosabb jele.⁴ Tacitus így ír erről: „Mint mondják, azért választották a hetediket pihenőnapul, mivel az hozta el megpróbáltatásaik végét; azután a téltéség csábítására minden hetedik évet is a lustálkodásnak szentelték” (Tacitus összes művei I. Bp. 371. o.). Amint látjuk, utalást tesz a szombat-évre is. Rosszindulat van ezekben a sorokban, annál is inkább, mert Mózes törvénye a római állam által elismert és védett volt.

A zsidóság szemében viszont egészen más értelme volt a szombatlak. A szombattal kapcsolatban a Jubileumok könyvében (Kr. e. 2. sz. vége) azt olvassuk, hogy Isten előírta az angyali karoknak, hogy vele együtt üljék meg a mennyben a szombatot, majd hozzáfűzi: „Íme, én elkülönítettem egy népet minden nép közül és ők megtartják a szombatot azért, hogy népem legyenek és én megáldom őket (2,17). Isten ezt a napot jelül rendelte a választott nép számára. Esznek, isznak és áldást mondanak annak, aki mindent teremtett, amint ő is megáldotta és megszentelte azt a népet, amelyet megszerzett magának minden nép közül (2,21). A szövegből világos, hogy a munkaszünet lényeges célja a heti ünneplés, hogy hálát adjanak Istennek minden jótéteményért.

Hogyan ülték meg a szombatot Jézus idejében Galileában, Judeában vagy a szétszórtságban? A gyakorlat mindenütt ugyanaz volt: munkaszünet péntek estétől a következő nap napnyugtáig, ünnepi étkezés (az ételeket már előbb elkészítették), a „szegények kenyérének” szétosztása (amelyet már pénteken összegyűjtöttek az özvegyeknek, árváknak és szűkölködőknek), összejövétel a zsinagógába reggeli imádságra, egy szakasz felolvasása a Torah-ból, amelyet azután prófétai szöveg követett, ezek között zoltáreneklés, prédikáció (amely Philon szerint régi szokásra tekint vissza). Ezután a „tan házában” gyűltek össze, hogy az Isten törvényének szabad időt szenteljenek, róla elmélkedjenek.

A szombat örömteli jellege nemcsak a teremtéssel való kapcsolatból eredt, hanem egyúttal jelezte az „eljövendő világban” való örömet is, azt az időt, amely pihenés és örök öröm lesz. A Jubileumok könyvében ezt a megjegyzést olvashatjuk: „Isten öröme” alkotja az ünnep horizontját az idők kezdetén ugyanúgy, mint az idők végén. A liturgia ritmizálja a történelmi időt és megtöri a profán munkát, hogy az ember már most részesedjen valami módon ebben az örömben.

c) Jézus és a zsidó szombat. — Jézus hűséges volt a Torahhoz, nem azért jött, hogy megszüntesse, hanem, hogy beteljesítse a törvényt (Mt 5,17). Nem vonja kétségbe a szombat munkaszüneti és ünnepi jellegét. Maga is részt vesz a szombati összejöveteleken (Mk 1,21; Lk 4,31; 13,10), esetenként felolvas és prédikál; ez alkalom számára, hogy Isten országának evangéliumát hirdesse (Lk 4,16—22). Amikor a zsinagógákban tanít, ezt a szombati összejövetelek alkalmával teszi, mert az emberek — munkájukat megszakítva — ekkor jöttek össze.

Jézus hű marad a Torah alapvető szelleméhez, de szabadnak mutatja magát a törvénytudók kazuista előírásaival, a munkaszünettel kapcsolatban. Jól ismeri ezeket és időnként érvel is ellenük, bizonyítva saját magatartását (vö. Lk 13,15; 14,5). Amikor kijelenti, hogy a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért (Mk 3,27), akkor a következő rabbinista állításra utal: „A szombat értetek lett és nem ti vagytok a szombatért” (Mekhilita a Kiv 31,13-ra). Alkalmazási módja azonban sértette a törvénytudókat: eltűri, hogy apostolai kalászkokat szedjenek szombaton, a meggyógyítottakat azt mondja, hogy vigye

ágyát, szombaton gyógyít (Mt 12,8; Jn 5,8—13; Mk 3,1—5). Fölforgatja a szokásokat és arra tanít, hogy a törvény lényegét tartsák meg, s ne azt, ami ráragadott a törvényre. Gyógyításai Isten jóakarató munkálkodását jelzik a világban (Mk 3,4; Lk 9,4). Isten csodái által küldőjének tetteit viszi végbe (Jn 9,4). Isten országának beiktatása ebbe a világba új teremtést vezet be. Így minden szombat megünneplése arra hív, hogy reménykedjünk. Az írástudók által kidolgozott kazuisztikának nincs már jelentősége, mert „az Emberfia ura a szombatnak is” (Mk 2,28). A szombat értéke megmarad, mint a teremtő Isten ünneplése, az idő megszentelése, megállás a mindennapi munkában, hogy az ember Isten felé fordulhasson. Ugyanakkor alá van rendelve a szeretet törvényének és az Isten országa meg-
alapításának ez adja meg igazi értelmét. Jézus prédikációja és csodái fölfedik ezt az értelmet a maga teljességében. Szombaton a papok a templomban megszegik a szombati munka tilalmát, mégsem követnek el vele bünt. „Mondom nektek: itt nagyobb dologról van szó, mint a templom” (Mt 12,5). Hogy ezt a szempontot megértsük, követnünk kell Jézust az Atyához való hűségében egészen vérenek tanúságtételéig. Föltámadása bevezeti őt Isten nagy Szombatjába, a hetedik nap pihenésébe, amely Isten népe számára van fönntartva (Zsid 4,9).

Ebből nem az következik, hogy a keresztények a szombatot mint elavult gyakorlatot tekintették. Lukács a közösség bemutatásánál nem említi ugyan a szombatot, hanem a „testvéreket”, akik a zsidó minta szerint járnak el (ApCsel 1,15; 10,23; 11,1 stb.). A római birodalomban élő minden zsidó számára a szombat az állam részéről elfogadott nap volt. Ezért az evangélium első hirdetői is (akik mind zsidók voltak) részt vettek a közös összejöveteleken az imádság helyein, vagy a zsinagógákban, s itt hirdették az örömhírt Isten országáról és Jézus Krisztusról (ApCsel 13,14.42.44; 16,13; 17,2; 18,4). Ezt nem teheték volna, ha nem tisztelik a szombathoz kapcsolódó egyéb gyakorlatokat. Azonban az eszkatologikus reményben sokkal inkább a végső nap nagy Szombatja felé fordultak. Ennek útját a föltámadt Krisztus már megnyitotta, s feléje tarthat minden ember. Eppen e vonatkozásban nyilvánult meg a kereszténység újdonsága: a szombat helyébe az „Úr napja” lépett.

Az „Úr napja”

a) Az Úr húsvétja. — Jézus és apostolai zsidó talajban gyökereztek, ezért érthető, hogy nemzeti hagyományuk naptárát használták. De a hellenista Kelet, Róma és Görögország is rendelkezett saját naptárral, vallási és világi ünnepekkel, munkaszünetekkel. A keresztények új vallási naptárát csak úgy tudjuk megérteni, ha az „Úr húsvétjára”, a „harmadik napon” való feltámadására hivatkozunk.

Jézus zsidó volt, zsidó környezetben élt és hirdette Isten országának az evangéliumát. A szinoptikus evangéliumok és János is bemutatják az okokat, amelyek miatt Jézus mégis szembe került népe vezetőivel. Két lényeges vád volt ellene: a templom elleni beszéd (vö.: Jn 2,19), és hogy „Isten Fianak” mondta magát. Nem lehet ugyan azt mondani, hogy az egész zsidó nép felelős volt az akkori főpap által kimondott ítéletben, de ez mégis sajátosan zsidó dráma volt: a názáreti prófétát elvetették, Izrael Messiását, az Atya által a világba küldött Fiút nem ismerték el övéi (Jn 1,10—11). Átadták Pilátusnak, hogy megszabaduljanak tőle. Pilátus viseli a felelősséget a döntésben, amely Jézust keresztre juttatta. De a kereszt felirata utal ennek a megoldásnak zsidó vonatkozására: a Názáreti Jézus, a zsidók királya.

Jézus kikövetelt halálát jelentéktelen eseménynek tekinthetnénk egy olyan világban, ahol könnyen kiforgatják az igazságot. Ez az esemény azonban nagyon is jelentős Isten ter-
vében. Rá lehet vetíteni sokféle módon az Irsók fényét. Ez a „szenvető Igaz” halála volt, amelyről több zsoltár szól (22; 31,6; 69), a „Szolga” halála, aki a sokaság bűnét hordozza (Iz 52,13—53,12). Jézus szabadon vállalta a halált, hogy így beteljesítse Atyja akaratát (Mk 14,36). Föláldoztatott, hogy kiöntött vére a „szövetség vére”, (Mk 14,24), az új szövetséget megpecsételő vér legyen (Lk 22,20; 1Kor 11,25). Jézus halálának kerete a húsvét, amelynek vacsorája a régi szabadulás emléke. Jézus azonban többé nem eszik abból, amíg be nem teljesedik az Isten országában (Lk 22,16). A Jézus által hirdetett reménység kapcsolatban van saját halálával: János evangéliuma szerint abban az órában hal meg a kereszten, amikor a papok a templomban föláldozzák a húsvéti bárányt (Jn 19,31—37). A kereszt paradox módon Jézus húsvétjává lett, már nem rituálisan megünneplelve, hanem saját testében megélve. Ezért írhatta Szent Pál: „húsvéti báránynkat, Krisztust feláldozták” (1Kor 5,7). Szent Péter első levele is úgy emlékezik meg Krisztusról, mint húsvéti bárányról (1Pt 1,18—20). Jézus húsvétja mégsem csupán halálában áll. Hozzá tartozik föltámadása is, győzelme a halál fölött és belépése Isten dicsőségébe. Így hirdetjük Jézus halálát minden eukarisztikus ünneplés keretében: ez az ünneplés az „Úr

vacsorája", ebben hirdetik „az Úr halálát, amíg el nem jön” dicsősége végső megnyilvánulásában (1Kor 11,20. 26). Az „Úr” lényeges címe a feltámadt Krisztusnak. A Jelenések könyvében ezért áll Jézus mennyei dicsőségében az Atya trónja mellett, mint a „föld királyainak Fejedelme” (1,5), a föláldozott Bárány, akinek kezében van a történelem feletti uralom (5,5—12).⁵

A keresztény liturgia nem más, mint Jézus húsvéti dicsőségének megünneplése. Mivel tárgya „húsvéti”, hogyan őrizheti meg kapcsolatát az alapvető eseménnyel, ha elkülönül a zsidó naptártól, amelyben Jézus megélt saját húsvétját? Úgy, hogy a föltámadt Krisztus, akiről emlékezve a keresztény közösség az „Úr vacsoráját” ünnepli, nem mitológiai lény, mint a pogányok istenei, hanem a Názáreti Jézus, aki „azon az éjszakán, amelyen elárultatott, vette a kenyeret...”

b) A hét első napja. — A zsidó húsvétot tavasz holdtöltekor ünneplik, éjjel, az év első hónapjában Nisan 14. vagy 15-én (Kiv 12,6—11). Szent János szövege szerint Jézus Nisan 14-én délután halt meg (Jn 19,31), ezért kellett sietve eltemetni (Jn 19,38—42; Mk 15,42—47). A húsvét ebben az évben egybe esett szombat napjával (Jn 19,31; Mk 15,42; Lk 24,54—56). Jézus halálával tanítványainak a reménysége összeomlott: az asszonyok, akik követték, csak arra gondoltak, hogy illatszereket vigyenek holttestéhez. — Jézus földi életében többször szembenézett ezzel a halállal, s mindig kijelentette szilárd reménységét, hogy „három nap múlva” feltámad (Mk 8,31; 9,31; 10,34). Mit akart ezzel mondani?

A „harmadik nap” témája ismerős a rabbinista irodalomból. Ozeás 6,2 szövegét: „Két nap múltán életre kelt, harmadnapra föltámaszt bennünket” szimbolikus értelemben magyarázták a föltámadásra. A Midras Rabbah szerint a „harmadik nap” a holtak feltámadásának a napja. A „harmadik nap” tehát nem a „holnapután”, hanem az idők végének a napját, az általános feltámadás napját jelentette. Jézus szavát így lehetett érteni általános értelemben, s nem mint sajátosan vett jövődölést. De a tanítványok hite a szenvedés próbatétele után újra megtalálta vitalitását. Isten feltámasztotta Jézust (ApCsel 2,32) és „látható alakban megmutatta, igaz, nem az egész népnek, hanem csak az Istentől előre kijelölt tanúknak, vagyis nekünk, akik ettünk és ittunk vele halálából való feltámadása után” (ApCsel 10,40).⁶

Minden evangélista kitart az első megjelenés kronológiája mellett: „Szombat elmúltával, a hét első napjának hajnalán...” (Mt 28,1; Mk 16,1—2; Lk 24,1; Jn 20,1). A sirt üresen találták, ami önmagában nem lenne bizonyíték: a zsidók találnak is erre magyarázatot (Mt 28,11—15). De az élő Krisztus megjelenései nagyszámú tanú előtt (1Kor 15,4—8) bizonyosságot adnak a tanúknak egy új kapcsolatról Azzal, akit nyilvános működése idején egészen haláláig ismertek. Érthető tehát, hogy a zsidó „hét első napja” Jézus feltámadásának emlékezete lett, mint ahogy a zsidó szombat emlékeztette Izraelt Isten teremtő működésére és előre jelezte a részesedést az Ő nagy „Pihenésében”. A húsvét ünnepét a hét első napjára helyezték. Minden „első nap” ettől kezdve a liturgia ciklusát alapozza meg azok számára, akik hisznek Jézusban, a Messiasban, az Isten Fiában, aki meghalt és feltámadt, aki az üdvösség közvetítője, és ezáltal az egyház alapítója.⁷

Az Újszövetségben csak kevés szöveget találunk, amely ezt bizonyítja, de ez a kevés is meggyőző.⁸ Szent Pál, amikor az 1Kor 11—14-ben összejöveteleket említ, biztosan a hét első napjáról beszél. Ezen a napon kell összegyűjteni az adományokat, amelyeket az apostol Jeruzsálembé visz majd a judeai testvérek megsegítésére (1Kor 16,2). Az ApCselben az egyetlen gyülekezetről olvasunk Troaszban, amely a „hét első napján” történt (20,7—12). Pál Filippiből érkezik ide „a kovászatlan kenyér napjai” — tehát a keresztény húsvét megünneplése — után (20,6). Végül a Jelenések könyvének látoka „az Úr napján” esik elragadtatásba. A látomás és az összegyűlt közösség vasárnapi ünneplése között kapcsolat van (Jel 1,10).

Mit tettek a hívek az összegyűlt egyházban, amelyet maga Isten hívott egybe a feltámadt Krisztus körül? Egyrészt, amit a zsidók is tettek szombati összejöveteleiken: imádkoztak, Szentírást olvastak, azt magyarázták és elmélkedtek róla, adományokat gyűjtöttek a szegények számára stb. Mégis, van egy különbség: a hét első napja nem volt munkaszünet, nem részesült a világi törvény kiváltságában, nem volt sem a zsidó törvény, sem a különböző naptárak számára szent nap. Ezért a napi munka után magánházakban gyűltek össze este. Az „Úr vacsorája”, vagy a „kenyértörés” egy vacsora (deipnon) volt (vö.: ApCsel 20,7—11). Később az időpontot gyakorlati lehetőségeikre alkalmazták. Bithyniában 110 körül az összejövétel napkelte előtt volt: „Kitűzött napon kora reggel összegyűlnek” — írja az ifjabb Plinius Traianusnak (Epist. X. 96.). Iustinus 150 körül első Apológiájában leírja, hogy az összejövétel azon a napon történik, amelyet a „Nap napjának” neveznek. A heti ünnep értelme tehát világos: „az Úr napja”, amelyet a keresztények ünnepeltek, magába olvasztotta a remény dimenzióit, amely a zsidó szombathoz kapcsolódott, mert Krisztus saját dicsőségében ad részesedést azoknak, akik „várják az

Ő eljövételét". Közösségük az „Úr vacsorájával” egyszersmind ennek a reménynek jele és konkrét záloga volt. A vasárnap (dies dominica) elővételezése volt az „Isten nagy pihenésének”, a „nyolcadik napnak”, amely megkoronázta a zsidó hetet, amint az Újszövetség is megkoronázta az Ószövetséget.

Jegyzetek:

1. P. Grelot, Le jour de Seigneur. Communio VII. (1982) No. 3. 9—18. o. (Nagyobbrészt ennek a gondolatmenetét követtük). — 2. Vö. De Vaux, Le istituzioni dell'Antico testamento. Marietti. 1972. 194. o. — 3. P. Grelot, Homme, qui es-tu? Cahiers Evangile 4. 1973. 29—32. o. — 4. Kovács Károly, Hellenizmus, Róma, zsidóság. Köln—Bécs 1969. 415—416. o. — 5. L'eucharistie dans la Bible. Cahiers Evangile. Cerf 1981. — 6. E. Charpentier, Christ est ressuscité! Cahiers Evangile Cerf. 1973. 26. o. — P. Grelot, La résurrection du Christ et l'exégèse moderne. Cerf 1969. 41—42. o. — 7. J. Kremer, Das älteste Zeugnis von der Auferstehung Christi. Leipzig 1967. — 8. A. Wikenhauser, Atti degli Apostoli. Brescia. 300. o. — L'Apocalisse di Giovanni. Brescia 1960. 50. o.

Gyürki László

Az evangélium kiemel minket a dolgok tárgyi kényszeréből és az élet kényszerének hordozóivá tesz, olyanokká, akik tudnak is valamit változtatni rajta. Az evangélium nem ígér nagy eredményeket, olyanokat, amiket elvárunk. Erőt ad azonban arra, hogy amikor nem is látunk eredményt, tartsunk ki a változásokban.

Helmut Gollwitzer

Egyik legsürgetőbb feladatunk, hogy megtanuljunk: az egyház nem a polgári kereszténységen áll vagy bukik. — Jézus Krisztus megígérte egyháza közösségének, hogy a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. De vajon mi valóban ebbe az egyházba tartozunk-e, vagy pedig beteljesedik-e rajtunk Luther ismert mondása, hogy ti. az evangélium csupán átfutó eső számunkra? — ez a mi nyomasztó kérdésünk.

Walter Kreck

Én mindennek előtt a reményt a bázisközösségekben látom. Ha az Újszövetségben ez áll: „A pokol kapui sem vesznek erőt rajta” — akkor ez azt a hitet és reményt jelenti, hogy — mindannak ellenére, amit az intézmény tesz — mindig lesznek emberek, akik a bázisról jönnek, és, akik az evangélium örömhírének fátklyáját újra meg újra felemelik. Az egyház jövőjét Afrikában és Latin-Amerikában látom, vagyis a Harmadik világban és nem Európában.

Edward Schillebeeckx

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

ÉLHETUNK-E UNNEPLÉS NÉLKÜL?

Néhány éve fiatalok kis csoportjával beszélgettem arról, hogy mit jelent számukra az ünnep. Volt, aki beismerte, hogy a vasárnapok semmit, hisz pontosan úgy tanul, mint más napokon, és mivel hétközben is részt vesz a szentmisén, így még ez sem mond sok újat neki. Volt, aki a karácsonyhoz kötötte az ünnep fogalmát és családi szokásaikról beszélt, de bevallotta, hogy a húsvétot már nem tudja így átélni, a pünkösdünnepelés sem érinti meg szívét, a vasárnapokra pedig fel sem figyel igazában. Börtönt viselt paptársunk megjegyzése volt, „tudod a legnehezebbek a vasárnapok és az ünnepek voltak, nem volt munkánk és nem tudtunk mit kezdeni az időnkkel.” Azt hiszem, ha komoly közvéleménykutatást végeznénk a keresztyén közösségekben és a megkereszteltek között, szomorú visszajelzéseket kapnánk. Társadalmilag is száz és száz ajánlattal és tervvel — olykor kedvezményes utazással állnak elő —, hogy a „szabad időt” megfelelő módon töltsék el az emberek. Pedig már Demokritosz Kr. előtt kb. 400 évvel megírta: „Élet ünnepek nélkül: hosszú út vendégfogadók nélkül.” (Diels, 68 B 230.) *Mi is az ünnep?* A Magyar Értelmező Szótár szerint: „Nagyobb közösségekben: jelentős esemény, személy emlékének, valamely eszme tiszteletének szentelt nap. — Szűkebb közösség, család, személy számára jelentős esemény napja, évfordulója.” És ugyanitt olvashatjuk az „ünnepel'-ről: „Ünnepet szokásos módon megtart. — Valamivel, valakivel kapcsolatban örömet, tetszését, lelkesedését fejezi ki.”

Miről is van tehát szó? Megvanak a hétköznapjaink. Minden egyforma, megszokott. Ebből szeretnék kiemelkedni. Kicsit felhagyni a megszokottal, a „muzájjal” és szabadon, időt nem sajnálva, anyagiakat nem tekintve, örülni valaminek. Van ma erre igénye az embereknek? — Lakodalom. Két fiatal ráatalál egymásra, örök szövetséget köt egymással. Meg szeretnék osztani örömeiket. A vendéglői baráti együttléttől, a sok száz vendéget számláló tanya-udvari sátorig, a szívből jövő egy-két baráti szótól a több évszázados rigmusig minden azt hirdeti, hogy itt nem hétköznapi esemény történik. Nem számít, mibe kerül az ajándék, és nem számít, hogy mibe kerül a vendéglátás. Önmagukat egymásnak egészen odaadó szeretet gyulladt a két fiatal szívében és adakozó szeretettel lehet csak együttlenni velük. Az öröm túlszordul a két ifjú szívében, ebben az örömben való részesedés és ennek felfokozása lehet csak megfelelő kerete ennek az ünnepnek. — Vagy keressek egy kevésbé meghívásra épült? A táncdalfesztiválok, koncertek önfeléd községe. Ki akar kapcsolódni minden hétköznapiából és átadni magát a ritmusnak, hangulatnak, idegzetet felkorbácsoló „szent örületnek”. Akarunk tehát ünnepelni, de azt valóban szabadon akarjuk, lehetőleg kötetlenül, átérezve, átélve mindazt, amit az ünnep jelent. Kapni és adni egyszerre.

Kereszténységünk egyik jellegzetessége a *viszsaemlékezés*. A kinyilatkoztató Isten fényt és kegyelmet nyújt, meg akarja velünk osztani — amennyit fel tudunk fogni értelmünkkel és nyitott szívünkkel — isteni örömet. „Az egyház, mint jóságos és szerető édesanya, feladatának tartja, hogy isteni Völegényének üdvösséget szerző művét az év folyamán meghatározott napokra szétosztva szent megemlékezéssel megünnepelje... Így tárja elénk az év forgásával Krisztus egész misztériumát a megtestesüléstől és a születéstől kezdve a mennybemenetelig és Pünkösdötől egészen az Úr újraeljövételének reménykedő boldog várásáig. Amikor a megváltás misztériumait így megünnepeli, kitarja a hívők számára Ura érdemeinek és isteni erejének gazdagságát. Mégpedig úgy, hogy ezeket a misztériumokat minden időben bizonyos módon jelenlévő valósággá teszi és mindazokat, akik bekapcsolódnak, az üdvösség kegyelmével betölti” (Constitutio De Sacra Liturgia 102. pont 64. old.). — Péter beszéde az első Pünkösdkor már ilyen visszaemlékezés. Szóba jön Isten ígérete, és ennek beteljesülése. Előtérbe kerül Jézus Krisztus élete, halála, feltámadása. Isten nagyszerű ajándékai, amit először tudomásul kell venni — hinni kell —, és így elfogadva *örülni*.

A keresztény közösség első számú öröme, ünnepe, emlékezési eseménye Jézus Krisztus. Csodálatos pedagógiával állítja őt élénk évről évre az Egyház ünnepeiben, a liturgikus év lüktetésében. Ehhez kapcsolódnak az eszményi emberek, a megdicsőült szentek: akik hittek és hitük szerint élve bemutatták, mit jelent Istenhez tartozni. De ide kapcsolódnak a mi kis ünnepeink is, a keresztelés, az elsőáldozás, a házasságkötés, a bérmlás, amikor egy-egy ember, egy-egy család, a keresztény kis közösség, az egyházközség életében jut el a Krisztussal való találkozás örömére, vagy emlékezik e találkozás évfordulóján a közösség együttörülésével a nagy napra. Mások egy nép emlékezik vissza nagyjainak Isten szeretetére, és üli meg évfordulóit, vagy gondol vissza Krisztushoz térsérére, és ehhez az eseményhez illően hűségígérteit újítja meg. Vajon ezek az alkalmak ma ünneplések-e a keresztény közösség életében? Ha a karácsonyi és nagyszombat esti templomi zsúfoltságra gondolunk, igennel kellene felelnünk. Ha tartalmára figyelünk, átélésére és a hívek tevőleges bekapcsolódására, már szerényebben kell nyilatkoznunk. S ha az egyház által megkívánt minden vasárnapi „ünneplésre” vagy különösen a naponkénti szentmisén történő ünneplésre gondolunk, válaszuk mindinkább a nem. Hol van tehát a hiba és *hogyan tehető ünneppé újra* minden ünnepi megemlékezés a keresztények életében?

1. A megfelelő tanítás és hitelmény a legfontosabbak egyike: biztosítása a keresztények között. Amíg nem hat a szívünkig Krisztus élete és életműve, amíg nem élő számunkra egy-egy ünnep, egy-egy szentség-kiszolgáltatás, egy-egy szent alakja, nincs mire emlékeznünk, s így nincs miért ünnepeznünk. Ezért igen fontos:

— 1. a hit igazságainak biblikus és liturgikus megismertetése híveinkkel, mind gyermekkorban, mind a fiatalok életében, mind pedig felnőtt híveink körében. Ehhez alapot adhat a hitoktatás. Nem maradhat el a gyerekek szembesítése a hit igazságaival, nem lehet félvállról kezelni az ifjakkal történő dialógus hitet ébresztő lehetőségeit, és nem maradhat el az opportunum-impertunum igehirdetés felnőtt katekéziseken, bibliakörökben. Amíg nincs mire emlékeznünk, amíg a hit igazsagai, a kinyilatkoztatott Istennek irántunk megnyilvánult szeretete nem ismert, nem is igényelhetjük a róluk való ünnepi megemlékezést. Ebből fakadhat majd, és

— 2. igen lényeges a családok életében az együttélés a liturgikus évvel és mind a nagyobb, mind a szűkebb egyház, az egyházközség eseményeinek, ezek évfordulóinak otthoni megünneplése. Tulajdonképpen a család szerepe ennél is előbb kezdődik. Erre hívja fel a figyelmünket a gyermekmiskis direktoriumának 9. pontja: „Mindazok, akikre gyerekek oktatása tartozik... arra törekedjenek... hogy koruk és személyes fejlettségük mértéke szerint észrevegyék azokat az emberi értékeket is, melyek az eukarisztia ünneplésében jelennek. Ilyenek a közös cselekmény, a köszöntés, a kellő készség a figyelmes hallgatásra, valamint a bocsánatkérésre, és a megbocsátásra, a hála kifejezésére, a jelképes cselekvések, a baráti vendégség, az ünnepi találkozó élménye. Az eukarisztikus katekézisi feladata lesz az ilyen emberi értékeket kinevelni úgy, hogy a gyerekek koruknak, lélektani és társadalmi adottságaiknak megfelelően fokozatosan megnyílnak lelkük a keresztény értékek felfogására és Krisztus titkának ünneplésére.” — A család ünnepe: születésnap, névnap, házassági évforduló, az ezekre történő emlékezés és egymás szerető, megbecsülő értékelése, ajándékozó öröm nyújtás és az örömben való részt vevés komoly alap a többi ünnep megüléséhez is.

— 3. Az igazi ünnepléshez elengedhetetlen a készülődés, a tevékeny várakozás. Egy-két példa: *Karácsonyra készülünk*. Az első emlékeztető erre a templomban és az otthonokban készített adventi koszorú. Ez már figyelmeztető, felhívó jel az ünnepre. És ha a gyertyagyújtások megfelelő öszvétségi idézetekkel és heti feladatokkal is munkára serkentjük az ünnepre készülődőket, ezáltal komoly átélésre is segítjük őket. (Pl.: első héten a bűnbánat, másodikon az imaélet, a harmadikon a türelem, majd befejezésül a felebaráti szeretettel bizonyított Isten-szeretet elmélyítése a cél. Ezek lehetnek a heti ige-liturgiának témái is.) — Sokat segíthet a triduum: Egy máshonnan jött lelkipásztor új megfogalmazású üzenetátadása, felrészíthet, lelkesíthet. — A hittanosokkal egy külön órán előre átéljük, mit várnak, mire készülnek, mit jelent számukra, hogy az Isten Fia emberré lett. Ez minden korosztály, minden korcsoport számára minden évben újat és mind többet jelenthet. Ugyancsak velük készíttetjük el a „kisinget” vagy a „jászolba hordott szalmát”, amivel a közösség előtt bizonyítják készülletüket és egyben Isten iránti szeretetüket is. — Aztán a megbeszélés a karácsonyi ajándékok ügyében: ne maradjanak ki, sem Jézus, sem a szülők, sem a nagyszülők, sem barátai. Milyen fontos megértetni velük, hogy nem az anyagi érték a lényeg, hanem a belefektetett szeretet és figyelmesség. — A szülőkkel is kell megbeszélést tartanunk: mit szeretnénk elérni gyermekeinkkel, és ők hogyan tudnak példával és figyelmeztető szóval nevelni! Hogyan kell a Szeretet evlilági megjelenésére emlékezve hitvesi szeretetükben is megújulniok, idős rokonaikra gondolniok stb. — Idős és beteg híveinket az egyházközségi emberekkel meglátogatgatjuk, apró kis ajándékkal figyelmüket

az ünnepre felhívjuk, a közösség szeretetéről biztosítjuk őket is. (Szégyene az egyházköz-
ségnek, ha a Szent Antal perselyben marad valami az ünnepek után!) E látogatásokon
kell összeírni az otthonukban áldozni akarókat is, hogy ezzel a bekapcsolódással ünne-
peljék ők is a mi nagy örömünket: „Emmánuel, — Velünk az Isten!” De el kell látogat-
nunk a szociális otthonokba, esetleg kórházakba is, hogy elvigyük számukra is az euka-
risztiát és az Igét. — Igen nagy lehetőség a karácsonyi misztériumjáték. Hány gyermek
szövegtenulása hívja fel az ünnepi készülődésre az otthoniakat. És hány gyermek éli át a
szövegeken, próbákon és a Jézusért meg a hívek közösségéért hozott áldozatokon keresztül
az ünnep lényegét. — Ha lehetséges egy-két betlehemes csoportot is indítsunk, akik a
családi otthonokba viszik el az örömhírt. — A templomi betlehemépítés nemcsak egy
művész feladata, hanem kicsik-nagyok közös munkája. — Ha ezzel a ráhangolódással,
munkával, beszédek és misztériumjáték-szövegek átélésével, életünk megújításával fel-
készültünk az ünnepre, akkor nemcsak sütés-főzés és ajándék, hanem Jézus-várás és Vele
találkozás lehetősége lesz életünkben.

És a *szent gyevennap*? Mikor lesz alkalmas arra, hogy megrendült lélekkel várják a
szent három nap eseményeit? Ha sikerül lépésről lépésre elmélyíteni a megváltás titkát,
ha el tudjuk érni azt, hogy a bűnt Isten szemével nézzék, és a megtérést, Isten nagyszerű
ajándékát megkínánják... ha kicsiknél, nagyoknál a keresztúti ájtatosságunk a hívek
közös imája és „elmélkedése”... ha a nagybőjti triduum a kiengesztelődés szolgálatában
áll, ha egyházközségi embereink újra nekiindulnak a Keresztrefeszítettet ábrázoló szent-
képpel és a húsvéti megtérésre és áldozásra felhívják az öregek és betegek figyelmét és
az áldozni kívánókat összeírják... ha a passió megrázó szövegét már heteken keresztül
próbálja az énekhar és olvasva előadni megtanulja a gyerekek csoportja az ő miséjükre
és a próbák közben mindazt, ami megérthető, ami emberi benne, átéli. Ha lábmossással
és közös áldozással ünnepeljük a nagycsütörtök estét... ha előre jelentkezőket szervezünk
a szentsíri imádkozáshoz és ott ők vezetik a *jelenlevők imáit... ha lelkiileg feltámadott
és a keresztségi fogadalmat valóban megújító, „lélekben élő” közösség vesz részt a fel-
támadáson, nem csak a körmeneten... ha...

Mennyire ünnep és ünneplés lehet egy egyházközségi életében a *keresztelő* a közösség
jelenlétében, a hívek közössége hitének és felelősségének tudatosítása, sőt saját keresz-
ségünk emlékezetbe idézése nyomán. Az ilyen keresztelés szinte hónapról hónapra köve-
telményként léphetne elő a tanúságtevő hitvalló életre, s így a közösség építője, fenn-
tartója és továbbfejlesztője lehetne. — Nagyszerű dolog a *házassági évtorodulót tartók* (5—
10—15—20—25...) meghívása a közös jubileumi ünnepi misére, közös áldozásra, hitvesi
hűségígretük megújítására és — ahol mód van rá — közös vacsorára is. Hány új ismeret-
ség, egymás hitéből való gazdagodás, gyenge hitvesi kapcsolatnak megerősödése szár-
mazhat ezekből a találkozásokból.

Az egyházközségi ünnepévé lehet tenni az *elsőáldozást*. Az oktatási idő folyamán bízunk
rá egy-egy gyermeket egy-egy imádkozó hívőre, egy-egy rokonra (nagyamama...), hogy
imával kísérje a jelölt felkészülését. Hogy várja azt a napot, amikor az elsőáldozásnál
megjelenik az „ő védenca”. És hányszor kell megbeszélést tartani a szülőkkel, ében tartva
bennük a készülődést, buzdítva őket a közös munkára, irányítva őket a feladatokban, és
segítve a példaadásban. Amikor az ezeréves keresztény magyarságot ünnepeltük, talán
épp ez a munkás várakozás hiányzott: a hangulat felszítása, a dolog nagyszerűségének
elegendő és munkára serkentő megismertetése, a tennivalók kijelölése. Ezt ismerték fel
a lengyelországi katolikusok, ahol mintegy hét éven keresztül folyt az előkészítés, a hit-
igazságok átisméltése az összes templomban, megszabott tematika és kézbe adott anyag
által. Tudták, hogy csak a felfrissített hit és a megélt, újra értéként kezelt Örömhír adhat
ünnepléshez hangulatot, segíthet igazán ünnepelni. — *Jegyesoktatások és bérmlási ké-
születek, jegyes kurzusok és keresztelés előtti beszélgetések, búcsút előkészítő triduumok
és betegek miséje előtti felkészítések* ébreszthetik a vágyat és a végzett munkák gyümöl-
cesként alkalmassá tett lelkek fogadhatják be az Istenlőt felkínált kegyelmet. De ha mind-
ezt csak lyukas zsákba fogadjuk, vagy zsákokat sem viszünk magunkkal, akkor félmaroknyit
merítünk csupán a végtelen lehetőségekből. Tehát az *ünnep előkészítéséhez* kell: tanítás,
átélés, családi közös megélés, munkás várakozás, tevékeny vágyakozás, aktív felkészülés.
Mindig alkalmazkodnunk kell az ünnep tartalmához, mindig ki kell nyitnunk lelkünket a
felkínált és befogadható kegyelmeknek.

II. *Hogyan érhető ez el?* Két teljesen különböző, de alapvető feltételt látok szükségesnek.
Az egyik a *pap személyével*, lelkiiségével kapcsolatos, a másik a *külső segítők* megkere-
sésén, és azok önzetlen munkálkodásán múlik.

— 1. Az első a *pap lelkiisége*. Ha nem ismeri kellőképpen a hitigazságokat, ha nem éli
át az örömhírt, ha nem képes róla lelkesen beszélni és nem képes mások életébe ezeket
kellően fontos helyre tenni, — nem lesz ünnepe és nem segít másokat ünneplésre. Ha

ő maga nem forró, másokat nem tud még langyossá sem melegíteni. Kihűlt kályha, vagy meggyártott, de soha fel nem melegített kazán, nem sugározza a meleget sehova sem. Papnövendékeimnek szoktam mondani: ha valakinek 3—4 beszédét meghallgatom, megmondom, elmélkedik-e rendszeresen. Ezt a hívek is megérik jó és rossz értelemben egyaránt. Megnyilatkozásaink, nem ideológiai ismertetések, nem nemes gondolatok átadása csupán, hanem személyes tanúságtételünk! Tanúskodni pedig csak az tud és csak arról, ami az agyrendszerén túl, érzelmvilágát, tetteit is áthatja. Ha az ünnepi készület számomra nem jelent mást, csak nagyon sok munkát, és maga az ünnep sem mozdítja meg szívemet, ha nem élem át és nem akarom, a benső feszítő erők kényszerével („Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!”) mások számára is örömmé tenni, átadni — nem fogom még annyi szaladgálás után sem ünnepre segíteni a híveket. A liturgikus év egy-egy állomása kell, hogy emlékezés, öröme gerjesztő, egyszóval ünnep legyen! Ezt pedig soha el nem érem, ha nem magával az Úrral beszélem át, hosszasan, lelkesen, életemet formálóan. Minden erőlködésünk, szaladgálásunk eredménytelenné válik, legalábbis hosszú távon, ha nics mögötte lelki veret, igazi örvendező tartalom! Az egyháznak nincs egyetlen igazi apostola sem, aki ne lett volna mélyen imádságos ember. Nincs egyetlen igazi eredményt elért pap, aki ne lett volna imádkozó, elmélkedő ember! A csendben, az eukarisztia közelében érik be az emberi szívben ünneppé, átadható örömhírré az Ige! „Holnap sok dolgozó lesz, tehát ma sokat imádkozom!” — ez lehet csak a jelszónk. Aki ezt elmulasztja, csak beszél, de nem a szíve tanúságtételét nyújtja. Ha a belső csend, az elmélyedés belső tartalmat is nyújt, a megnyilatkozás szinte magától jön. Nem mindegy pl., hogy a *szentmise elején* mivel indítom az összegyűlt híveket. Legyen csak pár szó, de mögötte ott van az ünnepnek „Örömhíre”. Csak egy vagy két mondat, mégis a bennem levő „forrósággal” át tudom melegíteni a többieket. — Ha *keresztelésnek* még oly csodálatos liturgikus szövege mellé nincs egy-két, saját hitemről tanúságot tevő mondatom, ha az *esküvőkön* nem jellem néhány szóval, hogy magam is örülök a jegyesek közös életúton való elindulásának, — ha a *temetések* megrázó perceiben nincs egy-két emberi szavam és túlvilági hitemet megvalló kijelentésem, magam sem ünnepelek és nem segítem ünneplésre a körülállókat. Jaj annak a liturgikus vagy névnapos közösségnek, vagy közösség vezetőjének, akire Jézus rászólhatna: „Barátom, hogy jöttél ide menyegzős ruha nélkül.” Ezt a ruhát meg kell szőni és meg kell varrni és fel kell öltetni az elmélyedő imádkozással még az ünnep előtt! — 2. A „hogyan érhető el”-nek a másik része: a *munkatársak*, a *közösség szerepe*. Furcsa születésnapom vagy névnapom lenne, ha egyedül magam emlékeznék meg róla. Magam vennék magamnak ajándékot, magam köszönteném fel saját magamat, se társ, se levél, semmi más, csak magam. Az ünnepléshez „többen” kellenek. 304. febr. 12-én 49, név szerint is ismert keresztény állt a bíró előtt. Bevádolták őket, hogy a császár tilalma ellenére összegyűltek vasárnapi istentiszteletre. Válaszuk így hangzott: „A keresztény nem lehet meg az Úr ünnepe nélkül; az Úr ünnepét pedig nem lehet nélkülünk megülni.” Ez a felelet életükbe került.

Az ünnepléshez a közösségben a pap mellett munkatársak is kellenek. Hiába mondja el bevezető gondolatait, ha utána nem az ünnepnek megfelelő bevezető ének következik. — Mezőhegyesen működtem, amikor megjelent nyomtatásban a magyar mise ordináriuma Kodály feldolgozásában. Pár nap alatt megtanulta játszani a kántornó, és két hét alatt tudta az énekkarnak ugyan nem mondható, csak 5—6 főből álló énekes közösség is, vezetésükkel pedig alig egy hónap leforgása alatt zengette az egész templom. Lehet-e szebben ünnepelni, mint ezzel a közös énekekkel?! Vagy mit jelent a virágzó munkája? Mit jelent a templomi ruhákat mosó, javító, újat vásárló hívők áldozata? Mit jelent egy templomot tisztán tartó kis gárda munkája? Mit jelent a szépen ministrálók kis közössége? Mit jelent a hívek közül a leckét felolvasó világi hívők működése? Mit jelent a templom kifestése, vagy egy új kép beszerzése? — Végtelenségig lehetne folytatni, csak lelkes találékonyság kell hozzá! Azt jelenti, hogy a „forró kályha” lassan átadja a maga melegét, és bárki jön is be, nem hideg közönségre talál, hanem őt is befogadó, Istenért lelkesedő, hívő, emlékező, ünnepelő közösségre! Mert mindez, amit itt felsoroltam és amivel még kibővíteni lehetne, nem maradhat meg sokáig, ha nem a belső lelkiesség, ha nem az Isten iránti szeretet és a közösségért lelkesedő tenniakarás hajtja. Végső soron tehát az *ünneplés a keresztény közösségben nem más, mint az Isten és felebarát szeretetének magas fokú gyakorlása.*

Élet ünnepnapok nélkül olyan, mint a modern autópálya parkolók nélkül. Hatalmas sebességgel rohannak az emberek, egymást megelőzve, amíg csak a fáradtság le nem sodorja őket az útról és össze nem zúzzák magukat, esetleg másokat is. Kellene a kis parkolók, ahol még lehet állni, egy-egy percre megnézni, minden rendben van-e. (Talán ezek a naponkénti szentmisék.) Meg lehet állni a vízzel, üdítővel ellátott parkolókból, hogy felfrissüljön az ember, (Talán ilyenek a vasárnapi szentmisék.) Meg lehet állni a

benzinkutas, éttermes, moteles, sőt olykor nagy áruházak parkoló helyeken is. Itt pihenhetünk, üzemanyagot, ételt, és minden szükségeset megszerezhetünk (ezek a liturgikus év nagy ünnepei és a családi otthonok „saját” ünnepei.) Ha egy-egy parkoló mellett elrohan az ember, ez még nem jelent tönkremenést. De aki azt hiszi, hogy a nagy úton célba ér üzemanyag és megpihenés nélkül, az becsapja önmagát és tönkreteszi a körülötte élő „e világban utazókat”. Meg kell tanulnunk ünnepelni, hogy élni tudjunk, meg kell tanulnunk ünnepelni, hogy Istent és embert egyaránt szeretni tudjunk! Meg kell tanulnunk ünnepelni, hogy ne legyünk magányosak, hogy ne keljen családottan értelmetlenül vált életet élnünk, vagy mint annyian, elkeseredésünkben eldobni azt magunktól.

Gyulay Endre

A VASÁRNPAP UNNEPLÉSÉNEK MAI PROBLÉMÁI

A vasárnap problémái

Korábbi idők vallásosságában bevett társadalmi gyakorlatként — kellő számú pap és segédlet mellett —, magától értetődő volt a vasárnap hosszú időn át megszokott ünneplése. Ma viszont egyre több szó esik a vasárnap jelentőségének eltörpüléséről, elszíntelenedéséről, mind a megannyi kötöttséget hordozó hívő ember, mind pedig a megszokasodott terhekkel birkózó lelkipásztorkodó papság részéről.

Akkor, amikor népszerűsítő tanulmányokban kell felvetni a templombajárás vasárnapi gyakorlatának kérdését, amikor már nálunk is sok helyen a faluról falura autózó pap alig tud 40—45 percig együtt „ünnepelni” az ottlevő közösséggel, mert a harmadik, vagy éppen negyedik miséjét mondja aznap (nem is beszélve, ha gyónók is várnak rá), vagy amikor városi nagy templomokban 5—6 misét is tartanak vasárnaponként, de a padokban szerteszét ülőkből gyakran az első sort is alig lehetne megtölteni —, akkor valójában a vasárnap ünneplésének problémájáról van szó. Sokaknak kell szembenézniük a vasárnapi munka, vagy a különféle elfoglaltság gondjával, melyek akadályozzák a megfelelő ünneplést, sőt lelkiismereti krízist is okoznak.

Ugyanígy állandó problémája az igehirdető lelkipásztornak a vasárnapi misén részt vevők vegyes összetétele: a diákmisén leginkább a háttérben álló szülők figyelnek, a felnőttek miséjén pedig „unatkozni” a gyerekek; más elvárásokkal jönnek ünnepelni a középkorúak, mint az olykor alig halló idősek, vagy a fiatalok. Még az azonos korúak között is óriási különbség: van, aki gyermekkorából több vallási ismeretet hordoz, és érti a szentmise szimbólum-rendszerét, azonosul a liturgikus idő, a változó ünnepek tartalmával; ám az egyre növekvő többség hiányos előkészületek miatt értetlenül áll szemben mindazzal, amit az egyház jelenít meg számára. Következmény: a vasárnapi mise előbb nyüggé válik, majd igen sokan elmaradnak, mert mindenkit a neki szóló tanítással ellátni, vagy legalább megközelíteni alig lehet.

A vasárnapot egyébként még a gyakorló keresztény is eltérő módon ünnepli, akár egy-azon családon belül. Igaz, a későbbi felkelés az egyre hosszabb időn keresztül élvezett televízió, a természetjárás, a látogatás még összeférne az éppen csak kurta időre szűkített „mísehallgatással”, de a nyaralóépítés, autószerelés, másodállások, nagytakarítás, heti mosás és a véget nem érő szórakozás a fennmaradó szabad időt is értelmetlenné, keserűvé teszi.

Az Úr napjának öröme

A problémák listáját ugyan még korántsem merítettük ki, de azok felsorolásából megoldás nem születik. A „szombat van az emberért” jézusi mondás szellemében néhány alapvető szempont megfontolása segíthet, hogy gyakorlatunkon igazítsunk.

A harmadik parancsot ma is érvényben van: *Az Úr napját szenteld meg!* A hét többi napján az embert munkanapjainak gondja köti le, vasárnap — még ha szokott emberi dolgainkkal is törődünk — az Úr napja. A szekularizált világ bármely felkinált időtöltési, szórakozási lehetősége mellett a keresztény ember nem feledkezhet el a természet diktálta munka—pihenés időritmusáról, amely végső soron nem emberi találmány, hanem Isten szándéka (Ter 2,2). Ez a nap „első” a többi között, programjában és lefolyásában *különbözik* a hét többi napjától — minden előírás és parancs nélkül is. E napnak van valami sajátos mondanivalója annak, aki nem pusztán csak az anyag-munka kategóriáiban gondolkodik. A vasárnap sáva-borsa a Jézussal való ünneplés öröme.

De hol a „vasárnap öröme”, amelyet elsősorban a papnak kell átélnie, hogy azt megoszthassa a keresztény közösséggel? A papság arcáról nem az elmúlt hét fáradtságának,

hanem az új hét derűs reményének kellene visszatükröződnie. Az Úr napja nem egy „megkeresztelt szombat”, rituális előírásokkal, szabályokkal, hanem az egyház örömeinek egyik kifejezési módja, telve keresztény értékekkel.

A vallásos zsidóság ma is, mint régen megvallja: „Nem értem, hogyan lehet szombat nélkül élni. Számomra ez a nap az, amikor újra rátalálok magamra, a nap, mely értelmet ad a többinek... Az idő viharos tengerén vannak nyugalmi szigetek, ahová az ember mint egy kikötőbe behajózik, hogy méltóságára rátaláljon. Ez a sziget a hetedik nap, a szombat, a dolgoktól való elszakadás napja, a gépektől és a teendőktől; a nap, amikor lelkünknek szentelhetjük magunkat” (A. J. Heschel: *The Meaning for Modern Man*, New York, 1951. 29.).

Ha már az Őszövetség szombatja ekkora érték, mennyivel nagyobb az Úr napjának igazi öröme, amelyet Jézus is megad, amikor tanítványai éhségét kalászzal engedi csillapítani, vagy amikor a béna kezű és vízkóros embert felszabadítja betegsége kínjaiból. Ez az öröm több mint a törvény megtartása. S ez vonatkozik minden időre: az ünnep vallási előírásainak teljesítésén túl ma is erre az öröme kell eljutnunk. Jézus úgy éli meg, állítja elénk ezt az örömet, hogy többre tartja az ember életét, mint a törvény formális megtartását. A vasárnapnak ez az öröme kell, hogy megnyilvánuljon az imádságban, az Úrral való együttlétben, a pihenésben, a testvéri közösségben. Az ilyenfajta ünneplés soha nem válik szórakozásba való meneküléssé, vagy olyan „semmisséggé”, amelyről egykönnyen lemondunk. Az Úr napjának igazi öröme mellett eltörpülnek a még ma is legfontosabbnak vélt lelkipásztori szempontok: adjunk a híveknek még több misehallgatási alkalmat..., el ne töröljünk egyet se az eddigi miserendből...; hátha majd többen jönnek... stb. Az öröm megtalálja kifejeződését akkor is, ha a vasárnapot másokért végzett munkában kell eltölteni.

A vasárnap öröme csakis azoké, akik erre előkészülnek. Ebbe nem lehet „belecsöppenni” egy éppen folyó misén való jelenléttel. Ebben az örömben szerepe és helye van a család tervszerű együttlétének, közös programoknak, játéknak, pihenésnek és mindennek, amire hétköznap nincs lehetőség, meg idő. Igaz, szükséges az is, hogy újra megtanuljunk együtt élni, együtt pihenni, együtt örülni.

Az Úr napjának öröme természetesen azért a legnagyobb örömünk, mert Krisztus föltámadására emlékeztet. Arra, hogy létünk Krisztus föltámadásában osztozó élet, megváltó élet, azaz öröme rendelt élet. Azért is különbözik a vasárnap a többi naptól, mert ráirányítja a figyelmet a keresztény nép alapvető küldetésére: bátorít és szabaddá tesz az „új ég és új föld” felé.

A vasárnap Isten igéjének meghirdetése

A keresztény ünnep arra mutat rá, hogy amit kedvelünk, amit szeretünk, azt mind ajándékkul kaptuk. Arra tanít, hogy észrevegyük: az emberi lét alapjában véve jó (B. Häring). A hétköznapok zaja, ránk nehezedő terhei olykor mintha arról győznének meg, hogy a lét kilátástalanul rossz, elhibázott, terhes. Isten igéjének vasárnaponként történő hirdetése a megváltott ember alapvető lét-egyensúlyának fenntartására is szolgál. Ha nem hallom meg és nem „fogyasztom” Isten üzenetét, akkor más hírek formálnak, nem egyszer rombolnak, sőt egyensúlyvesztést is okozhatnak.

Isten igéjének mai, korszerű és hiteles hirdetése komoly lelkipásztori kérdést vet fel. A „*Dei Verbum*” konstitúció, VI. Pál „*Evangelii Nuntiandi*” és II. János Pál „*Catechesi Tradendae*” szövegei mind olyan igehirdetésre ösztönöznek, amelyben az „Úr szava megfutja pályáját és beteljesíti dicsőségét” (2Tesz 3,1), azaz a kinyilatkoztatás teljességére épül, s mint az egyházra bízott kincs, elér a szívekhez. Isten igéjének vasárnap meghirdetését lelkipásztori tervnek kell előkészítenie (pl. egy adott évciklus evangéliumai, vagy szentlecke-programjának áttanulmányozása, vezérfonal készítése, amin lépésről lépésre lehet haladni; diákmissék egyes prédikációs terve stb.). Az igehirdetés nem lehet csak alkalmoszerű — persze mindig adódik aktualitás, ami beleilleszhető egy már kész tervbe. Az igehirdető felelőssége: készülnie kell a prédikációra, és a kinyilatkoztatott igazságot összefüggésbe kell hoznia a konkrét élettel. Az emmasai történet minden igehirdetés mintája: „fölmegelítve a szíveket” visszaállít (reintegrál) a keresztény közösségbe, ahol missziós küldetésünk van (vö. Lk 24,33—35).

„Csak szólj egy szót...” — mondja a római százados Jézusnak, amikor szolgálja betegnek feküdt (vö. Mt 8,5—13). Ilyen intenzív módon várják a betegek, nyomorékok, öregek, ágyhoz kötöttek az isteni ige vasárnap kegyelme. Vajon mit tesz a plébánia, a lelkipásztor, hogy a vasárnap számukra is, értük is ünnep legyen? Van-e, aki a hívek közül elmegy legáltalább a napi evangéliumot fölolvadni, ha már áldozni nem is tudnak minden héten? — Olykor egy-két szó is elég, hogy vigaszt, szenvedésük értelmét kapják meg abból az örömhírből, amit az egészségesek a templomban nem egyszer kevésbé értékelnek.

A vasárnap különösen alkalmas lehet arra, hogy a meghirdetett ígét elmélyítsék, gazdagon kiaknázzák otthon, a *családban*. A fiatalok — bár nyitottak a Szentírás igazságaira, mégis akárhányszor képtelenek hallani, olvasni, érteni belőle. Az ószövetségi történetek és az evangéliumi események jelentőségére leghatékonyabban a családapa és az édesanya tudna rámutatni a családi asztal kötetlen beszélgetésében. Ez a gyakorlat az isteni Szó tekintélyét feltétlenül növelné a gyermekek lelkében.

Eukarisztikus vasárnap

A keresztény vasárnap csúcspontja az eukarisztia ünneplése. Isten ígéjének meghallgatása, a közös imádság, az egyéni áhítat Krisztus áldozatában nyeri el teljes értelmét, beteljesedését. A hétköznapok gyengeségeiből, betegségéből, bűneiből a vasárnapi eukarisztia tiszta kenyere formál új, megváltott, örvendező, hálaadó népet. A „kereszt botránynak” titka, mint a Krisztustól kapott megváltásunk eszköze, át tudja alakítani életünket. Ezért válik hívő életünk legbensőbb ünneplésévé a vasárnapi szentmise, amelyből erőt merítünk munkánkhoz, mindennapi kötelességteljesítésünkhöz.

Akik az evangélium szellemében élnek, azok számára a vasárnapi misén való részvétel *kötelessége* nem parancs, hanem *sürgető szükség*: megpihenni, egyesülni az Úrral és elfogadni az ő tökéletes szeretetét, szövetségének újra ízelhető, tápláló jelét (B. Häring). Korábban kísérő füzeteket, imádságokat, miseprogramokat adtak a hívek kezébe, hogy követni tudják és átéljék az eukarisztia bemutatását; ma egyre inkább a szent cselekménynek válnak részeseivé a jelképes mozzanatok, szavak, válaszok, látása-hallása és különféle szolgálatuk gyakorlása által.

A lelkipásztor az eddiginél több gondot kell, hogy fordítson a vasárnapi mise *szimbolikájának magyarázatára*, a résztvevők tevőleges szolgálatának megtanítására, megértésére. Ha például az egyházközösség oltár körül szolgáló tagjai, a felolvasó, az adományok összegyűjtői értik és öntudatosan használják a könyvet, a csengőt, a füstölőt, a gyertyát — ez a megértés és tudatos ünneplés észrevétlenül kiszélesedik a hívek tágabb körében is. A kenyértörés ma is minden résztvevőt Krisztus húsvéti jelenlétére kell hogy *emlékeztessen*. Csakis ez az emlékezés és cselekedet („ezt cselekedjétek . . .”) tudja majd ellensúlyozni hitünkben és keresztény életünkben a „kereszt botránnyát”.

Az eukarisztia ünneplése *egyesítő erő*: benne találunk a hívők Krisztusra és egymásra (LG 7;11). A vasárnapi eukarisztikus ünneplés közösségteremtő erejét a lelkipásztori gyakorlat még alig-alig aknázza ki. Az ún. plébániai mise egy nagy család találkozására. A mindig táguló eukarisztikus közösség pedig saját missziós küldetésének gyakorlásával állandóan új tagokkal gazdagodik. Olykor Isten kiválasztása nyomán ebből a vasárnapi közösségből lép elő Isten népének új lelkipásztora és főpásztora. Az eukarisztia — többek között — így teremt közösséget a helyi egyház és az egyetemes egyház között.

A vasárnapi szentmise megnyitja az utat a szeretet megtapasztalására azok számára is, akik *szükséget szenvednek*. Gyűjtés karitatív célokra, a betegek, öregek, magukra maradtak áldoztatása, látogatása, a vendégmunkások, idegenek bekapcsolódása Krisztus áldozatába, még ha az igeliturgiát nem is értik — mind-mind a közösségben megünneplelt eukarisztia gyümölcsei.

„A szombat van az emberért . . .” jézusi figyelmeztetése — felhívás és intelem a lelkipásztori gyakorlat számára: nem az ember van a vasárnapért, az ünnepnek kell az embereket külső-belső egységbe hozni. A bitina vértanúi egykor így fogalmaztak: „sine dominico esse non possumus”, — a keresztény lét alap-öröme nélkül, amelyet Isten maga garantál mindannyiunk számára, ma sem tudunk létezni.

Felhasznált irodalom:

„*Communione e comunità*”, az olasz püspöki kar pasztorális dokumentuma, Torino 1981. — Card. C. M. Martini: *In principio la parola*, Pasztorális levél 1981—82; Milano 1981. — Card. C. M. Martini: *Riflessioni pastorali sul „Giorno del Signore”*, Torino 1977. — L. KOEP: *Sonntag*, in LThK IX. 878. — B. Häring: *Liberi e fedeli in Christo II*, Roma, 166—175. — L. Brandolini: *L'assemblea eucaristica domenicale*, Roma 1982. — F. Eisenbach: *Warum jeden Sonntag zur Messe gehen?* in *Antwort des Glauben* 4; IBK Freiburg 1979. — H. U. von Balthasar: *Nuovi punti fermi*, Milano 1980, 117—128. — F. Wintzer: *Praktische Theologie: im Amt und Beruf des Pfarrers*, Neukirchen 1982, 10—19. — R. Spiazzi: *Il Ministero Pastorale oggi*, Rovigo 1979. — P. Eicher: *Der Tag des Herrn für die Sklaven der Arbeitswelt*, in *Diakonia* 1979/1, 3—11. — W. Zauner: *Am Kirchengang erkennt man die Christen*, in *Diakonia* 1979/1, 34—40. — András I.: *A plébániai lelkipásztorkodás átalakulása*, in: *Szolgálat* 12, 5—14.

Pákozdi István

UNNEP KERESZTÉNY MÓDRA

Úgy látszik, valami nincs rendben az ünnepek körül. Ennek egyik bizonyítéka az a számos tanulmány, amely a problematikussá vált szabadidővel és ünnepléssel foglalkozik. Senki sem kívánhatja, hogy néhány lapra szorított betűsorokban megválaszoljuk a felmerülő kérdéseket. Írásunk csupán hozzászólás akar lenni lelkipásztori szempontból az ünnepek keresztény értelmezéséhez és gyakorlatához.

Josef Pieper írja, hogy indiai útja alkalmával különös figyelmet szentelt az ottani ünnepek kultúrájának. Többektől megkérdezte: miért örülnek az ünnepnek? Egy ortodox hindu ezt válaszolta: Annak örülünk, hogy teremtmények vagyunk, akiket Isten örömmel alkotott. Ennek hallatára, jegyzi meg Pieper, eszembe jutott Aquinói Szent Tamás, aki Summájában a hetedik napot beneficium creationis-nak, a teremtés jótéményének nevezi. Olyan ünnepnek, amelyen felragyog a jónak teremtett világ öröme. Az ünnep ösidők óta nem egyszerű munkaszüneti nap, hanem különféle tartalmakkal, sokféle stílusban megélt örvendezés.

Az ősi nomád népek még nem ismerték az idő ritmikus beosztását, a munka rendszeres megszakítását. Amikor kialakultak a kozmikus jelenségek nyomán születő ünnepek, a törzsfőnökök és a papok határozták meg tartalmukat és stílusukat. Az ószövetségi Izraelben már megjelenik a ritmikus időbeosztás, a sabbath ünneplése és történelme során állandóan bővülő tartalma.

Érdemes megfigyelnünk, hogy Jézus bizonyos ellenszennvel viseltetett a korabeli zsidóság aprólékos előírásokkal megterhelt szombatjával szemben. Az Emberfia Ura a szombatnak is (Mk 2,27). Nem véletlen tehát, hogy a zsinagógától elszakadó keresztény közösségek a hét első napjára, Jézus föltámadására tették a hangsúlyt és ennek ünnepi fényét a hét többi napjára is kiterjesztették. Az új törvény azt kívánja, írja Szent Jusztin, hogy állandóan szombatot ünnepeljünk. Nyilvánvaló, hogy a századokon át üldöztetésben élő keresztények legtöbbször nem volt lehetősége, hogy ezt a napot, az Úr napját munkaszünettel is megszentelje. Liturgikus ünnepek az esti órákban tartott kenyértörésre szorítkozik. A negyedik századig ez volt a gyakorlat, jöllehet a pogány ünnepek külső fénye veszélyes vonzerőt gyakorolt rájuk. Csak a későbbi századokban, a konstantini fordulat után, főleg Nagy Károly uralkodása alatt kapja meg a vasárnap a munkaszünetes nap kiváltságát. Ekkor azonban minden eszköze megvolt az egyháznak, hogy a Pál apostol által kifogásolt pogány ünnepek (vö. Gal 4,9 kk.) keresztény tartalommal töltsék meg.

Az újkorban és az atomkorban keletkező ideológiák különféle módon értékelik a keresztény tartalmától sokszor megfosztott munkaszüneti napokat. Sokan a munka fogalmából indulnak ki. A marxista gondolkodók úgy értékelték a vasárnapot, mint a kizsákmányolt ember szabadulását a gépek, az egyhangú munka igájából. Ez lesz az a nap, amelyen regenerálódhat és valami kedvenc foglalatosság által megújul a szabadságot (kompenzáció, emancipáció). Ez a szemlélet természetesen módosult, midőn a munkásság új társadalmi viszonyok közé került. Számos marxista gondolkodó szerint a pihenőnap az emberi személyiség kibontakozásának, önevelésének lehetőségét kínálja, olyan eszköz, amelyen emelhetjük a széles tömegek kulturális színvonalát (B. Brusin, H. Schelsky). Az igazi ünnep a szabadság élményéből kapja fényét. Tagadhatatlan, hogy ezekben a vezetekben sok igazság rejlik. Ha a munkahét a homo faber ideje, az ünnep a homo ludens-é. Így vezet el ahhoz a liturgiához, amelyet Guardini Isten előtti szent játéknak minősít.

Közismert igazság, hogy a biblikus tradícióban a történelem az Isten cselekvésének helye. Az időt egyes vonalnak tekintik, amelynek kezdete a teremtés, végpontja a paruzia. Ezen a vonalon helyezkednek el azok az időpontok, ünnepei események, melyeken Isten belenyúl üdvözítő szeretetével az emberiség életébe. A keresztény szemléletben Krisztus megváltó halála és feltámadása jelenti az emberi történelem központját. Minden keresztény ünnep ebből a misztériumból táplálkozik, ettől kapja fényét, ragyogását. A liturgiával foglalkozó zsinati okmány ilyen értelemben nyilatkozik: „Az egyház minden hetedik napon megünnepeli a húsvéti misztériumot az apostoli korból származó hagyomány alapján. Ezt a napot, a vasárnapot, joggal nevezik az Úr napjának” (106).

Igaz, hogy a képzlet komoly szerepet játszik az emberiség fejlődésében és nem vitatható el a benne megnyilatkozó alkotó erőket. Mivel azonban nem egy elképzelt egyházközséget, egy elképzelt ünnepet kell szeretnünk, ajánlatos a valóság földjén maradnunk. Figyelembe venni a konkrét lehetőségeket és ünneplésünk vonatkozásában is „befelé nőni”. Jelen körülményeink között ez egyet jelent az adott kereteken belüli minőségi emelkedéssel. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, egyéni és közös erőfeszítéssel, hogy a liturgia keretein belül vagy azon kívül biztosítsuk ünneplésünk közösségi jellegét. Az emberi élet egyetlen mozzanata sem vonható ki abból a relációból, amely embertársaihoz és Teremtőjéhez fűzi. Ebből következik, hogy mind a munkájában, mind az ünneplésében érvényesülnie kell a másokhoz kötődő kapcsolatnak. A munkahelyen kialakuló jó együttes elengedhetetlen fel-

tétele a termelés eredményességének. A keresztény ünnep is elképzelhetetlen a Krisztust megjelenítő testvéri kapcsolat nélkül. Itt nem a teljesítményt célzó funkció a fontos, hanem az élő közösség létrehozása. A keresztény ünnepségek tehát elengedhetetlen feltétele az ünnepi öröm, a beneficium creationis megosztása, egymás hitének izmosító kölcsönhatása. Az élő közösség megteremtése kezdet óta komoly törekvése volt egyházunknak, amit nem felfedezni, csak az adott lehetőségek keretein belül fölleveníteni kell. Az ősegyház élete meglehetősen decentralizált állapotról tanúskodik és egészséges pluralizmus uralkodott benne. Ez az eleven közösségi szellem védte meg veszélyeztetett hitünket és gyakorolt vonzást a kívülállókra. A napjainkban diaszpórikus állapotban élő keresztények számára a közös ünnepségek különös megtartó ereje van.

Köztudomású, hogy minden ünnepi aktust el lehet szűkíteni a lélektelen kivitelezéssel; kellő lelkesedéssel nélkül nem lehet biztosítanunk az ünnepek fénykoszorúját. Lehet, hogy valakinek nincs különösebb érzéke a liturgiához, az ünnepek rendezéséhez, de lelkesedéssel sok minden pótolható. Régi mondás, hogy a naponta ismételt események meghervadnak, üres formasággá sekélyesednek. A II. Vatikáni zsinaton — Istennek hála — számos rubrika elvázott és így több lehetőség nyílik a megszokottságot ellensúlyozó újításra. Közismert igazság, hogy az esztétikai élvezet fontos eleme az úgynevezett egerzisz, a ráismerés élménye, ami mindig élvezetessé teszi egy művészi alkotás szemléletét. Nemcsak a megszokott lehet fárasztó, figyelmet lankasztó, hanem a mindig új erőltetése is.

Nem kétséges, hogy a keresztény ünnep központi eseménye a szentmise bemutatása. Mélán jegyzi meg egy protestáns ezegeta: „Ha vasárnap nem ünnepeljük az eukarisztiát, akkor semmi jogunk ezt a napot az Úr napjának neveznünk. Ebben az esetben éppen az hiányzik, ami ezt a napot az Úr napjává teszi: az Úr lakomája” (W. Rordorf, Der Sonntag, 300). Ebben minden kereszténynek egyet kell értenie, hacsak nem szakad el az egyház hagyományától. Nem véletlen tehát, hogy minden keresztény ünnep, akár a templom falain kívül is, de igyekszik ezt a viszonyt az eukarisztiával fenntartani.

Egyesek a vasárnap igazi tartalmának elsikkadását féltik, az úgynevezett célvasárnapok mind gyakrabbi bevezetésétől (Zwecksonntage). Ez a törekvés abból a megfontolásból fakad, hogy a vasárnapok között bizonyos hierarchikus rendet teremtsünk, hogy azokat új, sajátos színnel gazdagítsuk. Ilyenek például: A Szentcsalád, a missziók, a papi hivatások, a mozgássérültek, Krisztus király stb. vasárnapja. Ezek a törekvések azt célozzák, hogy az új köntösbe öltöztetett vasárnapokat szorosabb kapcsolatba hozzuk a mindennapi élettel, az egzisztenciális problémákkal. Vannak, akik ettől a gyakorlattól a vasárnap igazi jellegét féltik. Szerintük sokkal helyesebb lenne, ha ebben is bizonyos decentralizáció érvényesülne. Ennek értelmében az egyházközségben jelentkező igények nyújthatnának lehetőséget az ünnepek színesítésére. Példaként említhetnénk egy újmisét, papi jubileumot, ezüst- vagy aranymisét, amely egyszerű alkalom lehet a papi hivatás ébresztésére. Sajnálatosnak kell mondanunk azt, amikor valaki kijelenti: nem szeretem az ünneplést, elvonulok valahová és ott Jézussal kettesben ünnepelem ezüstmisémet. Nyilvánvaló, hogy itt minden valódi vagy álszerű indoklás ellenére téves magatartással állunk szemben. Abból a tényből, hogy a papi szolgálat mások javára adott kegyelem, nyilvánvalóan következik, hogy a pap nem ünnepelhet egyedül, a hívek kizárásával. Semmi akadály sincs annak, hogy személye háttérbe szorításával ezt az ünnepet az isteni kegyelem ünnepévé változtassuk. Azt is tudni kell, hogy a hála nemcsak a lekipáztornak van szüksége, hanem a híveknek is. A hála megnyilatkozása az ő lelkiüket is ékesíti. Erre pedig nevelni kell az embereket. Egy paptársakkal bemutatott koncelebrációs szentmise maradandó élménye marad a híveknek és hivatásbresztő hatása is lehet.

Liturgiánkban már régóta szerepel karácsony szomszédságában a Szentcsalád ünnepe. Nyilvánvaló, hogy az ige hirdető nem hagyja figyelmen kívül ezt az alkalmat, hogy a válságban lévő családi életéről prédikáljon. Am ezt az ünnepet sokkal gazdagabbá tehetjük, ha meghívjuk a misére azokat a házaspárokat, akik abban az esztendőben ünnepelték házasságuk ötödik, tizedik stb. évfordulóját. Olyan gyakorlat ez számos egyházközségben, amelynek kedvéért a városba költözött családok is visszatérnek falujukba. Általános tapasztalat, hogy az élet, a születés, a házasságkötés, a halál ünnepei elszürkülnek, midőn kiszakad valaki abból a közösségből, ahol különféle népszokások gazdagítva csatlakoztak az egyházi szertartásokhoz. Nem egészen alaptalan, ha egyesek túlságos racionalizmussal vádolják a latin liturgiát és elszegényesedéséről panaszkodnak. A nagy liturgikus, Romano Guardini jegyezte meg élete végén, hogy liturgiánk történelmi képződmény, akár teljesen újat is alkotnánk helyette. Természetesen a különféle kultúrák figyelembevételével.

Az egyház nagyra becsüli az ember személyi méltóságát és ez vezérli abban a törekvésében, hogy mindenkivel egyénileg foglalkozzék. Nem állíthatjuk, hogy például a Balázs-áldás szentelménye kisebb kegyelmet közölné felvevőjével, ha a pap egyetlen áldással részesítené benne a jelenlévő hívek összességét. Am az egyén megbecsülése nyilatkozik meg, midőn

külön-külön osztogatjuk. Ez a szemlélet — egyéb indokokkal együtt — érvényesül a szentgyónás gyakorlatában is. Am könnyű elképzelnünk, hogy a közösség életét milyen intenzíven megmozgató esemény lehetett az ősegyházban a nyilvános bűnbemelés. A nyilvánossá vált bűnök nyilvános megvallása nemcsak a bűnbánóban eredményezett belső tisztulást, hanem a résztvevő közösségben is fölbresztette a bűnbánat érzéseit. Ha nem is térhetünk vissza ehhez, csak üdvözölnünk kell azt a gyakorlatot, amely a bűnbánati napok megrendezésével tudatosítja híveinkben a bűn, minden bűn közösséget fertőző következményeit. Nagy szükség van erre az „ártatlanság örületében” élő világunkban.

Idősebb híveink legtöbbször jól emlékeznek az első áldozás, a bérálás, az esküvő napjára. Napjainkban azonban megdöbbentő lelkipásztori tapasztalat, hogy az esküvőre jelentkező fiatalok erre a kérdésre: volt-e elsőáldozó? — nem tudommal válaszolnak. Ilyen esetben nem aaptalan annak feltételezése, hogy keresztény életünknek ez a jelentős ünnepe nem kapta meg azt a hangsúlyt, amely által gyökeret verhetett az illető emlékezetében. Mindez annak következménye, hogy egyes esetekben kellő előkészület, ünnepi élmény nélkül történt az eukarisztia való beavatás. Egyebek közt ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy a bensőséges ünnep „nyilvános hittagadás” váljék.

Közismert lélektani igazság, hogy a valóságból az élmények által szívhatunk fel a legtöbbet. Azt is tudjuk, hogy az élmény összetevői között komoly szerepe van az érzelmeinknek. Érdemes elgondolkozni azon, hogy a legtöbb úgynevezett „nagy megtérés” valami érzelmi hatásra történik. Mindez érthető, ha meggondoljuk, hogy végeredményben minden tudás szimpatikus eredetű, a szeretet által megerősített értelem terméke. Természetesen helytelen lenne ünnepeinket egyoldalúan az érzelmek keretébe foglalnunk, de méltán hasonlíthatjuk ahhoz az olajhoz, amely a virágok szirmai között fészkel. Gehirdetésünkben is kerüendő az úgynevezett „ríkító” beszéd, az érzelmek nem éppen becsületes kijátszása. Anekdotának is beillik a történet, amit egy idős paptársamtól hallottam. Meglátogatta osztálytársát, aki vidéki plébános, kiváló lelkipásztor. Hazafelé menet a vasútállomáson találkozik egy idős magyarral, aki megkérdi: a plébános urunkat tetszett meglátogatni? Igen. — Nagyon jó ember. Tetszik tudni, ha fölmege a szöszékre és beszélni kezd, hamarosan sírnak az öregebb asszonyok. Aztán sírnak a fiatalabbak, majd végül mi, férfiak. A beszéd végén már sír a plébános úr is. A befejezés pedig mindig az, hogy fizetünk. — Mosolyra derítő, igaz történet, de azért nem helyeselhetjük.

A II. Vatikáni zsinat, jóllehet meghatározta a liturgia kereteit, több lehetőséget adott az egyéni kezdeményezésre, ünnepeink megrendezésére. Mivel pedig nem rendelkezik mindenki teremtő képzelettel, igen kívánatos lenne ilyen vonatkozásban is segítséget nyújtani olyan közös munkával, ahol minden értéket felismerünk és felkarolunk.

A hétköznapi utcáiban az ünnepnapi fényei világítanak. Lábunk elé hulló fényük bátrabb teszi lépteinket és arcunkra festi a létezés örömét. A keresztény ünneplés ezt egészíti ki a megváltás örömeivel. Közénk hívja azt a Jézust, aki minden nemzedéknek átadja az Atya meghívását az örök életre. Az öröm fénykoszorújával akarja övezni mindazok életét, akik a létezés minden vajúdása, szenvedése ellenére is hisznek az életet indító és hazaváró szeretetben.

György Attila

TANULJUNK MEG UNNEPELNI

Saint-Exupéry Kis Hercegjének rókaja egy alkalommal ezt mondta a kis hercegnek: „Mindig mondd meg előre, mikor jössz és én díszbe öltöztetem a szívemet. Tudod, szükség van bizonyos szertartásokra is. — Mi az, hogy szertartás? — kérdezte a kis herceg. — Az is olyan valami, amit alaposan elfelejtettek — mondta a róka. Attól lesz az egyik nap más, mint a másik, az egyik óra különböző a másiktól.”

Sajnos általános jelenség világszerte az ünnepek válsága. Érvényes e megállapítás a világi és a vallási ünnepekre egyaránt. Üresedési folyamat ez, ahogy különböző fórumokon fogalmazzák. — A vallási ünnepeknek kettős céljuk van: egyrészt megmutatni az embereknek az értékvilágot: magát az Istent, hogy ezt szemlélve tisztuljanak, nemesedjenek, kiengesztelődjenek és önmagukra találjanak. — Másrészt a vallási ünnepek és szertartások hivatottak átadni a résztvevőknek Isten szeretetének gyümölcseit: felemelő, megszentelő, vigasztaló és erőtadó ajándékait. A keresztény vallási ünnepeket két részre oszthatjuk: 1. A liturgia ünnepeire: a szentmise és a szentségek megünneplése. — 2. Az úgynevezett praeterliturgikus ünnepekre: szentelmények, ünnepélyek, misztériumdrámák stb.

A LITURGIA KIALAKULÁSA. — Az Anyaszentegyház liturgiája akkor keletkezett, amikor Jézus itt a földön bemutatta helyettünk, a mi nevünkben az egyetlen, igazi méltó istentiszteletet. Ez az ő isten-emberi élete és életáldozata volt. Ezt az életet tovább kívánta folytatni

a földön, mennybemenetele után is. Nemcsak a megigazultak lelkében, hanem objektíve is, az Anyaszentegyház életében. Úgy kívánta, hogy legyen egy meghatározott külső keret, melyben az Ő misztikus élete, az Ő misztériumai tovább folytatódjanak. „De ne csak a megigazultak lelkében, hanem látható, érzékelhető formákba, színekbe, hangokba, mozdulatokba öltözködjék, helyben és időben lejátszódjék” (Guardini: A liturgia szelleme). — Ez az Ő akarata, de egyúttal az ember igénye is: A lélek és test szubsztanciális egységének szükségzerű következménye. „Külsőnek is kell lennie az istentiszteletnek, mert így követeli az emberi természet, mely testből és lélekből áll (Mediator Dei 23.).

A belső életet tehát az ember szükségszerűen külső jelekkel, mozdulatokkal is kifejezi. „Mivel azonban az isteni élet magasabb szintű vonal — mondja *Guardini* fentebb idézett művében — mint az, amelyhez a közönséges valóság alkalmat és eszközt nyújt, azért a liturgia a megfelelő módokat és alakokat abból a körből meríti, amelyben legmegkülönböztettebb megtalálja: nevezetesen a művészetből.” Ezért áll a liturgia a legszebb, legművészebb elemekből. — A liturgikus ünnepléseknél nem a tartalommal van a baj, hanem az ábrázolással és az ünnepi szertartások hivatalos megjelenítőivel. Maguk a szertartások újra és újra idejétmúltakká válnak. Képanyaguk olyankor már nem kérügmátikus, nem alkalmas a tartalom közvetítésére. — Mivel a liturgia élet, alakulása organikus fejlődés eredménye, nem pedig mechanikus, mesterséges ügyeskedés szülötte. Amikor tehát új elemekkel gyarapszik, bontakozik, akkor a gyarapító elemeknek belső átélésből kell fakadniuk. Az új formák kiválasztása az Anyaszentegyház kizárólagos joga. „Három düsszel kell ékeskednie minden liturgikus cselekménynek: A szentség díszével, mely irtózik minden profán behatástól. A külső formák előkelőségével, amelyben minden komoly és tiszta művészetnek részt kell vennie. Végül az egyetemesség ékességével (Mediator Dei 183.).

A liturgiát nem szabad azonosítani a rubrikák előírásaival, a liturgia törvényeivel, vagy szabályaival: „Súlyosan tévednek a szent liturgia fogalmát illetően azok, akik nem látnak benne mást, mint az Istent megillető tiszteletnek érzékelhető külső formáit, pusztá dísz, vagy szabályok és előírások foglalatát, mellyel az egyház az egyes szertartások végzését szabályozza” (Mediator Dei 25,48.).

Eléri-e célját a szent liturgia napjainkban? Vajon a szent cselekményeken résztvevők, az ünneplők egy-egy szentmise, vagy szentség kiszolgáltatása alatt megsejtik-e az élő Istent? Végbemegy-e lelkükben valamelyes katarzisz? Vajon a Szent megtapasztalásától megnevedve, kicsinyes bűnös világukból felemelkedve, kételyeikre választ kapva térnek-e haza?

Az Anyaszentegyház a liturgia kérügmátikus tételében épp úgy, mint a hitigazságok, vagy erkölcsi tételek átfogalmazásában bölcsen késedelmes. Az áldozat és a szentségek liturgiája az utóbbi évtizedekben — elsősorban a II. Vatikáni zsinat hatására — kimozdult a megszokott, túlhaladott képanyagból. Honi nyelveken fejezi ki az ünnepek titkait és mélységeit. Ezek a liturgikus változások nagyon szerencsések, de korántsem véglegesek. Különösen nagy a hívek igénye a minél több és változatos misekánonok iránt. A rubrikák nagyon sok lehetőséget kínálnak a liturgiát végző papok számára, amikor is szabadon értelmezést, magyarázatokat fűzhetnek a szent cselekményekhez. A liturgikus ünnepek (mise, szentségek) gyenge hatékonysága számos helyen nem a hivatalos egyházon múlik, hanem a cselekmények végzőin.

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS LELKIPÁSZTOROKNAK. — A hívek kérik azokat, akik hivatásból és lelki hatalommal rendelkezve „főszereplői” a liturgikus ünnepi cselekményeknek: alkalmazkodjanak az egyház mindig megújuló liturgikus előírásaihoz. Hittl végezzék a szertartásokat, igyekezze minél mélyebben átélni azok misztériumait. Legyenek ötletesek és útkeresők, ahol az előírások színezésre, egyéni ötletek alkalmazására adnak lehetőséget. Kerüljék a művészetlen, hanyag és unott mozdulatokat, ne kapkodjanak, legyenek Isten trubadurjai és művészei. — Ne recitálják monoton, rezignált hangon a szent szövegeket. Ne hadarjanak, a cselekményekhez szükséges eszközöket illő mozdulatokkal kezeljék, ne „összevissza hadonászva fröcsköljenek a szenteltvízhintővel”, ahogy ezt egy szomorú hívő fogalmazta. — A szentségeknél és a szentmise áldozatnál ugyan az isteni erő minden körül-mények között kifejti hatásukat (ezt a teológiát opus operatumnak, azaz Isten teljesítményének nevezi), mégis nagyon gondosan elő kell segíteni a személyi teljesítményt is (opus operans). Ha a személyi teljesítmény hiányzik, vagy csak kis mértékű, hasonlít a Szentháromság élete és tevékenysége bennünk az elvetett maghoz, amit épp hogy csak bevetnek, de többé nem gondolnak.

LELKIGYAKORLATOK. — Nem véletlen, hogy a jól megrendezett lelkigyakorlatok nyomán számos megtérés tapasztalható. A kiengesztelődés igénye lett közömbösöknek és megrögzött bűnösöknek, miután alkalmas igehirdető imádságos nagybőjti légkörben jelenítette meg a bűnösökért szenvedő és irgalmas Krisztust. Nagy kár, hogy egyre több templomban elmaradnak a lelkigyakorlatok.

TEMETÉS, HÁZASSÁGKÖTÉS, KERESZTELŐ. — Manapság ez az a három alkalom, ahová a társadalomnak szinte minden rétege eljön. Ünnepi lelkülettel jön, befogadásra alkalmas, megtört vagy szeretni kész szívvel. Jól tudjuk, hogy a mai nemzedék — hazánkban is így van ez — nehéz válságokon megy keresztül. Az egész légkör és szimbólumrendszer nem a természetfölöttit szolgálja. Nem társadalmi magától értetődöttség, hogy van Isten. A természetfölötti szinte mindenütt mesterséges „elvonó manipulációkkal” kimarad. Ugyanakkor megmarad a szív nyugaltsága, sőt egyre kínzóbb lesz, mert az élet nagy titkaira, a nagy létkérdésekre nem kap kielégítő, megoldást és jövőt biztosító választ. — Minden papnak súlyos felelőssége és kötelessége, hogy gondosan készüljön azokra az ünnepekre, alkalmakra, melyeken igeliturgia szerepel. Ötletesen, színesen mondja el a homíliát, az átélés erejével merje megfogalmazni a jézusi jó hírt: Van Isten, aki szeret és eljött hozzánk. Megbocsájt és haza vár az Isten.

A történeti tények erejével kell a hallgatók elé állítani Jézust, az igazolt személyt. Ő az, akiről a próféták előre szóltak, jelezve születése helyét, tudatosan vállalt szenvedését és feláldozását. Bárnan kérdezhetünk, idézhetünk tőle, hiszen egyedül Ő az illetékes, hogy szóljon a halál utáni életről is. Ahol csak lehet, el kell mondani a ma emberének, hogy életünk a halál után nem semmisül meg. El kell mondani, hogy az Élet Ura nagyon szeret, hogy van remény; szólni kell róla, hogy a hívők, az életre indulók, a kételkedők és keresők számára van válasz: Életet adó, kiutat és megoldást jelentő válasz, attól a Krisztustól, aki kijelentette, hogy az öszövétségi írások róla szóltak.

Nem szabad, hogy „ledaráljuk” ezeket a szertartásokat; hogy például a temetés szertartása 6—8 perc alatt bevégeződjék a ravatalozóban. A keresztelest és a házasságkötési szertartást mint művészi alkotást kell kidolgoznia a papnak. Mutasson rá az isteni életáramra és azokra a krisztusi erőkre, melyek alkalmassá tesznek a keresztény életre és a házasság válságainak megoldására, a felnövő nemzedék útvesztőinek elkerülésére. Gondoljunk rá, hogy még mindig mennyi hívő, nem hívő és kereső jut igeközelbe: Ünnepi, várakozó, megilletődött lelkiállapotban.

PRAETERLITURGIKUS CSELEKMÉNYEK. — A liturgikus cselekmények mellett, melyek arra hivatottak, hogy az isteni életet vonzóan megmutassák és „jóízűvé” téve átadják (szentségek, szentmise) az egyház minden időben gondoskodott olyan ünneplésről is, amelyek a Szentírás alapján élményszerűen jelenítik meg Isten tanítását és válaszait az élet legnagyobb kérdéseire: szenvedés, halál, öröm stb. — Az egyházi évnek szinte minden szakában bensőséges ünneplésekkel lehet megjeleníteni Isten gondolatait hálaadásról, szenvedésről, Isten nagy tetteiről és szeretetéről, azután örömről, családról, apaságról, anyaságról stb. — Minden lelképásztornak megvan a lehetősége, hogy akár maga dramatizáljon, akár egy-egy hívője segítségével minél közvetlenebb és színesebb módon tolmácsolja, — elsősorban a Szentírást figyelembe véve — Isten gondolatait, akaratát. — Nem mindegy, hogy milyen a légkör ezeknek az ünnepléseknek. Igen sok múlik a rendezésen, alkalmas időpontokon, a szereplők művészi alakításán, a jó ötleteken. Ezek az ünnepek megrázóak és egyben megnyugtatóak lehetnek, felemelők és életet varázsolnak az egyházközségbe. Szívesen és igénnyel gyűlnek egyre többen össze a templomban, ahol akár a homília helyén, akár külön ünnepek keretében megjelennek a jól kiválasztott szereplők, egészen egyszerű jelmezekben, és párbeszédese formában felvetik a kérdéseket, hogy a választ is elmondják, idézve Jézus gondolatait.

AZ ADVENTI KOSZORÚ GYERTYÁINAK MEGGYÚJTÁSA nálunk mindig ünneplés és dramatizált műsor keretében történik. A templom sötét. A 6—8 szereplő égő gyertyával a kezében kivonul a szentélybe (a szombat esti mise elején) és megkezdí a megjelenítést. — Egyik évben szentírási és történeti hűséggel megjelenítettük Áron kivirágzott vesszejének, Gedeon gypjának, Bálám messiási jövendölésének történetét.

Néhány szó itt arról, hogyan fogok hozzá egy-egy ünnep megrendezéséhez. Otthon kezemből veszem a Szentírást, kikeresem a szöveget, majd a tervezett szereplők ajkára adva leírom a történetet és a mondanivalót: hűségesen, de ötletesen alkalmazva a mai ember problémavilágához. Rendszerint a narrátor viszi a vezérszót és az összekötő szöveget. Példának álljon itt *Gedeon gypjának dramatizációja*:

Egy lány emlékezik: Nagymama egyik szép imája Szűz Máriát Gedeon gypjának nevezte. Mit jelenthet ez? Egy fiúnak eszébe jut: „A 14. adventi ének is így nevezi az Isten anyját.” — „Én el is énekelem”, mondja lelkesen az egyik kislány. Ezután a narrátor, egy angyal és Gedeon jelennek meg és elmondják a Szentírást, idézve párbeszédese stílusban Gedeon történetét (Bir 6.). A történet végén két fiatal a következő szavakkal teszi érthetővé a gypjú-előképet: „Olvastam — kezdi a fiú, hogy az első századok nagy írói, az egyházatyák ebben a jelben a Boldogságos Szűzanyának és Megváltó Fiának előképét látták. A Szent Szűz volt a legtisztább gypjú abban a világban, amikor mindenütt bűn és szenny volt a földön. Jézus

pedig az égi harmat, amely először a tiszta gyapjúra szállt alá akkor, amikor a világ halálban és kínzó szárazságban sínylődött, hogy aztán lassan az egész földkerekség életet adó tápláléka legyen." — Most kezdem igazán érteni — folytatja a *leány* — Izajás próféta jövendölését, aki az eljövendő Messiásról így szól: „Úgy jön el, mint a hajnali harmat, szinte észrevétlenül; mégis Ő menti meg az egész emberiséget!” — Végül a *narrátor* így fejezi be: „O jöjj el emberiség drága harmata, Jézus Krisztus. Ezeket a titokzatos adventi estéken újra meg újra hívunk. Jöjj el ehhez a nemzedékhez is, jöjj el mihozzánk is.” Ezután felhangzik a „Harmatozottak égi magasok” ének. Alatta a pap meggyújtja az adventi koszorú a gyertyát. — Az ünnepi lelkülettel jelenlévő hívőknek így alkalmuk nyílik a Szentírás jövendöléseinek élményszerű megismerésére. Öröm tölti el szívüket, nyitottabbak lesznek az Úr befogadására.

ÜRNAPI KÖRMELETEKEN mindig az a bánatunk, hogy elvész az elmélyülő áhítat. A körülhordozott Krisztus szinte nem jut szóhoz a sok külsőség között. Több éve úgy oldjuk meg a körmenetet, hogy fiatalok segítségével a négy oltárnál megszólalnak a hívek. Kérdeznek Jézustól, majd választ, tanítást kapnak a Jézust alakító szereplőtől, azután hálát adnak. — Az egyik oltárnál például az evangélium felolvasása után, a szentségi áldás előtt megszólal a Jézust megjelenítő személy: „Én vagyok az élő kenyér, aki a mennyből szálltam alá, hogy veletek legyek, hogy nektek adjam magam és hogy én legyek a ti áldozati bárányotok.” — Akkor megszólal egy hívő: „Uram, mi nem látunk téged az ostyában. Hogyan lehetünk nyugodtak, hogy az Oltáriszentségben valóban Te vagy?” — Jézus válasza: „Úgy, hogy megbízok bennem. Vizsgáljátok csak az Írásokat, azok földi születésem előtt már rólam beszélnek. Figyeljétek tettemeket. Ezek jelek. Ha jól következtettek rájöhettek: nemcsak Mária fia vagyok, hanem Istené is, az Atyámé, akivel teljesen egy vagyok.” — Ezután a hívők rövid imát mondanak és dicsőítik a legméltóságosabb Oltáriszentséget. — A második oltárnál azt kérdezi az egyik hívő, hogy mi, emberek hogyan lehetünk „Jézusban”? — A harmadiknál a kemény beszédet emlegeti fel: hogyan lehet emberi testet megenni, vért meginni? — és mindig felhangzik Jézustól a megnyugtató válasz. — A körmeneten az ünnepő közönség így meghallja Jézust. Jobban elmélyül az Oltáriszentség titkában és választ talál hitét érintő kérdésekre, hiszen minden időben — de napjainkban egészen különösen — szüksége van Isten népének a sokat emlegetett gnózisra: ismeretre, vagyis a tévedésmentes, biztos, eligazító megismerésre.

CSALÁDI ÜNNEPEK. — A családról korunkban egyre többször megállapítják: válságban van. Egyre több a „pozitív felnőtt” nélküli gyermek. A családi élet többé már nem nevelő erő, nem példakép.

Gyakran rendezünk családi ünnepeket. Anyák ünnepét, — és az édesapákat is minden évben megünnepeljük, külön vasárnapon; megáldjuk a gyermekeket Páduai Szent Antal ünnepén. Te Deumot és Veni Sanctét tartunk közösen a családokkal. Mind megannyi lehetőség, hogy ezeken az ünnepeken dramatizált módon megjelenítsük a panaszokat, a problémákat és az ezekre adott isteni válaszokat. — Az édesapákat ünnepelve az egyik dramatizált változat főszereplője az evangéliumi apa, aki eljön Jézushoz, hogy beteg lányát gyógyítsa meg. Közben a leány meghal. Jézus mégis elmegy és feltámasztja őt. Mindez színesen, párbeszédesen játszódik le a homília helyén. Miközben az apa örül és hálát ad, más apák és nagyapák jelennek meg a Mesternél:

Narrátor I.: Ezután Jézus feltámasztotta a halott kislányt, és ekkor látta, hogy a nagy tömegben ezer meg ezer férfiac néz felé és kiált. Koroknak és nemzedékeknek édesapái és nagyapái voltak azok, a mi most élő és itt jelenlévő édesapáink és nagyapáink. — Volt köztük, aki rettenetesen szégyellte magát, volt, aki nagyon szenvedett, volt aki félt még rá nézni is Jézusra. — Ekkor Jézus külön ment a tömegetől egy folyó mellé, hogy ott meghallgassa ezeket a férfiakat. Azok pedig beszélni kezdtek.

I. Apa: Jézus! Férfi létemre félek. Félünk. Ha akarod, meg tudsz segíteni bennünket, családunkat féltő apákat. Nincs időnk veled foglalkozni. Egész nap dolgozunk, gyermekeink tanulnak, minden pillanatunk foglalt. E világ rabjai lettünk. — *Mit tegyünk, hogy a természetfeletti végleg ki ne essék életünkéből? Este családunkkal a tévé előtt ülünk, de ott sem hallunk rólad. Gyermekeinket az iskolában nem tájékoztatják a te jóhíredről. Segíts rajtunk, mert gyermekeink és a mi szívünk is nyugtalan nélkülöd.* — *II. Apa:* Jézus! Én azoknak az apáknak a nevében jöttem hozzád, akik szégyellik magukat előtted. Aki rendszeresen és mértéktelenül alkoholt fogyasztunk. — Többen vagyunk, akik elidegenedtünk családunktól, és gyermekeink beteget lesznek az apahiánynak. Fogy az önbizalmuk, nem viszik sokra az életben. Telve vannak kisebbrendűségi zavarokkal. — *III. Apa:* Jézus! Vess el, űz el magadtól. Én és apatársaim sok ezren gyávák vagyunk. Nem merünk imádkozni otthon. Félünk a gyerekeket hittanra küldeni. Arról beszélnek nekünk mindenütt, hogy nem lehet kettősen nevelni. Így azután a lényeg marad el nevelésünkéből. Mi hallgatunk rólad és ezt más nem

pótolja. Így aztán miattunk tízezerrel tudatlanok maradnak és csak e világot értékelők lesznek. Ő mondd Jézus! Mit kell tennünk? — IV. Apa: Jézus! Én sok apatársam nevében beteg gyermekeket hozok eléd. Sebes a lelkük, beteg a szívük. Nincs mosolyuk és nem boldogok. Aggódunk értük, mert nem tudnak eligazodni a sok ellentmondás között, sorolja őket az erkölcsstenen divat. Mi vagyunk az oka Urunk, mert nem teremtettük nekik otthont, meleg, igazi családi otthont. Igen, mert veszekedünk hitvesünkkel, mert sokan elváltunk. Ők pedig menekülnek otthonról és elzülnek. — Mi férfiak, apák, nagyapák könyörgöve kiáltunk feléd: Jézus Mester, szánj meg minket, segíts rajtunk és gyermekeinken. Férfi szívünk vérzik, de úgy érezzük, tehetetlenek vagyunk.

Narrátor I.: „És ekkor a Mester felemelte ujját, csendet intett és beszélni kezdett.” — Ezután Jézus szólal meg és az evangéliumi szavakkal megoldást adó választ mond. — A végén a narrátor így fejezi be a dramatizációt: „Az igazi apák minden időben megrendülve hallgatják Jézus szavait, és úgy tesznek mint Arimatiai József és Nikodémus, akik még a csőd nagy órájában is kitartottak mellette. Elkérték testét és eltemették, mert hitték, hogy igaz, amit előre mondott: oktalannak látszó keresztjével és elvérző gyengeségével váltja meg őket és családjukat.”

Az ünneplés légköre, a verses és kedves köszöntések gyerekek ajkáról, a kis ajándékok átadása olyan lelki atmoszférát teremtenek, melyre már tud építeni a kegyelem. A családi ünnepek így segítik hozzá a rászorulókat a gyógyuláshoz, az eszményi családok kialakításához.

TE-DEUM ÜNNEPÉN. — Ilyenkor a szülők gyermekeikkel általában tömegesen eljönnek. Az ünnepélyen ugyancsak dramatizálva segítjük kialakítani a hálaadó lelkületet. — A szereplők közül előbb a gőgösök és hátlátlanok vonulnak fel, akik csak saját erőikben és a tudományban bízhatnak. — A tudós mindent az emberi észnek és a tudománynak köszön. „Kérem, nekem nincs mit megköszönöm. Senkinek és semminek.” A jótanuló diák így beszél: „Mit köszönjek, én már megtanultam tanulni, különben is nekem van elég tehetségem.” — A falusi ember válasza a narrátor kérdésére: „Kérem, ön szokott hálaünnepet ülni?” — Válasz: „Nem tudom miért és kinek? Rajtunk áll, hogy a jól elkészített terveket és berendezéseket kihasználjuk-e, dolgozunk-e?” — Ezek után a narrátor a hálaünnepéről és hálaáldozatokról szól, majd felvonulnak az Istenben hívő hálás lelkületű emberek: Édesapa, anya, munkás, tanár, szenvedő és diák. Ők színesen megfogalmazzák, hogy hiába építi az ember a házat, ha Isten nem épít vele. — A szereplők, kicsik és nagyok, idősek és fiatalok lassan átforgalmazzák az ünneplő tömeg lelkivilágát. Pár percig tartanak csak ezek a misztérium-megjelenítések, mégis új életkedvet és hitet adnak.

A SZENVEDÉS ÜNNEPEI. — A legnehezebb életprobléma a szenvedés. A meggyengült idegzetű, háborúk és gazdasági válságok között vergődő emberiség sokszor reményvesztett és depressziós. A legkisebb szenvedés is megrendíti. Keresi, kutatja a szenvedés okát, miértjét. Nagyon sokszor rendezünk ún. szenvedés ünnepet. Új meg új változatban dolgoztam fel a szenvedés és halál nagy drámáját, hogy halottak estéjén, nagybőjtben, szent kereszt felmagasztalásának ünnepén az ünneplő, készséges lelkületű és ráhangoltabb hívő közösség élményszerűen kapjon választ miérettjeire és kérdéseire.

Az egyik változat úgy kezdődik, hogy felajzottan a szentélybe lép két szereplő (a templomban szoktuk ezeket az ünnepeket rendezni). A *filozófus* és a *dühödt nő*: „Nem értem — mondja a filozófus — miért van így berendezve a világ? Miért kell annyit szenvedni? És az a halál — örjítőd.” — A nő pedig felnyög: „En ezt már nem bírom. Egész életem így fog eltelni? Isten miért kínozol? Múltkor már megtagadtalak.” — Ezután megszólal két beteg gyerek is, kissé kedvesebben, de riadtan kérdezve, „miért nem gyógyítja meg a jó Isten?” — Jézus megjelenik és így válaszol: „Vegyétek csak elő a könyvek Könyvét. Atyám ebben megüzente nektek, mi a szenvedés oka, értelme, célja.” — Ezután a narrátor szólal meg: „Máris olvasom Uram: A Bölcsesség Könyve ezt írja: 'A Sátán irigysége révén jött a világra a halál' (Bölcs 2,24), 'a kín és a szenvedés'. — Pál apostolnál pedig ezt olvasom: „Azóta irigységük miatt az emberek is utálatra méltók és gyűlölik egymást” (Tit 3,3). — Ekkor a Sátán jelenik meg Ádámmal és Évával és beszélgetni kezdenek. A Sátán Ádámék felé irányítja minden gyűlöletét. Riadt kérdéseikre a következőt beszéli el (a szentatyák érdekes értelmezését vettem itt ihletőnek): „Amikor téged teremtettek, akkor üttek ki engem a paradicsomból. Amikor Isten az élet lehetést beléd lehelte és arcodat Isten képre megformálta, Mihály, az a stréber hízogó így kiáltott az angyaloknak: Imádjátok az Uristen képmását, amint Isten megparancsolta. Ekkor előre megmutatta nekem ezt az anyagban megjelenő képmást, aki majd szüztől születik. És maga Mihály imáda először, majd hívott engem: Imádd te is Isten képmását. Azt válaszoltam: Nekem nem kell Őt imádnom. Csak nem fogom azt imádni, aki alacsonyabb és fiatalabb nálam. Engem Ő előtte teremtettek. — Mihály így szólt: Imádd Isten képmását. Ha nem teszed, Isten haragra gerjed ellened. Azt vá-

laszoltam, ha Ő haragra gerjed ellenem, trónomat az ég csillagai fölé emelem és hasonló leszek a Magasságbelihez. — Az Úristen haragra gerjedt ellenem és angyalaim ellen, akik szintén nem akarták imádni Isten képmását. Száműzött bennünket dicsőségünk-ből. Miattatok, értitek, miattatok. Nagyon elkeseredtünk! Titeket boldogságban kellett látnunk. — Ekkor álnokul behálóztam asszonyokat és elértem, hogy miatta téged, titeket is kiűztek örömötökből, boldogságotokból. Most aztán ti is kínlódjatok csak.” — Ekkor az első emberek reményteljesen kijelentik: „Igen, Isten igazi Képmása meg fog váltani bennünket és újra boldogok leszünk.” — Sátán azonban nem nyugszik: „Kikérem, kicsikarom utódaidat egytől-egyig Isten kezéből, hogy betegek, kétségbeesettek tegyem őket.” — Most Isten szólal meg: „Kezedbe adom őket, árthatsz nekik, de csak olyan mértékben, ahogy én megengedem (lásd Jób könyve). Altalad kipróbálom őket, hogy a szenvedésben megtisztuljanak és még boldogabbá tehessem őket.” — Ezek után előlép Jézus, kereszttel a vállán és elmondja a kereszthordozásról, melynek lényege: Golgota nélkül nincs Nagypéntek, Nagypéntek nélkül nincs feltámadás. — Majd betegek, idősek, szenvedők lépnek elő és hittel szólnak a krisztusi szenvedésről. Utalnak a Pilis és Börzsöny kemény, önmegtágadó életű remetéire, Szent Margitra, akinek áldozatai, önkéntes keresztszei és imái vezekelve szállnak nemzete bűneiért.

A filozófus zárja a misztériumot, kissé megnyugodva és fejtegetve, hogy Jézus által a szenvedést a szenvedéssel lehet meggyógyítani és értelmessé, érdemszerzővé tenni. — A szenvedés ilyen ünnepeire egyre több ember érkezik. A zúhangokból és véleményekből kitűnik, hogy mennyire gyógyulnak a sebek, apadnak a könnyek, áldó szavak lesznek a zúgolódásból és egyre több értelmes szenvedő viszi a kereszttét saját maga és embertársai kiengesztelődéséért.

* * *

Sajnos, a világos és hazánkban is egyre fogynak és elnémulnak Isten szócsövei. Ez aggasztó tünet, hiszen ahogy a Római levél mondja: „Hogyan hívhatják segítségül azt, akiben nem hisznek, és hogyan higgyenek abban, akiről nem hallottak? És hogyan halljanak hírnök nélkül?” (Rom 10,14). Az Úristen a lelkipásztorokat és a sok kegyelemben részesült híveket küldi hírnökként. Ez nem könnyű feladat. Fáradtságos, gondos szervezést, átélést, tanulást igényel. Mégis, ez az egyetlen út, hogy az életet adó jézusi igazságok és válaszok meg-elevenedjenek, izesen és életszerűen kerüljenek kereső és szívesen ünneplő nemzedékünk elé. Így lesz a plébánia és a templom mozgalmassá, vonzóvá. A gondosan és tartalmasan megrendezett ünnepek a mai embert felemelik, eligazítják, megtisztítják, szebbé és jobbá: krisztusi emberré alakítják. „MAGA JÉZUS ÖLTÖZTETI DISZBE SZÍVEINKET” (Saint-Exupéry).

Kerényi Lajos

AZ EGYETEMES ÉS SZOLGÁLATI PAPSÁG SZEMBEESÍTÉSE

A címben használt kifejezés nem akar a bírósági „szembesítés” fogalmára emlékeztetni. A kétfajta papság elméleti-teológiai tisztázását kívánjuk elsősorban megkísérelni a II. Vatikánum, ill. a zsinat utáni teológia alapján, persze óhatatlanul bizonyos összehasonlításban is, közös alapjukat és mégis különbözőségüket egyaránt megmutatva. De amikor történeti szinten próbáljuk figyelni a megvalósulást és tényhelyzetet, mégiscsak kísérteni fog a bírósági kategória: a hívek általános papságának tisztázatlan és mostoha helyzete a miniszteriális papsággal szemben, helyenként szinte már egy történelmi per drámájának kínos emlékeivel.

Az alapvető kérdés témánkban így jelentkezik: *hogyan él, folytatódik tovább a krisztusi papi munus az ő egyházában*, a titokzatos testben, Isten újszövetségi népében? A megválaszolóhoz elsőnek a mai teológia összefoglalását adjuk a kérdéssel, aztán az egyetemes papság teológia-történetét szembeesítjük a szolgálati papságával a zsinat tükrében. Majd helyzetfelmérést végzünk, röviden a világegyházra kitekintve, jobban a saját portánkon, nem tudván hallgatni a szorongató szükségéről, de visszatartó erőkről és problémákról sem. Elsőként tehát lássuk, mit mond a hittudomány az egyetemes papságról ma, amikor az egyház a mai világban — *más egyház egy más világban*, mint amikor Gratianus szerzetes, az egyházjog ősatya, az évezred elején „a keresztyének két fajtáját” különböztette meg: „klerikusok (az egyházban), és a laikusok (a világban)”...¹

Az egyháznak viszont — s ezt már a zsinat mondta — csak egyetlen hivatása van, s ez közös küldetése klerikusnak és világi hívőnek: a krisztusi megváltás művét folytatni, „hogyan az egész világ beleépüljön Isten népébe, az Úr testébe” (E 17). E feladat teljesítéséhez az

egyház örökölte és a hívők valósítják a hármias krisztusi feladatot: a prófétait, főpapit és királyit. A három közül itt csak a papi munusról lesz szó, vagyis az egyház, *Isten népe papi jellegéről és papi hivatásáról*.

Az egyetemes papság lényegét a zsinati okmányokból (főképp Lumen Gentium és Világiak apostolsága) ezekben foglalhatjuk össze: Minden keresztény a keresztiség szentsége, pontosan a keresztiségi karakter által iktatódik be és szentelődik fel az általános papságra, s ez további megerősítést és aktív küldetést nyer a bérnmálásban. E papság megnyilvánulásai: az eukarisztikus áldozatot nemcsak a pap keze által mutatják be a hívek, hanem maguk is aktív bemutatói a szentmisének (E 10,11, L 48). Hirdetői, reprezentánsai és megvalósítói az emberiség egységének és annak az örömhírnek, hogy az Isten minden embert szeret és meghív az üdvösségre (E 9). Végül napról napra bemutatják lelki áldozataikat is önmagukért, egymásért és a világ konzekrálására; tanúi Isten nagy tetteinek és az eszkatológiai reménységnek (E 10,34). A szentségi karakternek különös jelentősége van a mai teológia szerint. E titokzatos „jegy” képesíti a hívő embert az egyházban a kultikus, vagyis papi feladatokra. Éspedig a keresztiségi karakter jobbra a papságnak passzív feladataira, a krisztusihoz hasonló, áldozatos önatadásra (vö. Zsid. 10,5—9), a bérnmálási pedig az aktív apostoli munkára, a családban, környezetünkben, a világban (E 33, 35, 36; AL 15, 17, 20 stb.).²

De milyen hosszú volt az út e belátásig! Ha egy 100 éve megjelent katolikus lexikont felütünk, hiába keressük a laikus címszót, ill. csak egy utalást találunk mellette: lásd klerus, klerikus! Vagyis a laikus hívő csak a klerikussal szembesítve, annak negativitásában volt meghatározható elég sokáig. Pedig nem így indult az egyház. Az ősegyház hívő közösségét egyetemes küldetéstudat járta át. Isteni alapítójának óhaja szerint mindenki „tanúskodni” akart Krisztusról a világ előtt, ha kellett, a „martyrium” (= tanúskodás) életadó áldozataig. Sajnos a konstantini fordulat után és különböző történeti tényezők hatására a „papak egyháza” lettünk (de e korbeli tényezőket nemcsak magyarázatai, hanem mentségei is az egyház „gyarlóbb” megtestesülési formáinak, hiszen az egyház élete székségek függvénye a történelemnek); s csak a századunk elején megindult különböző mozgalmak nyomán hangzott el végre XII. Piusz ajkáról az újjászületett ősi igazság: „A laikusok nemcsak az egyházhoz tartoznak, hanem ők az egyház”.³

A zsinat fölismert hivatásának, az egyház önértelmezésének kérdése, valamint az alapokmány születési vajúdásai mögött végig ott kísértett az évszázados megoldatlanság feszült-ségével a mi itteni problémánk, a *világi hívők „rendezetlen” helyzete az egyházban*. Mgr. Wright ezt ilyen drámaian fogalmazta a viták folyamán: „A reformáció óta, legalább négy évszázada várják a hívek, hogy teológiai helyük és hivatásuk az egyházban végre tisztázva legyen.”⁴ A belga De Smedt püspök „szenzációsak” emlegetett beszédében is ez volt az egyik legfeszítőbb mondanivaló, mikor többi közt a klerikalizmus veszélyére hívta fel a figyelmet. Az egyház életét nem szabad és nem lehet továbbra is a hierarchiára redukálni, s ezzel a klerikalizmus szerencsétlen szellemét tovább táplálni. A megoldást ebben is, és ezzel tulajdonképpen az egész új zsinati egyházkép megszületését a II. Vatikánum nagy géniuszának, Suenens bíborosnak köszönhetjük. Az 1963-as, II. ülészak elején beterjesztette sorsdöntő javaslatát, hogy az egyház misztériumát feltáró I. fejezet után közvetlenül az egyház látható valóságaként „Isten népe” legyen bemutatva, mely az egész egyházat jelenti, hívőket és hierarchiát együttesen. E javaslat elfogadása tulajdonképpen forradalmi tett volt, és a döntő fordulat az eddigi, hierarchia-centrikus egyház-felfogással szemben.⁵

Az *Isten népe*-kép egyébként közismerten ősi és bibliai. Az egyház korai időszakától kezdve Isten új, választott, újszövetségi népének tudta és vallotta magát, liturgiában, a keleti—nyugati egyházatyáknál egyformán, bár a kép használata szent Ágoston után meglehetősen háttérbe szorult.⁶ Viszont egy jelentős értelmezés-különbségre érdemes fölfigyelni az Ő- és Újszövetség között. A nép, laosz szó a Hetvened görög fordításban sok helyütt már szembe van állítva a zsidó papsággal és levitákkal, és az egyszerű, tanulatlan népet jelenti (pl. Iz 24,2; Jer 34,19; Nah 10,35), mint ahogy a „laikus” is a profán görögben és ma is — a nem szakember, sőt tudatlan. De az Újszövetség soha nem használja ilyen értelemben és leszűkítve. Isten népe, az egyház, a szentek mindig a hívek teljes gyülekezetével azonos (1Pt 2,5; 1Kor 3,16; Ef 2,19—22). Így a hívek általános papságát kijelentő legfőbb szentírási helyen is, az 1Pt 2,9-ben: „Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép vagytok... Ti, akik valaha nem voltatok nép, most Isten népe vagytok.” Az utolsó mondat még világosabbá teszi, hogy a különbség a lényeg szempontjából nem az egyházon belül jelentkezik, hanem az Istennek szentelt hívő közösség és a világ, Isten népe és a „nem-nép” között.⁷

Ezen alapvető azonosság ellenére megjelent már az ősegyházban, tehát kétségtelenül krisztusi rendelkezés alapján — bizonyos *tagozódás az egyházon belül*, amely egészében ugyan Isten népe, sőt királyi papság, de vannak köztük, akik a gyülekezetek felügyelői (episzkopoi), előjárói, vezetői, tekintélyesei (presbyteroi). Ezeknek feladata, felelőssége, sőt

sorsa (klérosz), hogy „Isten titkainak megbízottai” (1Kor 4,1), „Isten munkatársai” (2Kor 6,1), „a szolgálat részesei” (ApCsel 1,17), „a nyáj gondviselői” legyenek (1Pt 5,2). Nyelvi érdekességként emlékeztessünk mégis arra, hogy a „pap” (hiereusz) megjelölése soha sincs alkalmazva az Újszövetségben az apostolokra, sem munkatársaikra és utódaikra, vagyis a mai szolgálati papság akkori képviselőire, hanem csupán a zsidó papokra, magára Jézus Krisztusra, és a hívek egészére, Isten népének együttesére.⁸ E nyelvi tartózkodásnak persze megvan a kortörténeti magyarázata. A zsidóságból kiváló kereszténység a maga szakrális tisztviselőit radikálisan meg akarta különböztetni a zsidó kultikus (és egyben pogány) papságtól. De azért megérezhetjük a szóhasználatban a papiság értelmének őskeresztény, mély, egyetemességi tudatát is.

Ne csodálkozzunk egyébként a szavak és *elnevezések labilitásán!* A zsinati tisztázásoknak is jelentős részét alkották még ma is e problémák. Pl. a laikus pejoratív értelmű szó helyett próbáltak keresni egy kevésbé megterhelt, jobb csengésű szót, szerepelt is a tervezetben a fideses, hívők elnevezés, végül mégis maradt a laikus. Eredeti értelme különben nagyon is megfelelő és teológiai mélységű: Isten népéhez tartozó tag, aki felszentelt állapotát felelősséggel vállalja.

Az viszont hamar nyilvánvalóvá lett a zsinaton, hogy ma már a hívek általános papságának értelmét a *hierarchikus, szolgálati papsággal való szembesítés* nélkül nem lehet pontosítani. Különböző jelzők, megközelítések próbálták a két papság közös jellegét és mégis különbözőségét kifejezni. Többen elkerülhetetlennek érezték a cél érdekében az egyetemes papság bizonyos devalválását; az egyik előterjesztés pl. inchoatív (kezdőleges) papságnak nevezte, mások nem szoros, nem tulajdonképpeni, csak bizonyos értelemben vett papságnak stb. A zsinat többsége viszont épp e papságnak „tulajdonképpeni”, igazi papi karakterét ismerte föl és ismerte el, ezért az analógia fogalmával próbálkoztak. Akkor pedig a hasonlóság megállapítása mellett jelentkezik a sajátosság, specifikum kérdése: mi az, ami már nem analóg a minisztériális papsággal? Az 1963-as, már átdolgozott szöveg az „univer-sale”-jelzőt választotta. De ezt is sokan támadták, mert üresnek, semmitmondónak, a szó szoros értelmében „általánosnak” érezték.⁹ Végül is a sacerdotium commune megnevezés került a konstitúcióba és okmányokba, melynek szó szerinti fordítása „közös papság”, de a magyar szóhasználatra meggyőzőbbnek tűnik az egyetemes papság megjelölés. E hivatalosnak tekinthető terminus győzelme mögött az a felismerés állott, amely mind uralkodóbbá vált a tanácskozások folyamán, hogy Isten népének egysége és közössége alapvetőbb, mint minden strukturáltság és differenciáltság benne.¹⁰

Kétségtelen, hogy a zsinat itt drámai *feszültségek gyújtópontjába* került. A protestantizmus egyoldalú felfogása látszólag kísérteni, és a tisztánlátás forgott veszélyben az eddig mondottakhoz képest. Ezt a francia püspökök nevében Lefébvre érsek szónvá is tette, szinte megjövendölve a bekövetkező papi kríziseket, identitás-zavarokat: „A megkereszteltet általános papságról és a laikusok apostoli munkájáról oly sok szó esik manapság, hogy ez igen sok papot egészen megzavar.”¹¹ A zsinat érezte, hogy a probléma elhárítását és a helyes megkülönböztetést elősegíti, ha a kétfajta papság teológiáját elmélyítik, és a „tulajdonképpeni” papságra terminológiailag is megfelelő kifejezést találnak. A felmerült elnevezések: szakramentális, hierarchikus, funkcionális, megjelenítő-reprezentatív stb. papság. Végül a minisztériális, szolgálati megjelölés lett a legáltalánosabb és hivatalos.

A zsinat mégsem igényli, hogy ezeket az elnevezéseket tökéletesnek és véglegesnek tekintsük. De igenis igényli, hogy a hívek egyetemes papságának is igazi, pozitív értelmet adjunk, s ugyanakkor ne legyen összekeverhető a szentségi papsággal. Ezért a zsinati szövegezés is dialektikus és nivelláló, amikor szembesít (10. p.): „A hívők egyetemes papsága és a szolgálat, azaz hierarchikus papság egymáshoz van rendelve, jóllehet a lényegben különbözik egymástól, és nemcsak fokozatban, mert egyikük is, másikuk is a maga külön módján részesedik Krisztus egyetlen papságában.” A szakramentális papság tehát nemcsak a krisztusi egyetemes papság felfokozása, vagy intenzívebbé sűrítése, hanem a papi tisztség és munus, hatalom Krisztustól rendelt másik módja, fajtája, bár az előbbin, az alapon nyugszik, s a kettő egymáshoz van rendelve. Fokozatról lehet-e, kell-e beszélni? A mai teológusok szerint rossz a kérdésfeltevés és megközelítés, ha ezzel valami kisebbre és nagyobbra, alá- és fölérendeltségre, elsőbbségre gondolunk. Vagyis nem értékrendbeli fokozatról, rangsorról van szó, hanem *másról, másságról*, más síkról. Az egyetemes papság minden megkeresztelt papi önatadását és életáldozatát jelenti Krisztusban az Istennek, a szolgálati pedig Krisztus papi közvetítésének, megszentelő munkájának reprezentálójá, megjelenítője, és eszközlője, orgánuma. És ezt nem Isten népének megbízásából teszi, hanem Krisztus meghívásából és a hierarchia által közvetített felhatalmazás alapján. Végül: az általános papság semmiképp sem jelenti azt, hogy mindenki önmagának a papja és nincs is szüksége a szakramentális tisztségviselő szolgálatára. Hiszen maga a beiktatódás Isten népébe, de mindenképp a továbbiak, a felavatás az aktív apostolságra, és Isten népe szakrális-eukarisztikus közösségében való részvétel és élet — már csak a szolgálati papság igénybevételével történhet.

Mert az Isten népéhez való tartozás, önátadásunk az Atyának egyedül Jézusban és Jézus által történhet. Krisztus viszont önmagát, tanító szavát és Szentlelkének adományait *szakramentális módon* juttatja az emberiségnek. Ez az üdvrendi törvény érvényesült akkor is, midőn történeti ittléte alatt mint összesség, istenemeri orgánumával közvetlenül teremtette meg a Benne hívőben, Őt elfogadóban a megszentelődést, az Istenben való életet. Most ugyanezt ugyanígy az egyház mint egyetemes szentség által folytatja, konkrét aktualizálásban sentségi jelek kiszolgáltatásával, melyeknek meghatalmazott, „képesített” közvetítője a szakramentális papság.¹²

Az elvi-teológiai megalapozás után *a tényleges helyzetet kell megvizsgálunk az egyházban*, közelebről az egyetemes papság tényleges megvalósulását, főképp az aktív, apostoli küldetés funkcionálását, és persze ismét a szolgálati papsággal szembesítve.

Már az előbbiekből is kiderült, hogy a világiak helyzete jó évezedten át, egészen a zsinatig, meglehetősen bizonytalan és hátrányos volt. A már idézett Gracián meghatározásában nagyon jellemző, hogy — miután a papok és szerzetesek Istennek szentelt életét felmagasztalta, a laikusokra vonatkozó utolsó mondata így hangzik: „De azért ők is üdvözülhetnek, ha a bűnöket kerülik és a jót megteszik.” E felfogásban érezhetőleg csak a papság lehetett a keresztény egzisztencia igazi megvalósítója. Mai megértésünk és felismerésünk szerint viszont nemcsak egyképpen meghívottak vagyunk az élétszentségre, papi életáldozatra, Istennek szentelt életre, apostoli buzgóságra (E 39, 42, 11, 17; AL 2 stb.), de az egyház jelenlegi szorongatott helyzetében egyenesen a *reménység letéteményesei lettek a világiak*. Éspedig mind kollektíve, ahogy egy-egy helyi egyházban, kisközösségben, esetleg már pap nélküli plébánián a vallási élet vitalitását fenntartják, mind pedig egyéni vállalkozású apostoltsággal: kántorként, hitoktatóként, szociális gondozóként stb. Az AL befejező része szerint (33. p.): „Krisztus most a világi hívőket küldi mindazon városokba és falvakba, ahová ő maga készül, hogy legyenek munkatársak az egyház egyetlen apostoli küldetésében.” A „Panorama Aujourd'hui” c. francia folyóirat (1982. nov.) a jelen drámai helyzetet így érzékeltette címlapján: aratásra érett búzatáblák mögött magányos templomtorony és egy nagy kérdés: Papok nélküli egyház felé megyünk? (Franciaország 38 ezer plébániájából 22 ezer pap nélküli, vagyis majdnem 60%.)

A *mi magyar helyzetünkre* nézve a többször publikált súlyos adatokat, következtetéseket a papság létszámának végzetes csökkenéséről nem akarjuk újra idézni.¹³ De a jövődő hordozóinak, a 6 magyar Szezinárium-létszám csökkenésének adatairól nincs jogunk hallgatni. Őt évvel ezelőtt az országos (róm. kat. és gör. kat.) kispap-létszám majdnem 300 volt. Az 1982/83. iskolaévet 191 növendék kezdte a szemináriumokban és 53 katona-kispapunk volt. A II. félév elejére ez az összesített 244-es szám 236-ra csökkent, az 5 évvel előttihez képest tehát közel 20%-os az apadás. Es az eddig kialakult helyzet riasztásánál még aggasztóbb az emberi számítás szerint — légüres jövő, mert eddig utánpótlási bázisainkon, a katolikus gimnáziumokban (eddig a teológusok közel 60%-a ezekből jött!) az ún. kispapjelölt támogatók száma minimálisra apadt, amióta Püspöki Karunk egyébként teljesen indokolt iskolamentő akciója az általános egyházi támogatást megszerzte.

Súlyos tények kényszerítenek tehát bennünket a megoldás keresésére és cselekvésre. Az eddigi útmutatásokból háromra emlékeztetünk. „Testvéri szellemű keresztény közösségek a reménységeink” (Szennay); ilyenekből és a szászámra végzős világi teológusainkból „akarjuk végre komolyan a világiak közreműködését és ne csak beszéljünk róla” (Nyíri); „Kezdjük meg végre a világiak bevezetését a lelkipásztorokodásba, amíg bírja a papság, mert e téren már a 24. óra felelőssége terheli a jelen magyar klérust” (Tomka).¹⁴ Vagyis *a magyar egyház számára elodázhatatlan, nélkülözhetetlen és egzisztenciális üggyé vált a világiak munkába állítása*.

Elvben remélhetőleg a magyar klérus többsége egyetért e szükséghelyzet által provokált következtetéssel (sajnos és kár, hogy csak így kezdtük belátni a világiak „hasznosságát” és jelentőségüket) (E 30.), de konkrété már komoly *lélektani és objektív nehézségekbe* ütközünk. Visszafogó éröként jelentkezik sajnos e kérdésben a papság egy részének elzárkózó magatartása. Az Akadémia levelezőtagozatos hallgatóinak csöndes fájdalma, hogy még nem is végeztek, máris érzik, milyen bizalmatlansággal nézi egyik-másik plébános a vállalkozásukat; némely helyen még liturgikus szövegolvasásra sem hajlandók elfogadni őket. Emberileg talán érthető az öreg, megfáradt papok tartózkodása, vagy elzárkózása a világiak elől — a szokatlanúság, újszerűség alapján, vagy korábbi keserű tapasztalatok miatt, pl. kántor-problémákban („a fejünkre nőnek”-aggodalommal). E szempontból is a papság mentalitásának átfórmálására sokat segítenek a továbbképzők, de talán még lehetne mélyíteni és szélesíteni e hatást azzal, hogy a rekollekciókra és koronákra főhatóságilag jelölnének ki ilyen témákat a világiak bevonásának szükségességéről és kérdéseiről.

Az *objektív nehézségek* közt jelentkezik, hogy a világiaknak ilyen újszerű, intenzív és extenzív munkába állítása föltétlenül bizonyos egyházi jogi, szervezeti rendezést kíván, de

az irányítás, felügyelet, fegyelem, továbbá a praxisba való besegítésük is tisztázandó és megoldandó feladat. Ezekről nyilatkozott Lékai bíboros-prímás 1982 őszén a vatikáni rádióban, és a kérdés egyházpolitikai vonatkozásai Állam és Egyház közti tárgyalásokat is igényelnek. Az ügy jelentősége viszont minden kétség fölött áll, itt ui. a közvetlen jövőnkéről van szó, hiszen az öreg papság már alig képes vonzó és hatékony katekézisére. Egyébként *Guardini* közel fél százada merete kimondani, hogy „az evangélium továbbadása sokkal nagyobb dolog, semhogy kizárólag a papoknak lehetne átengedni.”

Ez akkor még elvi-teológiai megállapítás volt, ma a konkrét történelmi szorongatás is sürget „az idők jeléként”. A zsinat próbált megtanítani minket arra, hogy az idők jeleiben Isten üzenetét lássuk. Tudjuk komolyan venni a mostani sürgetést? Kétségtelennek látszik, hogy a papi hivatások elapadása nem csupán sok forrásból fakadó szociológiai jelenség, hanem üzenet arról, hogy Isten az ő egész népet jobban be akarja vonni az evangelizáció és világ-konzekráció munkájába (vö. AL 1). E felismerésnek egyében feltételezte és elismerte a zsinat külön nyilatkozat nélkül a világiak nagykorúságát (vö. EC 2). A nagykorúság elismerésének egyházközösi szinten számos külső jele, gesztusa lehet. Itt csak kettőt emel-nénk ki. Az egyik a ministránsok, felnőtt férfiak, nők, lányok felolvasói és énekesi szolgál-tának megbecsülése és szorgalmazása. A zsinatig sajnos hivatalos egyházi álláspont volt, hogy az oltárszolgálat rendes ellátói a klerikusok, és a világiak (ministráns fiúk is) csak helyettesítő megoldás. A liturgikus konstitúció mondta ki először, hogy a világiaknak a keresztség és királyi papságuk alapján „kötelességük és joguk” a szentmiséken „tevéke-nyen közreműködni”, és hogy e közreműködés „valódi liturgikus szolgálat”. Ugyanide kívánkozik a világi hívek áldoztatási módjának megválasztása is, Örvendetes, hogy Püs-pöki Karunk már megkezdte az előkészítését a szándéknak, hogy a kézbe-áldoztatás fakul-tatív engedélyezését kéri a Szentszéktől. Az értő hívek biztosan meg fogják érezni e gesz-tusban nagykorúságuk elismerését és egyház-hűségük megbecsülését. És a reszkető öreg papi kezek is hálások lehetnek majd a könnyítő megoldásért.

Végül még egy mozzanattal szeretnénk nyomatékozni a világiak jelentőségét. A papi hivatások apadása — s ugyanezt tapasztalják külföldön is — sajnos nemcsak mennyiségi probléma, hanem elkerülhetetlenül valamelyes minőségcsökkenést is jelent, főképp intel-lektuális vonalon. Örvendetes kivételek persze vannak, de mégsem áthatatjuk magunkat. Mind kevesebb azoknak a papoknak a száma — főképp a múlttal összehasonlítva —, akik a mai felfokozott igényű világban adekvát szellemiséggel tudják képviselni a keresztény-séget a világnézetek küzdőporondján... Persze joggal lehet ellenvetni, hogy ez ma nem annyira fontos. A papi szolgálatot ellátni, Isten népének igényét és jogát biztosítani a szent-miséhez, szentségekhez, ez a döntő. De azért az igehirdetés és katekézis területén való megfelelés, névoisan, korszerű tanúságtevőként, a bizonytalanok és keresők-kérdézők előtt is, már fájdalmasan felvetheti esetenként a minőségi helytállás problémáját. Ha pedig hozzátesszük, hogy egész mai életünk a pluralista, közömbös, vagy ateista környezetben szüntelen életszerű és intellektuális szembesülés, sőt időnként kifejezett küzdelem és meg-méretés, ahol az okos és biztos szónak megvan az ereje és jelentősége, már jórészt a Szentlélekre kell hagyatkoznunk. Illetve emeberileg és szociológiailag itt nyílik egy újabb perspektíva végzős világi teológusaink számára. Ők azok, akik az egykori és eddigi, de fo-gyatköző, magasan képzett és általánosan művelt papság helyébe léphetnek, s ráadásul ott is jelen tudnak lenni, ahol a pap nem (e 9.). Különben ez a jövő irányvátele is (a ter-mészetes egyháztörténelmi fejlődés rendje szerint és nemcsak a szükség következtében): a papság jobbára a szakrális-kultikus feladatok minisztere lesz, és a világiak, ill. Isten egész népe valósítja az egyház hivatását, hogy „minden embert megajándékozzon Krisztus világosságával”, „a feltámadott és élő Jézus tanújaként” (E 1,38).

Végso mondanivalóként még egy felmerült aggodalomra szeretnénk fényt deríteni. Nincs-e köze Isten népe egyetemes papsága hangsúlyozásának a szolgálóti papság értéksökke-néséhez és a papi hivatások elapadásához? Nem esünk-e túlzásba elméleti szinten is még veszélyesebben a pasztorációban, kateketikai-pedagógiai magatartásban ennek az egyetemes papságnak eufórikus magasztalásával, s ugyanakkor a szolgálóti papság szép-sége számára már kifogytunk a szavakból és lelkesültségből? A felvetett aggodalom nem légből kapott. Gyakorló szerzetes tanárok, hitoktatók és ifjúsággal foglalkozó papok tanú-sítják a tényt: a mélyebb vallásosságra képes fiataloknál, akikben halk sejtelenként jelentkezik a papi hivatás vonzása, hányszor hárítódik el ez a „kísértés” azzal, hogy „világi apostolként az emberek között jobban szolgálhatom Krisztus ügyét.” Azelőtt az ilyen fiatalokból bizonyára pap, de legalábbis papnövendék lett volna. Persze ahol igazi lelki vezető van, ott a „karizmák megkülönböztetése” biztosan helyesen és időben megtörténik. De magát a problémát nem árt ilyen szempontból és ilyen feladatként jobban tudatosítani.

A végso látomás mégse ezzel az aggodalommal záruljon, sőt a kétfajta papság köl-csönös, egzisztenciális sorsközösségét, kapcsolatát és egymásra utaltságát világítsa meg

e vonatkozásban is. Mert kétségtelen, hogy a papi hivatások ügyét legmélyebb mivoltukban nem lehet közvetlenül erőltetni, célbavenni, programatikusan megtervezni. Krisztus szavai-ból a hivatás abszolút misztérium-jellege nyilvánvaló. Ő, aki maga hívta meg apostolait és választotta őket (vö. Jn 15,16), ez ügyben mégis — mint a legnagyobb dolgokban — az Atyához és a könyörgés kötelességére utasít bennünket: „Kérjétek az aratás Urát, küldjön munkásokat aratásába!” (Mt 9,37). Amennyi pedig az isteni dimenzió innen — emberi, pszichológiai, szociológiai és pasztorális alapozás lehet, azt az általános vallásossági dimenzió jelzi és méri. Vagyis a mi témánk terminológiájában: ahol komoly, mély megértés és magartartás érlelődik Isten népe, köztük a fiatalok lelkében az Istennel való elköteleződésre, az őszinte, személyes önátadásra, az apostoli munkára, vagyis az egyetemes papság megélésére, ott a legjobb termőtalaj teremtődött meg a szakramentális papi hivatások számára is. És úgy tűnik, hogy világviszonylatban már valami nagyon komoly elkezdődött ebben az irányban — a jelzések szerint. A gazdasági és egyetemes szellemi világkrízis az élet felületi, fogyasztói szintjétől a mélyebb dimenziók, a valóság és élet értelmé, a vallás világa felé fordítják mind jobban az érdeklődést. Ez a jelenség, távoli perspektívában — az Istenbe vetett bizalom mellett — emberi reménykedésünk forrása is. lehet.

Jegyzetek, irodalom:

1. Idézve (ebben a tömörítésben) in Concilium 1982/8—9. 457. — 2. Vö. *Előd*: Kat. Dogmatika, Bp. 1978. 541., 465. és Vallás és Egyház, Bp. 1981. 270. — 3. AAS 38/1946. 101—2. — 4. Lex. Theol. u. Kirche: Das II. Vat. Konzil, Herder, 1967. 146. — 5. Uo. 141. — 6. Vö. *Schmaus*: Kat. Dogmatik. III. 1. München, 1958. 204—31. — 7. Lex. Theol. u. Kirche, 6. 734. — 8. *Haag*: Bibel-Lexikon, Einsiedeln, 1968², 1405. — 9. Lex. Th. K.: II. Vat. 181—2. — 10. *P. J. Cordes*: Konzil-kommentar (Sendung zum Dienst, Frankfurt, 1972. 117.) — 11. *Cordes* i. m. 40. — 12. Vö. *Greshake*: Priestersein, Herder, 1982. 52; A szolg. papság további teol. elmélyítését ld. *Koncz*: Papi identitás a zsinat után, in: Teológia 1982/4. — 13. Vö. *Tomka* cikkeit in: Teológia 1982/1., 1982/2. — 14. Vö. *Szennay*: Papok és világiak testvéri közössége, in: Vigilia, 1982/8.; *Nyíri*: A világiak és a magyar egyház jövője, in: Teológia 1982/2., 87.; *Tomka*: Felkészültünk-e arra, hogy 1000 alá süllyed papságunk létszáma? in: Teológia, 1982/2. 123.

Koncz Lajos

A KERESZTÉNY FELNÖTTNEVELÉS NÉHÁNY PROBLÉMÁJA ÉS FELADATA

Az utóbbi évek egyházi dokumentumaiban evangelizációról, azután szorosabb és tágabb értelemben vett katekizisről, katekumenátus jellegű folyamatokról, keresztény felnőttképzésről, felnőttnevelésről esett szó ismételtelen. A címben tudatosan a „felnőttnevelés” kifejezést használom. Ez a megfogalmazás többet foglal magában, mint az evangelizálás, vagy mint a szorosabb és tágabb értelemben vett felnőttkatekizis. Talán leginkább a keresztény felnőttformálás, -képzés fogalmával (Erwachsenenbildung) kapcsolatos.

Már az első keresztény századokban nagy jelentőséget tulajdonítottak annak a ténynek, hogy a felnőtteket bevezessék és megszilárdítsák a hitben. Nem csak tanították, magyarázták a hittartalmat (természetesen ezt is megtették), hanem bevezették őket az *aktív keresztény életbe*. Úgy vélem, ma is a keresztény *élet begyakorlásában* kellene a legfontosabb feladatot látnunk, mert ebben rejlik a holnap nagy lehetősége.

„Az atyák mondásaiban” (Apophtegmeta patrum) olvashatjuk, amint az egyik testvér megkérdezte az öreg Poimén atyát: Testvérek laknak velem, akarod-e, hogy irányító parancsokat adjak nekik? Az aggastyán így felelt: Nem, hanem előbb végezd el saját feladatodat! Ha valóban *élni* akarnak, akkor ügyelnek rád és követik példádát. — Amire ma is minden jószándékú ember igényt tart: az a *hítelre méltó tanúságtétel*, — illetőleg azok a *hítelre méltó tanúk*, akik *életükkel mutatják be környezetüknek Krisztus evangéliumát*. A hallott, látott, előttük megélt tanítást saját életükre szeretnék alkalmazni. Kissé élezve így fogalmazhatnánk: nem annyira valaki, valakik után kívánnak menni, hanem *együtt* kívánnak menetelni a tanúságtévőkkel.

A keresztény felnőttnevelésben tehát segítséget nyújtunk a másoknak, a többinek, hogy hitelesen keresztényként tudjon élni. Ehhez azután szorosan kapcsolódik az evangelizáció, igehirdetés, oktató katekizis, liturgikus ünneplés és hiteles életalakítás.

Ha a II. Vatikánumnak az igazságok hierarchiájáról szóló tanítását szem előtt tartjuk (Ökumenizmus 11.), akkor különbséget kell tennünk az ún. *cél- és eszközigazságok* között. Az előbbiekhöz tartozik pl. a Háromságos Istenről, az örök életről szóló tanítás. Azon igaz-

ságok pedig, amelyek az embernek az Istennel való kapcsolatát mélyítik, érintik, erősítik — az ún. eszközigazságok. Így pl. ilyen a szentségekről, az egyháznak és annak szolgálatairól, hivatalairól stb. szóló tanítás.

A fiatalok hitoktatásában és a keresztény felnőttképzésben az egyháztól hangsúlyozottan kell szólnunk. Isten nem csak az egyes embert üdvözíti, hanem azt, aki a közösségben él; nem csak mint individuumot, hanem mint a *laósznak*, a népnek tagját is. És a mi vonatkozásunkban ez a nép szoros értelemben épp az egyházat jelenti, tehát a püspököket, papokat és a világiakat együtt. Az egyház, főképp a konkrét egyházi közösség az üdvösség felé vezető úton nemcsak segítség, de egyben *nehézségek forrása* is lehet. Sajátos „divattá” vált, hogy az utóbbi időben a nehézségekkel többet foglalkoztak, mint azzal, hogy az egyház egyre több ember számára váljék a *reménység* jelévé és forrásává. Fiatalok és idősebbek számára egyaránt, akik ezernyi nehéz világi tapasztalatból megtudhatták: nincs, nem is lehet másban szabadulásunk, üdvösségünk, csakis Jézus Krisztusban. És ennek a Jézus Krisztusnak megváltó kegyelmét — még a távolállók számára is — az egyház közvetíti.

Mindez természetesen nem adhat okot és jogcímet semmiféle nyugodt önelégültségre. A felnőtt keresztény képzésben az „egyház-téma” nem csak az adottat, a meglévőt kell hogy megvilágítsa. *Feladatként* kell hogy tűzze önmaga elé azt is, hogy *intenzív dialógusba* kerüljön napjaink felnőtt keresztényeivel, napjaink emberével. Az egyház hivatott vezetői és tanítói legyenek maguk is „Hörer des Wortes” (K. Rahner). És ne csak szoros értelemben *Isten szavára* figyeljenek, hanem ügyeljenek azokra is, akik mélységes hitből fakadóan és őszinte egyházszereplésből szót kérnek ebben a dialógusban: a *felnőtt keresztényekre*. Ebből következik, hogy nem csak a felnőttképzés *címzettjeinek* kell érettebb, tudatosabb keresztényekké válniuk, hanem az egyház *minden* tagjának, így a papi, tanítói karizmával rendelkezőknek is.

Fentebb ugyan helytelenítettem az egyoldalú és kellő felelősséggel át nem hatott kritikát mégsem hallgathatom el, hogy az egyház sokak számára *problematikussá vált*. Ez ma tény, de ugyanakkor mégsem föltétlenül negatív tény. Vannak pozitív vonatkozásai is. Ha semmi egyéb, legalább az, hogy az egyház még igen sok számára „téma”, hogy nem csupán közömbösen tekintenek rá. A teljes közönységessé szávozta károsabb, mint az olykor kemény, de jószándékú és mindenekelőtt Krisztus felé tekintő, az ő akaratát kereső, megvalósítani igyekvő kritika.

A távolállók kritikája — Ez érthető módon nem az egyház belső életére, hanem annak inkább *kifelé* való *működésére*, hatásaira ügyel. Ha a kívülállók az egyháztól egyáltalán valamit is elvárnak, az röviden, egy szóval a *diakóniával* jelölhető meg. Azaz: az egyháznak szolgálnia kell az embereket. Helyes útra kell téríteni, azon meg kell tartani a fiatalokat, segítenie kell a házassági tanácsadásban, vagy ha tetszik, hát az öngyilkosok életkedvének visszaadásánál.

Jézus szavára gondolva, ti., hogy nem az ember van a szombatért (Mk 2,27), ma is áll, hogy nem az emberek léteznek az egyházért, hanem fordítva. Nagyon fontos ezt hangoztatni, mert az egyház régi és mai kísértése egyaránt, hogy öncélként állítsa önmagát a kortársai elé. Nem válhat ezért annak a *tekintélyi vallásosságnak* propagálójává, mely előbb-utóbb az adok-veszek szolgáltatóüzem képében jelentkezik. Sokkal inkább kell képviselnie az ún. *humanitárius vallásosságot*, mely Isten nevében és tervében az ember alapvető igényeit és vágyait tartja szem előtt. A humanitárius vallásosság képviselőjeként és szorgalmazójaként az egyház segítséget nyújt „kifelé” is az egyeseknek és az emberi közösségeknek, hogy túl nézzenek, túl lépjenek önmagukon, hogy transzcendálják önmagukat.

Már a 70-es évek elején — hazánkban talán kevésbé, de itt is — szociológusok rámutattak, hogy a fiatal felnőttek a hagyományos érvelési módszert nem tudják befogadni. Különösen nem ott és akkor, ha személyi krízisekkel kerülnek szembe. Akik ilyeneket élnek át, azok — bár a „tanítást” ismerhetik — alig tudnak valamit kezdeni azzal, amit az egyház „életsegítségként” az alap- vagy felsőbb fokú hittani ismeretekkel fölajánl.¹

Ha ez így van — és ki tudná bizonyítani ennek ellenkezőjét, ha saját környezetében körülnéz —, akkor már nem nyugtathat meg az a meggyőződés: az egyház úgyis fennmarad a világ végéig. Ha ugyanis az egyház nem képes a „kívül álló” és a „belül” élő fiatal nemzedék legalapvetőbb jogos kérdéseire, mindenekelőtt az öntranszcendálás, önkibontakoztatás igényére és a mindent átfogó Titokkal való kapcsolatleremtésre hiteles útmutatást adni, akkor az ősi emberi igény a vallásos élet vadhajtásaiban fog magának érvényt szerezni. Jól fejezik ki ezt napjainkban a különféle egyházon kívüli, vagy attól egyre távolodó szektás jelenségek.

Az elkötelezett keresztények kritikája. — Az elkötelezettek általában azon vitáznak,

hogy az egyház nem folytatja elég meggyőzően Jézus Krisztus *emberszerető* munkáját. A történelem eléggé igazolja ennek a veszélynek a realitását. Régen és ma is érvényben marad, hogy a kereszténység Isten ügyét és ne az evilági érdekeket képviselje. Ez utóbbiakat csak akkor és annyiban, ha azokat Krisztus rendelése nyomán, küldetése alapján végzi. Mégis, lehetetlen a jogos kérdést válaszolatlanul hagyni: Vajon miért szükséges, miért jó a kereszténység az embereknek? Végső soron a válaszuk: propter nos homines et propter nostram salutem (miértünk, emberekért, a mi üdvösségünkért). És nemcsak Krisztus megtestesülésének céljára, de az egyház létének igazolására, feladatának, küldetésének megvilágosítására is érvényes e hitvalló megállapítás. Csakis akkor válik az egyház hitre méltóvá, ha ebben a szellemben szól és cselekszik. — Ha elkötelezett keresztények épp ezt hiányolják, akkor az Isten ügyét, az emberek jogos igényeit képviselik.

Kétségtelen tény, és ezt a keresztény felnőttformálásnál már lehetetlen tudomásul nem vennünk, hogy *egyházképünk*, az egyházzal való gondolkodásunk az elmúlt időben jelentősen megváltozott. Nem arról kívánok összefoglalást adni, hogy milyen gondolatok ötlöttek fel az emberek fejében. Inkább a tények jelentősek, melyek természetesen hatással voltak az emberi, a hívő gondolkodásra is. Nem elméleti kérdésekről van tehát szó, hanem bizonyos gondolkodásmód és cselekvésmód összehangoltságáról. E vonatkozásban igen jelentősek azok a jelenségek és törekvések, melyek a keresztény felnőttnevelés számára kihívást jelentenek. Így például:

Általában megjegyezhetjük, hogy XXIII. János pápasága óta az *egyház szerényebb és megértőbb* lett kifelé és befelé egyaránt. Ez hitre méltóságát jelentősen növelte. — *Szerényebbé is vált, evilági hatalma nincsen* (ha az erkölcsi tényező jelentőségét most nem említjük), de ugyanakkor erősödött *belső-külső szabadsága*. Ennek lett a következménye, hogy világszerte *egyre többször emeli fel szavát a szegények, az elnyomottak, a nehézségekkel küszködők érdekében*. A „nagy szervezetre” büszke egyház, a „diadalmas világnézet” kora úgy tűnik, a múlté. Mintegy fél évszázada újra „*Krisztus testéről*” (misztikus testéről), majd *Isten népéről* szólnak, hallanak egyházunkban. Kétségtelen az is, hogy napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kap annak tudatosítása, hogy a Szentlélek erejében és szeretetében *összegyűjtött testvéri közösség* vagyunk.

Mi következik a megváltozott egyházképből, egyházzszemléletből? A lehetséges és tényleges következményekből most csak néhányra utalnék.

Az intézmény másodrangúvá válik. A pneumatologikus szemlélet, azaz a Szentlélek által egybegyűjtött testvéri közösség szemlélete nem szünteti meg, de megváltoztatja a közösség vezetői és tagjai közötti *kapcsolatot*. Mindkét sajátos szolgálat képviselői a Szentlélek erejéből táplálkoznak. A vezetők a testvérek hitének nem urai, hanem örömlüknek szolgái (2Kor 1,23). Ovakodnak attól, hogy a lelket kioltásák (1Tesz 5,19). Az egyházi vezetés különös módon érez felelősséget azért, hogy élő kapcsolat legyen az egyház különféle csoportjai és tagjai között. Ezt a *Lélekban való kommunikációt* sem megakadályozni, sem elfojtani nem szabad.

Semmi újról nincs itt tehát szó, csupán az ősi, Krisztus idejéből, az apostoli korból reánk hagyományozott gyakorlat elmélyítéséről. Ha tetszik, hát a szónak klasszikus fundamentál-teológiai értelmében vett *tradíció megőrzéséről és továbbadásáról*. Nem ok nélkül nevezte a II. Vatikáni zsinat az egyházat a *Szentlélek szakramentumának*. Mégis, az egyházban számos törekvést, jelenséget vehetünk észre, amikor a vezetés — a helyi vagy a magasabb — enged a kísértésnek, hogy a jól funkcionáló intézmény érdekében háttérbe szorítsa a Lélek indításait. E kísértés nem egyfajta hatalmi vágyból születik, hanem bizonyos aggodásból: nehogy — a Lélek indítására hivatkozva — szektás, rendbontó elemek kerüljenek szóhoz. S bár ez a veszély a múltban és a jelenben is fennáll, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül Walter Kasper megjegyzését: „A különféle 'túl lelkes' mozgalmakkal való viták során a Lelket egyre inkább az egyház intézményéhez kötötték, hogy úgy mondjam, egyházilag domesztikálták.” — „Még nem is olyan régen számos teológus komolyan képviselte a fölfogást, hogy a karizmák az egyháznak csakis a kezdeti időszakához tartoztak.”² — Valójában éppen itt van a neuralgikus pont: vajon hajlandó-e hinni a Krisztus-hívők közössége, annak vezetői, hogy valóban a Lélek irányítja Krisztus egyházát? Vagy szomorú kishitűségben inkább úgy véljük, hogy minden csakis akkor megy majd jól, ha egészen a totális intézmény szintjéig, berendezettségéig azt megszervezzük?

Franz-Xaver Kaufmann, az ismert katolikus szociológus napjaink egyházában különös *veszélyként látja a kereszténység fokozódó „egyháziasítását”*. Azaz: azt a törekvést, hogy a keresztény hitnek minden megnyilatkozását hivatalosan és hivatalból írják elő, irányítsák. Kaufmann mint szociológus világosan látja az intézmény jelentőségét, sőt szükségességét. De hangoztatja: azt nem szabad túlértékelni, még kevésbé abszolutizálni. A totális intézményesítés, egységesítés, centralizmus elve és gyakorlata mindenfajta emberi közösségben fatálissá válhat.³

Természetesen az intézmény segítőleg, támogatólag is hat. És a keresztyén felnőttképzés számára ez számos gyümölcsöt is teremhet. De egyre sohasem lesz képes: a hitet éleszteni és ébrentartani. Hitet éleszteni és erősíteni nem a szervezet vagy a szervezés, hanem csak — Isten kegyelmének nyomán — a személyes kapcsolat képes.

Az „alkotó Lélek” iránti bizalom, a benne való mélységes hit számos vonatkozásban segíti, erősíti az intézményt. Több kreativitás, több találékonyság, vállalkozó kedv — a felnőtt-keresztyénképzés során (és számos egyéb területen) érezteti áldásos hatását. Nem utolsó sorban említendő itt az a *kommunio-megtapasztalás*, mely a kisebb közösségekben válik egyre élményszerűbbé. És ahol ez a közösségi élmény, ez a Krisztusban való összetartozás-tudat mélyül, ott egyre erősebbé válik a nagy egyházhoz és annak Krisztustól kijelölt vezetőjéhez való ragaszkodás is. Nem is lehet ez másképp, hiszen — Pállal szólva — a szem nem mondhatja a kéznek: rád nincs szükségem, és a fej sem mondhatja a lábnek: nem tartok rád igényt (vö. 1Kor 12,15—16). Mindegyik tagnak megvan a maga saját kegyelmi ajándéka Istentől: az egyiknek ilyen, a másiknak olyan (vö. 1Kor 7,7).

Ide kapcsolódik a mai paphiány kérdése is. Vajon a Gondviselés nem arra akar-e ma figyelmeztetni, hogy az ún. egyszerű hívőknek is vannak, lehetnek sajátos kegyelmi ajándékai. A klerikális „ellátó” lelkipásztorkodás — úgy tűnik — leáldozóban van.⁴ Meg egyébként is, Jézus ún. *hármás hivatalára* vagy *hatalmára* gondolva, nem kellene-e megváltoztatni a papoknak, teológusoknak, tanítóknak eddigi magatartásformájukat? Igenis Jézus próféta volt, aki Isten országának jóhírért hirdette. Isten üzenetét hozta el számunkra, — mégis e küldetését *barátként* teljesítette. Azután Jézus *pap* volt, az Újszövetség egyetlen főpapja. Áldozatáról mégis így szól: nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja *barátaiért* (Jn 15,13). Jézus *királyunk* is, mégis lehajol, hogy az „alattvalók” lábát megmossa. És így szól: nem szolgálknak, hanem *barátainknak* nevezlek benneteket (vö. Jn 13,13; 15,15).

Úgy vélem, hogy eredménytelen lesz a gyermekekhez, de főleg a felnőttekhez való közelítésünk, ha ezt a fentebb csak igen vázlatosan bemutatott krisztusi szemléletet és gyakorlatot nem tesszük magunkévá. Nekünk, magunknak valóban nincs semmink. A föl-szabadító, a szívzárnalást biztosító erő egyedül Jézusban, az ő szavában, tetteiben, személyében van. Krisztust kell keresztyén testvéreink felé mindannyiunknak — papoknak, világiaknak egyaránt — közvetítenünk.

DIAGNÓZIS. — Utólag mindenki mindent jobban tud: mit lehetett, mit kellett volna tenni. A *jelen* feladatait felmérni, elvállalni, elvégezni — nehéz. Mégis, *néhány* olyan tényezőt említenék, melyek a *ma* elváltait, helyzetünket különösen jellemzik.

Isten eltűnik lassan a láthatárról. — Ez nemcsak az egyre több ateistára, ill. agnosztikusra vonatkozik, de a már megkeresztelt és alsó szinten némi hitoktatást is nyert, megbérmált keresztyénre is. Hosszú évek óta tudjuk, hogy egyházi életünk szekularizált, materialista környezetben zajlik. Mind a társadalmi, mind a magánélet egyre inkább eltávolodik a vallástól, még a rutinyakorlatoktól is. Erre a megkereszteltet, bérmáltat, egyházilag megesküdtek számának rohamos csökkenése a közvetlen bizonyíték. S ha arra gondolunk, ami az élet ilyen határhelyezetei között van, akkor a kép egyre elszomorítóbb, sőt már-már ijesztő. A vallásgyakorlás a nullpont felé tart. Ami a materialista környezetet illeti: az elméleti materialista világnézetet aktívan propagálják, a gyakorlati pedig az emberek nagy számának életformája lett. Pontos statisztikai adataim nincsenek, ezt azonban nem is szükséges számadatokkal bizonyítani. Nem, mivel mindannyiunk számára megtapasztalható tényhelyzetről van szó. Az egyház számára, azaz a mi számunkra a helyzet — legalább is problematikus. A diagnózis feltétlenül a betegség meglétéről állítható ki.

Azok a fiatalokból felnőtté váló emberek, akik előtt lassan már semmiféle érték nem „szent” (a szónak legáltalánosabb értelmében sem), egyre nagyobb problémát jelentenek a társadalom és az egyházi közösség számára. S mivel jelenleg *saját* problémáinkról szólnak, meg kell állapítanunk: egyházunk igen veszélyes helyzetbe jutott. Ennek következtében evangelizációkat, katekézistákat, lelkipásztori munkákat, ezzel együtt általában keresztyén felnőttnevelésünket itt-ott erősen is revidálnunk kellene. Ha nem koncentráljuk erőinket a mindenhová elsodródott fiatalok, felnövekvő fiatal férfiak és nők lelki-szemleli gondozására, akkor az egyre kevesebb hittanos az évek múlásával „sodródni fog az árral.”

Azt is észre kell vennünk, hogy az egyes embernek, a fiatal férfinak és nőnek, de az idősebbnek is *ellenálló* képessége egyre inkább fogyatkozásban van és lesz. Bizonyára vannak egyházunkban hősiesen kitartó fiatalok, — de hányan? És meddig bírják elviselni az agnosztikus, közönybe süllyedt vagy épp az aktív ateista környezet „nyomását”? Még a kisebb egységek is — családok, csoportok — küszködnek, hogy ne váljanak a környező tengerben magányos szigetté. Ki ne ismerne olyan házaspárt, ahol a hívő, vallásos fél

magára marad, olyan egyedülálló fiút vagy lányt, aki már képtelen felszínen tartani magát a materialista szellemű vagy gyakorlatot követő környezetben, — olyan katolikus családot, amelynek már nincsenek hasonló gondolkodású, a hitben kitartó barátai. Franz-Xaver Kaufmann szerint a szellemi, lelki társtalálás, az elmagányosodás veszélyének kizárása általában könnyebb a nagyvárosban. De egyre nehezebbé válik a kisebb helységekből, falvakban. Talán-talán az urbanizációs trendnek lehet jó oldala is?²⁵

A számos probléma közül még kiemelném, hogy nagyszámú, megkereszteltként induló fiatal még a legszerényebb vallási gyakorlattól is elvon (pl. a vasárnapi misehallgatástól) az a sajátos *modern megszállottság*, melyet így lehetne jellemezni: *nincsen már időm*. Mindenki lassan valaminek megszállottjává válik. A továbbtanulásnak, a sportnak, a szórakozásnak, a pénzkeresésnek. A szabadságok, a vakációs programok egyre több embert vesznek fokozatos mértékben idegileg-fizikailag-lelkileg igénybe, fárasztanak ki úgy, hogy egy „kiadós” szabadságos programterv teljesítése után infarktus-veszélytől kell félni. Nem kell szociológusnak lenni ahhoz, hogy megállapíthassuk: nem az emberé már a munka és a szabadidő, hanem éppen fordítva, ezek vették birtokába az embert. Egyik egyéni és kollektív terv követi a másikat, egyik verseny, vagy szórakozás a közvetlen megelőzőt. A családi fészekről, az Isten házáról egyre kevesebben mondják már el, hogy *otthonuk*. Úgy vélem, ha a fiatalokat valamiképp el akarjuk érni, ha keresztény felnőtte válásuknál segítségükre kívánunk lenni, ezt a jelenséget, ezt az „elfoglaltságmaniát” mindenképpen mint vészes kórt kell szem előtt tartanunk és gyógyígtatnunk. És anélkül, hogy ún. általános gyógyító receptet adhatnánk, csak megemlítem: próbáljuk őket valamiképp a belső csendhallgatás (táciturnitas) értelmére és gyakorlatahoz elvezetni.

Központi feladatunk az egyház küldetéséből fakad. És nem csak általában a küldetésből, hanem az *itt és most* elvégzendő feladatok felismeréséből és vállalásából. Az egyháznak természetesen ma is Isten létezéséről és felénkfordulásáról kell tanúságot tennie. Azt kell életté váltva tanúsítania, hogy Isten van, és hogy az őt keresőket várja. A hat-nyolc-éves gyermek számára csak úgy érvényes, mint a keresztény felnőtt életére, hogy „a menyeyi Atya szeret minket”. — *De hogy e kijelentésből élet fakadjon, ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy 10—12 éves korban ne vegyünk búcsút a gyermekektől, hogy maradjunk velük és ők velünk akkor is, amikor a felnőttkor első és nem könnyű lépéseit teszik.* Nem ok nélkül jelöltem meg címként a keresztény *felnőttn*nevelés néhány problémáját és feladatát. Nagyon jól tudjuk, hogy itt már nemcsak a kezdeti evangelizációról, már nem csupán a katekézis komoly munkájáról, hanem ennél mérhetetlenül többről van szó.

A keresztény ember — régen is és ma is — egyfajta *határhelyzetben* él. Amikor az evangélium a hívő zsidóság köréből kilépett a bálványimádó hellén környezetbe, Pál apostolnak nem lehetett eléggé hangoztatni, hogy „a bálványoktól Istenhez tértek meg, hogy az élő és igaz Istennek szolgáljatok” (1Tesz 1,9). Az egyház kétezer éves története során ez a helyzet szinte állandósult. Ma is így van. A szekularizmus szelleme mindent és mindenkit megérint. Isten nemcsak tagadják, hanem már nem is beszélnek róla. Sem hivatalosan, sem a magánéletben; vagy ha mégis, hát egyre kevesebbet. A keresztény kérügmának ma is ott kell kezdenie és folytatnia, ahol kétezer esztendeje: hirdetnie kell az élő és igaz Istent, aki Jézus Krisztusban érettünk közénk jött, hogy hazavezessen. Ezt a gyermek a hittanórán meghallgatja, el is hiszi, de *hívő meggyőződésévé* csak a *felnőttté válás* szakaszában válik. A gyermekeknek folyékony, a felnőtteknek szilárd táplálékra, valóban életet biztosító táplálékra van szükségük.

Természetesen utalhatnánk még több mindenre. Például ilyenre: *istenélmény, az Isten megtapasztalása*. A keresztény hit tételei, dogmái, az egyház törvényei lassan ideológiává degradálódnak, ha nincs mögöttük valódi istenélmény, valódi tapasztalás. A szekularizált környezetben élő ember számára a pusztán vallásos beszéd, a hittanos emlékeket idéző rövid *tételszerű mondatok* már-már értelmetlenül hangzanak. Karl Rahner egy sokat hangoztatott és mások által is emlegetett gondolatát idézném: A hitélet megújulásának keretében szükségünk van egyfajta *modern misztagógiára*. Elünk-e vele? — Nem keresztény stílusú vallásos szövegekre van elsősorban szükségünk, még csak nem is szoros értelemben vett gyermek vagy felnőtt keresztény *oktatásra*, hanem sokkal inkább arra, hogy a hívők — személyes élményben vagy a közösségben, vagy mindkét módon — *megtapasztalják* Isten jelenlétét, Krisztus közöttünk-lakását. És ezt tudatosan *megélni*, csakis a keresztény felnőtté válás során lehet. Ezt a folyamatot *élmélyíteni* csakis a felnőtt keresztény nevelés feladatának vállalásával tudjuk.

A *szekularizált világ*, azaz saját közvetlen környezetünk mind a kateketikai, mind az általános lelkipásztori program számára *nagy leckét ad fel*. Elsőként éppen azt, hogy *nem* tételvezetjük fel: mindenki tudja, *ki is az Isten*. És azt sem remélhetjük, hogy minden fiatal és felnőtt ismeri: *mi is az élet értelme?* Itt kevés az oktatás, kevés az ún. felnőtt-katekézis. Szívós, kitartó, *nevelő munkára* van szükség. Nemrég egy 19 éves egyetemista

lány mondotta nekem: azért élek, hogy értelme legyen az életemnek. Helyes — választam, és mi az értelme? Mi legyen annak az értelme? — Rám csodálkozott, és nagyon egyszerűen, őszintén ezt mondta: Hát tovább már nem szabad kérdezni, ez elég. Egyszerűen legyen értelme. — Valahol itt van a hiba. Ennél az életértelem-keresésnél mintha nem segítenék, nem végeznék megfelelő munkát. Vannak az egyház történetének, a teológia történetének szakaszai, melyekben feltűnően nagy hangsúlyt kap az *eszkatológikus reményre* való beállítottság. Természetesen a keresztény ember életéből ez sohasem hiányozhat. Ennek a *reménységnek* a hangsúlyozása kell, hogy áthassa, ma jobban, mint valaha, *keresztény felnövittevelésünket* is. Ez az *eszkatológikus jövőt föltáró, biztató remény* egyszerismind *életértelmező* programot is adhat az életbe induló fiataloknak, vagy éppen az élet delén túljutottaknak. Ez a reménység tesz képessé rá, hogy ne adjuk föl a küzdelmet, hogy ne rezignáljunk, hogy tudjunk „*sperare contra spem*”. Karl Rahner mondta egy alkalommal: ne szenteljének senki olyant püspökké, aki már legalább két ateistát nem „*térített meg*”. — Igaza volt? Így beszükítve talán nem. De abban az értelemben igen, hogy az ateisták és agnosztikusok jelenléte *minden keresztényt* fölszólít: *tegyen jobban, hitelesebben tanúságot Istenről*. Minden valóban felnőtt keresztény törekedjék rá, hogy még a dogmatikus formulák, katekétikai felszereltség nélkül is igazolni tudja szekularizált világunk embere előtt: *Isten van, én már találkoztam vele*. Az ilyen tanúságtétel hatékonyabban oktat és nevel, mint a legmodernebb katekézis, mint a vasárnapi vagy nagybőjti prédikációs sorozat. Hogy milyen *úton-módon* lehet a krisztusi nagykorúságra, a felnőtt keresztényi állapotba eljutni, ill. *hogyan-miként* kell erre *nevelnünk*, erre a nehéz kérdésre itt és most *patent választ* ne várjunk. Talán a gyakorlatot irányító alapelvként fogadhatnók el Heinz Schürmann kijelentését: egyházunknak *szolgáló egyházzá* kell válnia. Ezzel pedig úgy lesz, hogy tagjai a „*lefelé* való karriert” vállalják. Más szóval: Krisztus útján kell maradnunk, vagy ha szükséges, ahhoz visszatérnünk, ill. arra kell rálépnünk. Vajon alkalmazhatja-e az egyház (és nemcsak elvben és általában) önmagára a Filippieknek írt levél szavait valahogy így: az egyház kiüresítette önmagát, engedelmes szolgáló vált. Megaláztatta magát és engedelmessé lett a halálig, a keresztaláig (vö. 2,7—8). Mégis, mivel hitből fakadó feladatunk, hogy *tervekkel*, ilyen *programkészítéssel* is foglalkozzunk, hogy Istennek mintegy kinyújtott karjaként közelítsünk embertestvéreinkhez, azért csakis Isten „*módszerével*” élhetünk: szeretetből szolgálva szeretetre kell gyullasztanunk embertársaink szívét-lelkét. Természetesen ez túl általánosan hangzik. De talán kicsit konkrétabb, ha pl. így fogalmazok, hogy — minden kisebb keresztény közösségnek, családnak és csoportnak csakis akkor van létjogosultsága, ha nem ezoterikus önelégültségben, mintegy önmagáért létezik, hanem kifele, a többi család, csoport, személy, az egész helyi egyház felé is *szolgálatot vállal*, elsősorban azzal, hogy életével *tanúskodik Istenről*;

— bibliakörök, elmélkedő-imádkozó csoportok ne csak a Szentírásban keressék és igyekezzenek megtalálni Krisztust, hanem a másík, a többi emberben is; és nem csak a barátban, hanem a magányosan, a betegben, a mozgássérültben, az elhagyottban és még hosszan sorolhatnám, hogy kikben;

— az a plébánia, kolostor, vagy püspöki rezidencia, amely nem lelki menedékhely a támaszt, segítséget keresők számára, nem érdemli meg, hogy a pap, a szerzetesek, vagy a püspökök házának nevezzék;

— a sok lehetséges konkrétum helyett és fölött még utolsóként: ha a püspök, pap, hitoktató, az apa és anya, vagy a magányosan élő keresztény képtelen rá, hogy a másik elé térdeljen és — jelképesen szólva, amint Krisztus valóságosan is megtette — annak lábát megmossa, azaz *alázatos szolgálatra vállalkozzék*, akkor arra is képtelen lesz, hogy valóban felnőtt keresztényként éljen és tegyen tanúságot világunkban Istenről, hogy ilyen keresztények nevelésén fáradozzék.

Krisztus, amikor Szentlelkének erejében útjára indította egyházát, mint farkasok közé küldte a gyenge bárányokat (vö. Mt 10,16). Az egyház helyzete lényegében azóta sem változott és nem is fog változni Urunk eljöveteleig. Igen, szükség volt rá és lesz is mindig, hogy az értelem éles fegyverzetét használjuk, hogy igazoljuk reménységünket (vö. 1Pt 3,15). A kereső, kérdező emberek igényeit így is ki lehet, olykor ki is kell elégíteniünk. De épp a szekularizmus hatásainak nyomán, amikor az elméleti és gyakorlati ateizmus, ill. az ennél az egész emberi társadalom számára súlyosabb problémákat fölvető agnoszticizmus elburjánzását tapasztaljuk, a *reménységnek* már-már kialakuló szikráját kell a felnövekvő generáció lelkében felélesztenünk. És itt nem mondhatunk többet, de lehet-e ennél nagyobb hirdetni, mint hogy Jézus felé mutatunk és így szólunk: „*Jertek és győzdjétek meg*” (vö. Jn 1,46).

Jegyzetek

1. Vö. F. X. Kaufmann: Kirche begreifen, Freiburg i. Br. 1980. 156. — 2. W. Kasper—G. Sauter: Ort des Geistes, Freiburg i. Br. 1976. 17. — 3. F. X. Kaufmann: i. m. 100, 105, 128 és több helyen. — 4. Adolf Exeler: Dem Glauben neue Bahnen brechen, Freiburg, i. Br. 1982. 37. — 5. F. X. Kaufmann: i. m. 142—144.

Szennay András

Reflexiók a II. Vatikáni zsinat évfordulójára

Ez a zsinat prófétai zsinat volt. A jövőbe mutató irány adott neki értelmet. A probléma azonban differenciálttá válik, mihelyt a zsinati szöveg magyarázatához és értelmezéséhez kezdünk. Ha ugyanis a zsinatot egytöbbszörös elemnek tekintem, és ebből vonok le következtetéseket, akkor árulást követek el.

Magam, mint zsinattörténész, megállapítom, hogy ez a zsinat egyedülálló a történelemben. A többi zsinatot más törekvés vezette. Akkor a válságos időkben pontosan meghatározták, hogy mi az, amihez mindenkinek tartania kell magát, amikor evangélizál. Az evangélizáció az, ami a mostani zsinatnak megadja az értelmét. Van egy szakkifejezés, amit erre használnak: a recepció (a zsinat tartalmának a befogadása, ford.). A népek által történt recepció adja meg a zsinati szövegek értelmét. Ámde a II. Vatikáni zsinattal kapcsolatban nem passzív, hanem kreatív recepcióról van szó. És ez megváltoztatja egész magatartásunkat a szövegek olvasásánál. — Az I. Vatikáni zsinaton, amely mindenképp előtt tekintélyelvű volt, az „evangélium” szó csupán kétszer vagy háromszor került elő, míg a mostani zsinaton az „evangélium” szót és az „evangélizálni” igét 260-szor használták. Ez rendkívül jellemző. Mi az evangéliumról álmodtunk, nekem is benne van minden reményem.

Marie-Dominique Chenu

Róma, azaz a római kúria nincs abban a helyzetben, hogy önmagát belülről megújítsa. Az utóbbi húsz év ezt bizonyította. Sokféle jelenségből igazolható, hogy Róma a zsinat kívánságait a pápai követekről, a liturgiáról, a kollegialitásról és a törvényes pluralizmusról beszűkített értelemben magyarázta.

Walbert Bühlmann

Hála Istennek, az Úr Jézus nem függ a hivatalos egyháztól. Ha így lenne, az egyház már régen halott lenne. Egészen biztos vagyok benne, hogy hosszú távon, de talán egészen rövid időn belül is, ha bizonyos döntésekre jutunk, a keresztény közösségek, a számtalan keresztény csoport — egyébként mindkét felekezetenél így van — és mindenképp előtt az (egyházközösi és egyházmegyei szinten rendezett, ford.) „Egyházi Napok” lesznek azok a végső, és egyidejűleg a legelső és legfontosabb alkalmak, ahol megvalósul az élet, és egészen általános értelemben véve megvalósul a szabadság és az emberiség. Ezt mi már most igen világosan látjuk az NDK-ban. Sehonnán sem kerül ki annyi ember, mint e csoportok felelős tagjai közül. Nélkülük nem léteznék a békemozgalom. Nem véletlen — külsőleg tekintve is —, hogy az egyházi élet területén történnek ma Németországban a legérdekesebb események.

Heinrich Albertz

Aki Jézus nevében Isten ügyét akarja képviselni a világban, annak számításba kell vennie az egyházat is. — Amitől, még az egyház kereteinek a zsugorodásánál is, jobban félek, az az egyház belső gyengülése — azaz, hogy nem kisebb lesz, hanem kicsinyesebbé válik.

Heinz Zahrnt

Amit, mint tapasztalataimból leszűrt következtetést tovább szeretnék adni, az ez: Az idők változásainak ritmusa többek között az ökumené esetében nyilvánvalóan sokkal hosszabb, mint ahogy e mozgalom keletkezésénél magam is gondoltam volna. Ez lenne tehát a kijózanodás folyamata — vagy figyelmeztetés a türelemre? Igen, várakozásaink és reményeink bizonyára túl rövid lélegzetűek voltak. Mi úttörők talán túl sok mindent akartunk magunk véghez vinni és nem bíztunk eléggé Istenben, aki a növekvő fejlődést adja. Ma már nem így gondolom. De nem ajánlhatjuk sem magunknak, sem másoknak a türelmet akkor, ha itt-ott olyan nyilvánvaló megkövesedéssel vagy leblokkolódással találkozunk. Ilyen és hasonló esetekben az ökumené ügyéből sem zárható ki a „szent harag”, amely határozott, tervszerű „határátlépéseket” tesz szükségessé az eljövendő nemzedék számára.

Klaus von Bismarck

A fiataloknak mindig két olyan dolgot mondok, amely egymással ellentétesnek látszik. Semmi áron se engedjék, hogy elrabolják utópiáikat. Legyen bátorságuk, hogy céljaik elképzeléseit azoknak látókörién túlra vessék, akik ezt magyarázzák nekik: mit lehet és mit nem. — Másrészt viszont legyen bennük nagy kitartás. E kettő elegendő.

Heinrich Albertz

A fentről lefelé való irányultság elsősorban engedelmességet követel, mert a párbeszéd fárasztó. Nincs kedvünk a belső feszültségeket a hit erejével elviselni. Szívebben alkalmazunk döntő intézkedéseket, miközben biztosak vagyunk, hogy ezt több oldalról helyeselni fogják. De kétséges, hogy az ilyen győzelem tartós lehet-e? Valószínűleg az egyházban is nélkülözhetetlen bürokrácia éppen úgy, miként a társadalomban, megkapja a maga sajátos dinamikáját.

Heinrich Fries

Az egyházi ünnep krízise — a szélesen elterjedt ünneplési örömben is — nagyrészt abból fakad, hogy a naptári év hagyományos terminusaihoz van kötve. De ha jobban megnézzük, látásunkat élesítve az újév és május elseje általánosan megült világi ünnepeinek tartalmán, éppen itt rejlik az egyházi ünnep részére az új lehetőség, naptárilag rögzítve, az ünnep szembenáll azzal a tudományos és technikai „látszatdogmával”, hogy már az ember elérte az idő és tökéletesség állandó egyensúlyát, és odaállítja azt az igazságot, hogy az emberi lét ideje történelmileg differenciált: ad és megtagad. Időponthoz van kötve, tehát ismételtlen kimondja az ünnep az emberiség veszélyeztetettségét, azt, hogy még nem végleges az üdvösség. Mint tényleges ünneplés felhívja az ünneplők figyelmét kötelességeikre a társadalmi kapcsolatok terén, s azok veszélyeztetettségét és a szabadság megfosztására irányuló csábításait az együttünneplés kezdi üdvösségre váltani.

Olyan ünneplés ez, mely az alapvető múlt egy történetileg bizonyítható üdvösségtettére utal, melyet az Írás „az idők teljességének” nevez; a szabadságban megvalósuló jövőre mutat, éppen mivel az ünnep terminushoz van kötve, így ki van vonva a résztvevők tetszőlegességéből. Az ünnepi terminus olyan, mint egy Krisztustól eredő ösztöke a kötelező szolidaritásra, minden időn át, mindenki számára, akiknek sorsát jobbra változtatni jött, és újra eljön majd az ünnepi terminus végén olyan időpontban, amelyet még az egyház nem ismer.

Angelus Albert Häussling

Számunk írói:

Boda László, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — *Cselényi István Gábor* paróchus, Nyírszőlős — *Gál Ferenc*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — *György Attila* plébános, Budapest — *Gyulay Endre* spirituális, Rk. Hittud. Főiskola, Szeged — *Gyürki László* plébános, a Rk. Hittudományi Akadémia magántanára, Olaszfa — *Kerényi Lajos* káplán, Budapest — *Koncz Lajos* szemináriumi rektor, Eger — *Pákozdi István* főiskolai tanár, Esztergom — *Schmatovich János*, a Rk. Hittudományi Akadémia magántanára, Győr — *Széll Margit* tanár, szerk. munkatárs, Budapest — *Tüskés Gábor* tudományos kutató, Budapest

SOMMAIRE

ETUDES

FERENC GÁL: L'homme qui fête

LÁSZLÓ BODA: L'espérance de la suprême fête

JÁNOS SCHMATOVICH: Fête et célébration d'après l'enseignement de la Bible

GÁBOR TÜSKÉS: Les actions du culte: au centre de la fête chrétienne

PERSPECTIVES

Le modèle de nos célébrations: le Jour du Seigneur (*Margit Széll*)

Les loisirs comme tâche pastorale (*István Gábor Cselényi*)

Le Sabbat et le Jour du Seigneur (*László Gyürki*)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

Peut-on vivre sans fêtes? (*Endre Gyulay*)

Problèmes actuels du dimanche comme jour de fête (*István Pákozdi*)

Célébration à la manière chrétienne (*Attila György*)

Apprenons à fêter (*Lajos Kerényi*)

Confrontation du sacerdoce commun et du sacerdoce ministériel (*Lajos Koncz*)

Quelques problèmes et tâches concernant la formation chrétienne des adultes (*András Szennay*)

30,— Ft

INHALT
AUFSATZE

FERENC GÁL: Der feiernde Mensch
LÁSZLÓ BODA: Die Hoffnung des letzten Festes
JÁNOS SCHMATOVICH: Fest und Feier in der biblischen Lehre
GÁBOR TÜSKÉS: Der Mittelpunkt des christlichen Festes: das kultische Geschehen

UMSCHAU

Das Modell unseres Feiern: der Tag des Herrn (*Margit Széll*)
Freizeit als pastorale Aufgabe (*István Gábor Cselényi*)
Der Sabbat und der Tag des Herrn (*László Gyürki*)

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

Ist das Leben ohne Feier möglich? (*Endre Gyulay*)
Die aktuellen Probleme des Sonntagsfeiers (*István Pákozdi*)
Feier auf christliche Weise (*Attila György*)
Lernen wir feiern! (*Lajos Kerényi*)
Die Konfrontation des gemeinsamen Priestertums und des Priestertums des Dienstes (*Lajos Koncz*)
Einige Probleme und Aufträge der christlichen Erwachsenenbildung (*András Szennay*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: † dr. Várkonyi Imre — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 120,— Ft. Egyes szám ára 30,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511—324 számú csekk számláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta — Minden jog fenntartva. —

83.1590 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Szendrői György

Index szám
25 821

ISSN 0133—1779
ISBN 963 00 0639 2